

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

KUTSAL MEKÂN VE COĞRAFYA: NAZİMİYE (TUNCELİ)
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buse YILDIZ

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**KUTSAL MEKÂN VE COĞRAFYA: NAZİMİYE (TUNCELİ)
ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Buse YILDIZ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN

Balıkesir, 2018

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

TEZ ONAY SAYFASI

Enstitümüzün Coğrafya Anabilim Dalı'nda 201612515012 numaralı Buse Yıldız'ın hazırladığı "Kutsal Mekan ve Coğrafya: Nazimiye (Tunceli) Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav yönetmeliği uyarınca 09/11/ 2018 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye (Jüri Başkanı) : Prof. Dr. Abdullah KÖSE

İmza:

Üye (Danışman) : Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN

İmza:

Üye : Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN

İmza:

Yukarıdaki adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

27/11/2018

Enstitü Onayı

Halil İbrahim Şahin

Doç.Dr.Halil İbrahim ŞAHİN
Müdür

“Bu alışma Balıkesir Üniversitesi Rektrlğ Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BAP 2017/063 kodlu Proje ile desteklenmiştir. Teşekkür ederiz.”

ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanların metafiziksel olarak manevi bir güç arama arzusu, toplumları din çatısı altında bir araya getirmiştir. Topluluklara göre farklılık gösteren din olgusu mekân üzerindeki anlamlandırma ve yorumlamalar inanmış oldukları dinin etkisine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Sosyolojik bir varlık olan insanın davranışları belli bir mekândan bağımsız yaşamadığı gibi davranışlar sosyal ve fiziki çevre arasında meydana gelmiştir. İnanca bağlı olarak kazanmış oldukları inanca kültürel değerleri mekâna yansıtan bireyler ve toplumlar için dini mekânlar önem arz etmektedir. Kültürel kimliğin mekân ile harmanlanmasıyla birlikte kutsal mekânlarda insan yaşamını etkileyen kurallar oluşturulmuştur. Bu kurallar toplumun birçok yönünü etkilediği gibi bazen belli bir mekân üzerinde de şekillenmiştir.

Kutsal mekân ve insan arasındaki ilişkinin varlığına, coğrafi bir bakış getirilerek hazırlanan bu çalışma doğrultusunda, mekân üzerinde inanca bağlı değerler ele alınıp, ziyaretçilerin kutsal mekân algısının altında yatan düşünceler ve eylemler neden ve sonuçlarına bağlı olarak açıklanmıştır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca her daim yanımda olan, akademik anlamdaki bilgisi, titizliği ve yapıcı eleştirileri ile birlikte sabırla bana yol gösteren, üzerimde büyük emeği olan danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN'a içtenlikle teşekkür ederim.

Bugünlere gelmemde maddi ve manevi anlamda desteğini esirgemeyen Sevgili Aileme, çocukluğumdan beri hayatımın iyi ve kötü anlarında beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, sonsuz desteği ile bana hep güç veren kadim dostum Nesil KURTARAN'a, tez sürecim boyunca görüş ve desteklerini benden esirgemeyen akademik anlamda beni yönlendiren, değerli dostum Mehmet ÖZMAL'a, arazi çalışmamda beni yalnız bırakmayan görüş ve yorumları ile bana yol gösteren, değerli dostum Özlem AKYÜZ'e teşekkür ederim.

Akademik anlamda bana yol gösteren, bu zorlu süreç içerisinde stres ve kaygı seviyemi yükselten Dr. Öğr. Üyesi Şevki DANACIOĞLU'na, çalışmama yaptıkları yapıcı eleştiriler ve arkadaşlıkları için Arş. Gör. Sema ÇETİNKAYA'ya, Arş. Gör. Güldane MİRİOĞLU'na ve Arş. Gör. Oğuzhan ÖZKAN'a teşekkür ederim.

Arazi sahasında benimle bilgi ve görüşleri paylaşan ve bana her anlamda destek sağlayan yöre halkı, ziyaretçiler ve Dedelere, Düzgün Baba ziyaret alanında tanıştığım, insan olmanın erdemliliklerini ve sevginin güzel bir değer olduğunu bana naif mizacıyla anlatan güzel insan Hüseyin Yüksel Dede'ye çok teşekkür ederim.

Kısacası üzerimde emeği geçen adını sayamadığım güzel insanlara teşekkür ederim. Herkes iyi ki var. Herkes iyi ki yok.

Buse YILDIZ

Balıkesir, 2018

ÖZET

KUTSAL MEKÂN VE COĞRAFYA: NAZİMİYE (TUNCELİ) ÖRNEĞİ

YILDIZ, Buse

Yüksek Lisans, Coğrafya Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Alper UZUN

2018, 121 Sayfa

Bu araştırma Tunceli ilinin Nazimiye ilçesinde bulunan kutsal mekânların insan ve doğa arasında nasıl bir çevresel algı oluşturduğu ile ilgilidir. Araştırmanın cevaplamaya çalıştığı temel soru; insan ve çevre arasındaki ilişkinin, inanç değerleri ile birlikte mekâna nasıl bir ayrıcalık kazandırdığıdır. Bu doğrultuda araştırma; sembol, mekânsal boşluk, örtük çevrecilik ve mekânsal farkındalık yaklaşımları üzerinden insan ve kutsal mekân ilişkisini ele almaktadır. Araştırma ayrıca jenerasyonlara göre kutsal mekân algısındaki farklılığın boyutunu da açıklamaktadır.

Konunun kültür odaklı olması sebebiyle araştırmada nitel yöntemlerden etnografik metot uygulanmıştır. Seçilen yöntem doğrultusunda kırk beş günlük saha çalışması yapılmış; hem yerel halk hem de kutsal mekâna gelen bireyler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Etnografik metoda ek olarak gözlem ve katılımcı gözlem yöntemleri de kullanılmıştır.

Araştırma sonuçları, mekânı önemli kılan olgunun insanların mekâna karşı hissettikleri aidiyetlik duygusu ile örtüştüğünü göstermektedir. Ayrıca mekân ile insan arasında gizil bir alışveriş bağında söz konusudur. Bu durum ziyaretçilerde duygusal bölge oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu da mekânı herhangi bir alan olmaktan çıkartıp mekâna mekânsal farkındalık kazandırmıştır.

Yöre halkı ve ziyaretçilerin kutsal mekâna erişiminde fiziki ve maddi engeller bulunmaktadır. Bu durum, mekânda erişilmesi zor noktaların benzerlik taşımasından yola çıkarak, yöre halkı ve ziyaretçilerin zihinlerinde birleştirici bir algı yaratmakta ve benzer özellikteki kutsal mekânları “bir” saymaktadırlar. Bu karşımıza “mekânsal

boşluk” olarak çıkmaktadır. Mekânsal boşluk yaratılan alanların tespiti, bize aynı zamanda alan içerisindeki farklılıkları da gözler önüne sürmektedir. Mekânsal boşluk ile kutsal mekân hem zihinsel olarak hem de fiziki olarak yakınlaştırılmış ve kutsal mekânın sınırı genişletilmiştir.

Bölgedeki inanç yapısı gereği mekâna hizmet/ibadet olarak görülen davranışların aslında çevrecilik veya çevre koruma faaliyetlerinin, inanca bağlı olarak mekânda “örtük çevrecilik” davranışları şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir.

Somut yapılar (morfolojik şekil, doğa manzarası vb.) ve kutsal mekân ile anlatılan rivayetler, dinsel tecrübeye katkıda bulunmakta buna bağlı olarak mekânda sembolik alanları ortaya çıkartmaktadır. Sembolik alanların bireylerin inancını destekleyici boyutta olmasına karşın Nazimiye’deki kutsal mekanlarda jenerasyonlara göre ciddi bir ritüel kaybı yaşandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kutsal Mekân, Örtük Çevrecilik, Mekânsal Farkındalık, Sembol, Çevresel Algı, Nazimiye İlçesi.

ABSTRACT

SACRED SPACE AND GEOGRAPHY: NAZİMİYE (TUNCELİ) EXAMPLE

YILDIZ, Buse

Master Thesis, Department of Geography

Adviser: Dr. Alper UZUN

2018, 121 pages

This research is related with how the sacred places in Nazimiye district of Tunceli province form an environmental perception between man and nature. The basic question that the study is trying to answer is; what kind of privilege the relationship between people and the environment together with their belief values bring to the place. In this regard the study deals with the relationship between human and sacred places through symbol, spatial voidness, implicit environmentalism and spatial awareness approaches. The research also explains the difference in perception of sacred places according to generations.

Because the subject is culture oriented, ethnographic method has been applied which is a qualitative one. Forty-five days field work was done in accordance with the selected method; interviews were held with both local people and people visiting the sacred places. Observation and participant observation methods were also used in addition to the ethnographic method.

Research findings: While space is an important phenomenon, people coincide with the feeling of belonging to the space, and there is a hidden shopping tie between space and people. This situation caused the visitors an emotional place formation. This has allowed the space to be taken out of any space and give spatial awareness to the space.

There are physical and material obstacles in the access of the people of the region to the sacred place. This creates a unifying perception in the minds of the hard-to-reach points of the place, and regarding the sacred place of the same property as "same". This situation emerges as a "spatial voidness". The detection of the spaces

created by spatial voids also shows the differences in the area at the same time. Spatial space and sacred space are both psychologically and physically closer and the boundary of the sacred space has thus been enlarged.

The belief structure in the region suggests that the behaviours seen as service / worship in the place actually take place in the form of "implicit environmentalism" depending on belief.

The narrations described with concrete structures (morphological form, nature view, etc.) and sacred places contribute to religious experience and thus reveal symbolic areas in the place. Despite the fact that the symbolic areas are in a supportive dimension to individuals' belief, it has been found that there is a serious ritual loss in the sacred places in Nazimiye according to the generations.

Key Words: Sacred Place, Implicit Environmentalism, Spatial Awareness, Symbol, Environmental Perception, County of Nazimiye.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	4
1.2. Amaç	6
1.3. Önem	7
1.4. Sınırlılıklar.....	7
1.5. Tanımlar	9
1.5.1. Kutsal Mekân.....	9
1.5.2. Ritüel.....	10
1.5.3. Kült	10
1.5.4. Örtük Çevrecilik	11
1.5.5. Mekânsal Boşluk.....	11
1.5.6. Mekânsal Farkındalık	12
1.5.7. Sembolik Alan	12
2. İLGİLİ ALANYAZIN	13
2.1. Kuramsal Çerçeve	13
2.2. İlgili Araştırmalar	15
3. YÖNTEM.....	25
3.1. Araştırmanın Modeli	25
3.2. Evren ve Örneklem/ Araştırma Grubu	26

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	27
3.4. Veri Toplama Süreci	29
3.5. Verilerin Analizi.....	30
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	32
4.1. Nazimiye Bölgesinin İnanç Yapısı.....	32
4.1.1. Şeriat kapısı	33
4.1.2. Tarikat Kapısı	33
4.1.3. Marifet Kapısı.....	33
4.1.4. Hakikat Kapısı	34
4.1.5. Raa Haq	35
4.1.6. Hizmet Anlayışı.....	36
4.1.7. Rehber	37
4.1.8. Talip.....	38
4.1.9. Pir	38
4.2. İnsan, Doğa ve İnanç.....	39
4.3. Ziyaret Adabının Mekâna Yansıması.....	43
4.4. Kutsal Mekânlar	44
4.4.1. Kureyş Baba	46
4.4.1.1. Kureyş Baba Efsanesi	50
4.4.2. Düzgün Baba	52
4.4.2.1. Düzgün Baba Efsanesi	61
4.4.3. Ana Haskar	62
4.4.4. Khalmem/Kalmem	64
4.4.5. Kal Ferhat	66
4.4.6. Moro Sur.....	68

4.4.7.Hızır Taşı.....	71
4.5. Ritüeller.....	72
4.5.1. Adak Adama.....	72
4.5.2. Çıra Yakma.....	74
4.5.3. Cem	75
4.5.4. Çile	76
4.5.5. Rüyaya Yatma	76
4.5.6. Eldiven Ritüeli.....	77
4.6. Kültler	78
4.6.1. Dağ kültü	78
4.6.2. Su Kültü.....	79
4.6.3. Mağara Kültü.....	79
4.6.4. Ocak (Ata) Kültü	80
4.6.5. Taş Kültü	80
4.7. Sembolik Alanlar	81
4.8. Mekânsal Boşluk.....	83
4.9. Örtük Çevrecilik.....	85
4.10. Jenerasyonlar Arasındaki Doğa Maneviyatı Algısı ve Kayıplar.....	89
4.11. Mekânsal Farkındalık.....	91
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	95
KAYNAKÇA.....	100

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Maddi ve Manevi Hizmet Karşılaştırması	37
Çizelge 2. Mekânsal Farkındalık Tablosu	94

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Nazimiye'deki Ziyaret Alanlarının Lokasyon Haritası.....	4
Şekil 2. Düzgün Baba Ziyaret Alanı Alevi Dedeleri.....	39
Şekil 3. Mora Sur Kaplıca Alanı Mermer Ocağının Etkileri	41
Şekil 4. Kureyş Baba Türbesi	46
Şekil 5. Kureyş Baba ocağına hizmet eden bireylere ait fotoğraflar.....	47
Şekil 6. Kureyş Baba Ocağı Çıra/Mumların Yakıldığı Kubbeyi Rahman alanı	48
Şekil 7. İlk Cemin Tutulduğu Ve Pirlerin Kişisel Eşyalarının Bulunduğu Odadan Bir Görüntü	50
Şekil 8. Düzgün Baba Dağı.....	53
Şekil 9. Düzgün Baba Cem Evi	54
Şekil 10. Düzgün Baba Dağı Ceviz Çeşmesi (1808 m.)	55
Şekil 11. Düzgün Baba Dağı Dilek Taşı (1861 m.)	56
Şekil 12. Düzgün Baba Dağında Bulunan Birinci Mağara “Çilehane” (2000 m.).....	57
Şekil 13. Düzgün Baba Dağında Bulunan İkinci Mağaranın Giriş Bölümü	58
Şekil 14. Düzgün Baba'nın Yatağı	58
Şekil 15. Düzgün Baba'nın Asasına Ait Olduğuna İnanılan Baston İzi	59
Şekil 16. Düzgün Baba Dağı'nda İkinci Mağarada Bulunan Sır Çeşmesi.....	60
Şekil 17. Düzgün Baba'ya Ait Olduğu Söylenen Sembolik Ayak İzi	60
Şekil 18. Düzgün Baba'nın Sembolik Mezarı (2068 m.).....	61
Şekil 19. Ana Haskar Dağı (Düzgün Baba Dağı'ndan Görünümü)	63
Şekil 20. Ana Haskar Çeşmesi ve Ziyaretçileri (1833 m.).....	63
Şekil 21. Mekânda Kesilen Adak Hayvanların Boynuzlarının Biriktirilmesi.....	64
Şekil 22. Khalmem Ziyaret Alanı	66
Şekil 23. Kal Ferhat Ziyaret Alanı	67
Şekil 24. Kal Ferhat Ziyaretinin İç Mekân Görünümü	67
Şekil 25. Moro Sur Ziyaret Alanı.....	69
Şekil 26. Moro Sur Kaplıca Alanında Meydana Gelen Çökme	70
Şekil 27. Moro Sur Kaplıca Alanı.....	71
Şekil 28. Hızır Taşı	72
Şekil 29. Kurbanlık Keçiler	73
Şekil 30. Niyaz.....	74
Şekil 31. Mum Yakma	75
Şekil 32. Düzgün Baba Cem Evinde Tutulan Sohbet Cem'inden Yansımalar	76
Şekil 33. Ziyaretçiler İçin Yapılmış Olan Konaklama Mekânları	77
Şekil 34. Düzgün Baba'daki Yaban Hayatı	88
Şekil 35. Kutsal Mekânda Çöpleri Toplayan Bir Ziyaretçi.....	88

1. GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde insanlar önemli doğüstü deneyimlerle karşılaşmıştır. Bu deneyimlerin sonucunda zamanla ruhani eylemleri destekleyen inançlar ve inanca bağlı çeşitli olgular ortaya çıkmıştır. Bu durum fiziki ve sosyal çevre arasında ölçüt alınmış ve mekân kutsallaştırılmıştır. Dinsel ritüelleri uygulamak için kişi veya kişilerce mekân üzerinde ve mekânla bağlantılı manevi bir ilişki kurulmuştur (Henderson, 1993). Manevi ilişkiler kurularak şekil alan mekân artık herhangi bir alan olmaktan çıkıp sosyolojik bir boyut da kazanmaktadır. Sosyolojik boyut kazandırılan bu tür kutsal mekânlar, dini topluluklar için, kültürel anlamda önem taşıyan yerler olarak dikkati çekmektedir.

Kutsal mekânlar insanların dini tecrübelerinin gerçekleştirildiği ve bu tecrübelerin uygulandıkları alanlar olarak da bilinir. Kutsal mekânlar; ibadet yerleri, mezarlıklar, tapınaklar, anıtlar ile bütünleştirilmiş dini topluluklar tarafından tanımlanan ve sınırlı alanlar olarak belirlenen yerler olsa da, ulusal kimlik ve ideolojik anlamda yerel veya ulusal anlamda da derin bir kimlik barındıran alanlardır. İnsanların bu mekânlara ait derin bir kimlik beslemesi ise mekâna öz benliklerini karıştırarak katılmış olmalarından ileri gelmektedir.

Din coğrafyası adına yapılan çalışmalar tarihsel süreç içerisinde geçmişten günümüze kadar içerik, kapsam ve farklı yaklaşımlarla şekil alarak devam etmiştir. Din Coğrafyası terimi 1795 yılında Gottlieb Kosch tarafından yazılan “Dini Coğrafya Hakkında Fikir” adlı kitap da ilk kez kullanılmış olup, ilgili kitap XVII. ve XVIII. yüzyıllarda İncil’deki yer isimlerini belirlemekle ilgilidir (Park, 2004).

Din coğrafyasını dört dönem üzerinden ele alan Büttner (akt. Levine, 1986); birinci dönemde din coğrafyasının tasviri anlatımlar içerdiğini ve coğrafyacıların ziyade bu alanla ilgili özellikle teologların çalışmalar yaptığını vurgulayarak, bu dönem içerisindeki teologların, Hristiyan topluluklarının dünyadaki dağılımını tasvir etmek için çalışmalar yaptıklarını belirtmiştir. Din coğrafyasının ikinci dönemi ise bu alanın reformun etkisiyle bilimsel bir kimlik kazanmasıyla olmuştur. Bu döneme en büyük katkıyı Keckerman sağlamıştır. Keckerman din coğrafyası adına yapılan çalışmalarda tarafsızlığı belirginleştirmiş ve sadece Hristiyan inancına bağlı toplulukların değil aynı zamanda başka dinlere mensup olan toplulukların mekânsal dağılımını işlemiştir. Bu sistemi günümüzdeki dinlerin mekânsal dağılımını tarifi diye

adlandırabileceğimiz girişimin temelleriyle bize din coğrafyasındaki ikinci dönemi Keckerman sunmaktadır (Levine, 1986). Üçüncü dönem ise din coğrafyası adına yapılan araştırmaların asgari düzeyde olduğu bir dönem olan XVIII. yüzyılı kapsamaktadır (Levine, 1986). Teoloji ile doğa bilimleri arasındaki ayrım doğa bilimlerini ön plana çıkartırken, din coğrafyasının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Din coğrafyasının dönüm noktası ise 1920’lerde Max Weber’in dönemindeki öncü paradigma olan materyalizme olan eleştirisi ile başlamıştır. Weber’e göre din, toplumsal yapılar ve ekonomik yapılar üzerinde etkili bir unsurdur ve bunun göz ardı edilmemesi gerekir (Büttner, 1974).1920’lerde Weber inancın toplumsal yapı üzerindeki etkisinin önemine değinmesine rağmen Din Coğrafyası alanında günümüze kadar sadece iki kitap yazılmıştır. Bunlardan biri; David Soopher tarafından 1967’de yazılan Dinlerin Coğrafyası (Geography of Religions) isimli kitaptır. Soopher kitabında; kutsal mekânlar, kutsal yerler, dini merkezler, dini bölgeler, hac, ticari ve dini kalıplar arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğuna dikkat çekerek mekânın nasıl organize olduğu açıklamıştır (Levine, 1986). Chris Park tarafından 1994 yılında yazılan “Coğrafya ve Dine Giriş” adlı diğer din coğrafyası kitabı ise din, semboller, ayinler, inançlar ve insanların umutla yaşadıkları dünyayı nasıl şekillendirdiği konularına değinmektedir (Park, 2003). Mekân ve inanç arasındaki etkileşimin gerek toplumsal yapı gerek mekân üzerindeki önemi 1960’lardan itibaren çeşitli kuram ve yaklaşımlar getirilmesiyle birlikte din coğrafyası üzerindeki tekdüzelikten çıkılmaya çalışılmıştır.

Coğrafyacılar için insan ve mekân önemli iki olgudur. Bu iki olgu şüphesiz ki birbirini etkilemektedir. Bu dengenin kime göre, neye göre baskın izler taşıdığı, tartışma konusu olabilir. Ancak kültürel kimlik kazanan bir alan çıktığı ve yayıldığı alanın izlerinden de parçalar taşır. İnancın etkisiyle toplumsal bir ruh ya da birliktelik oluşturmak için şekil verilen mekân herhangi bir alan olmaktan çıkar ve dini bir nitelik kazandığı andan itibaren de din coğrafyası halini alır (Büttner, 1974). Kutsallaştırılan mekân düşüncelerin ve tutumların karmaşık ve çok katmanlı bir durumunu yansıtır (Levine, 1986).

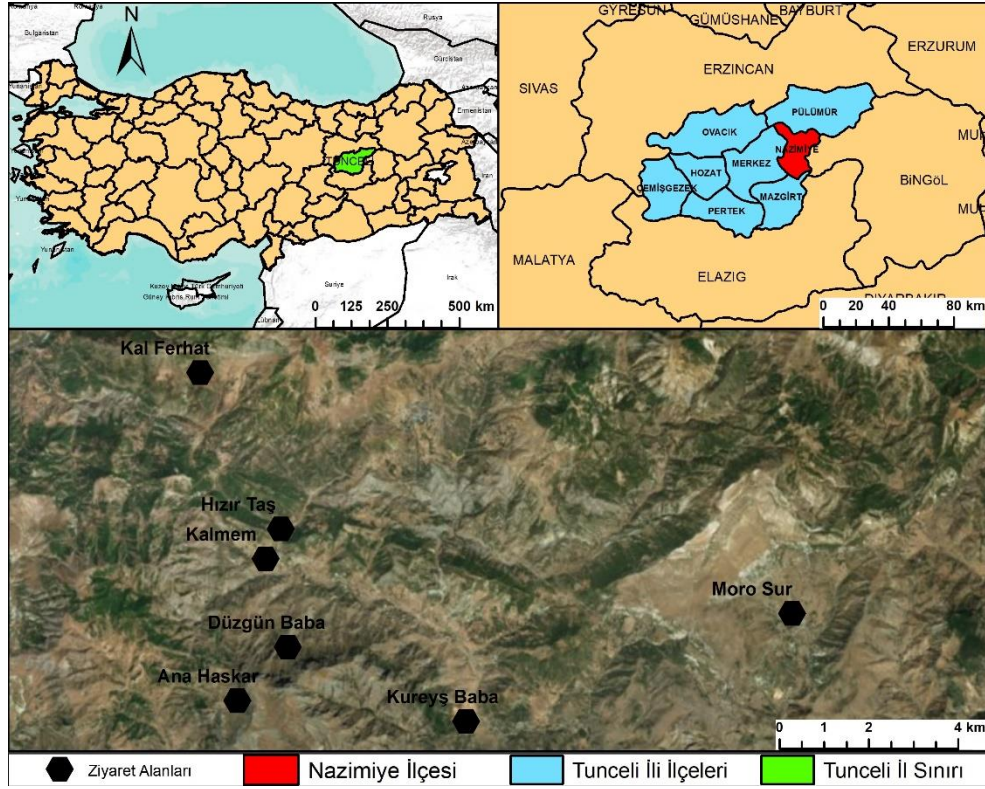
Coğrafyacılar geçmişten bu yana, dinin toplumsal yapısını tanımlarken çoğunlukla din gruplarının yayılması, dinin yerleşim üzerindeki etkisi, dini faktörlere göre bitkilerin ve hayvanların kullanım amaçları, dinsel tabular ve bunların etkileri gibi konulara değinerek dinin toplumsal yapısını belirlemeye çalışmışlardır. Fakat bu tanımlamalar basit yargılar içerir (Levine, 1986). Din coğrafyası ile ilgili yakın

dönemlere ait yapılan çalışmalar incelendiğinde, inancın mekânsal ve toplumsal boyutunu inceleyen çalışmaların arttığı görülmektedir (Levine, 1986; Kong, 1992; Winter ve Short, 1993; Park, 1994; Huntsinger and Fernández-Giménez, 2000; Catherine, Bailey, ve Harvey, 2006). Bunun yanı sıra coğrafyacılara Keckerman'dan itibaren inanç mekânlarının mekânsal dağılımı geleneğini hala sürdürmüşler, inanç mekânlarının turizm yönü, inancın çevresel boyuttaki rolü ve etkileri, mitler ve kültürel kimliğin mekân üzerindeki etkisi, din coğrafyasının tarihsel araştırması ve din coğrafyasının günümüzdeki anlam ve önemini dair araştırmışlarını devam ettirmişlerdir (Büttner, 1974; Huntsinger and Fernández-Giménez, 2000; Lucas, 2007; Shinde, 2016). Din kişiyi veya kişileri yansıtan karmaşık manevi bir unsur olduğu için coğrafyacılardan tarafından fenomolojik, sosyolojik, işlevsellik, yapısalılık, ekolojik ve teolojik yönüyle ele alınmıştır. Ancak çoğunun ortak problemi din coğrafyası üzerine yapılan çalışmaların prensip eksikliği olduğunu vurgulamasıdır.

Çoğu kutsal mekânın oluşumu net bir tarih ile belirlenemese bile; bu mekânlara özgü sembolik noktalar, anlatılan hikâyeler ve efsaneler kutsal mekânların o toplum üzerindeki kültürel aktarımı konusunda büyük önem taşımaktadır. Efsanelerin nesiller boyu nasıl canlı kaldığı ve bu süreçte kutsal mekânların özüne uygun nasıl korunup sürdürülebilirliğinin sağlandığı sorusunu sormak ve buna cevap aramak yerinde olacaktır. Çünkü kutsal mekândaki yorumlar ve uygulamalar değişirse, kültürel kimlik ve mekânsal hafıza değişmeye uğrayacaktır. Bu durum var olan kültürü, yeniden başka bir forma dönüştürecektir. Kısacası anlatılar ve öğretiler değiştikçe, mekân değişime uğrayacak mekân değiştikçe de öz benlik algısı başka bir boyuta taşınacaktır. Bu noktada değişmekte olan kültürel kimlik anlayışını tespit edip bu konu üzerinde problem teşkil eden noktaları iyi saptayıp yorumlamaları doğru ve tarafsız yapmak yerinde bir tutum olacaktır. Bu yüzden belli bir kültüre adanmış kültürel anlamda önem arz eden kutsal mekânların, yorumlamasında o inancın öğretilerinin yanlış olup olmamasından ziyade, içyapısının derinliklerinde toplum yapısını destekleyen normların nasıl barındırıldığına da bakılmalıdır.

Eldeki araştırmanın konusu Tunceli ilinin Nazimiye ilçesinde kutsiyeti kabul gören bütün ziyaret alanlarını kapsamaktadır. Bu bölgedeki ziyaret alanları; Düzgün Baba, Kureyş Baba, Ana Haskar, Kal Ferhat, Kahlmem, Mora Sur ve Hızır Taşı'dır (Şekil 1). İlgili mekânlarda yerel halk ve ziyaretçiler ile gözlem ve görüşmeler yapılmış olup, bölgedeki kutsal mekânların insanlarda yaratmış olduğu algı izleri, insanların kutsal mekânlardaki davranış kalıplarının toplumsal yapı üzerinde

oluşturduğu düzen, inanç mekânları ve insan arasındaki etkileşim ele alınmış; çalışma daha sonra örtük çevrecilik, mekânsal farkındalık ve mekânsal boşluk yönüyle değerlendirilmiştir. Ziyaretlere atfedilen efsane ve hikâyelerin mekân üzerinde nasıl bir algı yarattığı ve insanların ziyaretlere bağlı olarak önem gösterdiği sembolik noktaların, inanç, mekân ve insan üzerindeki etkileri değerlendirilerek Nazimiye'deki kutsal mekânlar açıklanmıştır.

Türkiye'nin zengin doğal çevresi yanında köklü tarihinin de hazırlamış olduğu ortamın kültürel yansıması, farklı zaman dilimlerinde farklı inanç gruplarına ait topluluklar olmuştur. İnanç coğrafyası açısından zengin kültürel değerlere sahip olan Türkiye'de, bu alana ait çalışmalar, çoğunlukla ilahiyat, halk bilimi, antropoloji ve sosyoloji gibi diğer sosyal disiplinler tarafından yapılmıştır. Coğrafyacıların, din coğrafyası yönüyle ilgili konudaki çalışmaları sınırlı kalmıştır.

1.1. Problem

Coğrafi yeryüzü tarih boyunca bilimsel çalışmalara kaynak olmuştur. Coğrafyanın bilimsel bir kimlik kazanması da uzun bir süreci kapsamaktadır. Coğrafya için mekân ve insan ayrılmaz bir bütün oluştururken, mekân zamanla gelişip değişen paradigmlar ile farklı açıklanmıştır. İlk zamanlar mekan sınırlılıkları

olan, tasvire ve ölçüme dayalıyken günümüzde mekan insan ile etkileşim içerisinde olan bilimsel düşünce ve metodoloji ile açıklanabilir bir olgu haline dönüşmüştür (Tümertekin ve Özgüç, 2010).

Kültürel coğrafya perspektifinden yapılan bu çalışma; insan ve çevre arasındaki ilişkiye, kişi veya grupların yaptığı ortak faaliyetler ile çevrenin nasıl şekillendiğine, toplumu yönlendiren değerlere odaklanmış, inanç ve mekân arasındaki kavramsal bağlantı ile insanların mekâna olan algısı araştırmanın temelini oluşturmuştur.

İnsanların kutsal olana bakışı, kutsallık karşısındaki duyguları, düşünceleri, davranışları ve mekân ile aralarındaki karşılıklı etkileşim araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problemle birlikte mekânsal boşluk, mekânsal farkındalık ve örtük çevrecilik kavramlarının araştırma alanındaki varlıkları sorgulanmıştır. Bu bağlamda Nazimiye'deki semboller ve uygulanan ritüeller, fenomenojik yaklaşım benimsenerek coğrafi bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir.

Fenomolojik yaklaşım; dini ritüelleri ve sembolleri dünyadaki kutsallık algısının ortaya çıkardığını düşünen yaklaşımdır (Levine, 1986). Bu yüzden kişi veya kişilerin duygu düşünce ve deneyimlerinin nesnel gerçeklikler ile anlaşılmasının mümkün olacağını savunan bir modeldir (Yavan, 2014).

İşlevselciler; dinin bireyleri bir araya getirip sosyal bütünlüğü güçlendirdiğini savunurken, yapısalcılar ise temel dini unsurların peyzaj ve sosyal çevre arasındaki benzerliklerine dikkat çekmişlerdir. Bu yolla dini tecrübelerini toplumsal yapılara indirgemeye çalışmışlardır. Ekolojistler ise dini, yaşamı anlamaya ve onunla anlam bulmaya yönelik manevi bir tutum olarak yorumlamışlardır. Kutsal mekânları ise insanda motivasyon yaratan bir unsur olarak ele almışlardır (Levine, 1986).

Din coğrafyası tek bir olgu barındırmadığı için disiplinler arası bir çalışma gerektiren bir alandır. Bu yüzden coğrafyacıların birden fazla yaklaşımı ve diğer sosyal bilim dallarıyla ortak bir çalışma yapması din coğrafyası için aranan problemin ifadesinin sonuçlarını daha tutarlı sunacaktır.

Bu araştırma Tunceli ilinin Nazimiye ilçesinde bulunan kutsal mekânların insan ve doğa arasında nasıl bir çevresel algı oluşturduğu ile ilgilidir. Araştırmanın cevaplamaya çalıştığı temel soru; insan ve çevre arasındaki ilişkinin, inanç değerleri ile birlikte mekâna nasıl bir ayrıcalık kazandırdığıdır. Bu doğrultuda araştırma sembol, mekânsal boşluk, örtük çevrecilik ve mekânsal farkındalık yaklaşımları

üzerinden insan ve kutsal mekân ilişkisini ele almaktadır. Araştırma ayrıca jenerasyonlara göre kutsal mekân algısındaki farklılığın boyutunu da açıklamaktadır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı çevresel algının inançla olan ilişkisini anlayabilmek için daha önce din coğrafyası yönüyle ele alınmamış olan Tunceli ilinin Nazimiye ilçesindeki kutsal kabul edilen mekânların araştırılıp değerlendirilmesidir. Bu değerlendirmeyi yaparken, Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlar; mekânsal boşluk, mekânsal farkındalık ve örtük çevrecilik kavramları kapsamında ele alınmış ve alanda kutsal kabul edilen mekânlar ile bu kavram dışında tutulan mekânlar karşılaştırılıp kutsal mekânlar üzerindeki değer yargıları, davranış kuralları ve sembolleştirilen alanlar değerlendirilmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularının yanıtları aranmıştır:

- Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara ziyarete gelen bireylerin kutsal ve kutsal yer olarak belirlediği olgunun sınırları mekânsal boşluk kavramı ile bağlantılı mıdır?
- Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânları ziyarete gelen bireyler, kutsal diye tanımladıkları mekânlara neden özel bir ilgi duymaktadırlar? Bu bireylerin bölgeyi ziyaretlerindeki temel motivasyon kaynakları nelerdir?
- Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara gelen ziyaretçiler için kutsal ve kutsal yer kavramının tanımı nedir?
- Kültürel formlar Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara ne gibi özgün özellikler kazandırmıştır?
- Nazimiye ilçesinde bulunan kutsal mekânları ziyarete gelen bireylerin bu mekânlarda sergilediği davranış kuralları nelerdir? Bu davranış kurallarının, örtük çevrecilik faaliyetleri ile bağlantısı var mıdır?
- Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânları ziyarete gelen bireylerin, bu alanları ziyaret etmelerinde sembolik alanların etkisi var mıdır? Eğer varsa, bu sembolik alanların kutsal mekânların algılamasındaki yeri ve önemi nedir?
- Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânları ziyarete gelenlerin, jenerasyonlara (kuşaklara/nesillere) göre mekânsal algıları ve kutsal mekânlardaki davranış kuralları arasında farklılıklar var mıdır, varsa bu farklılıklar nelerdir?

1.3. Önem

Coğrafyacılar din olgusunu, çeşitli dinlerin yaratmış olduğu kültürün yayılması sonucu ortaya çıkan coğrafi görünüm ve fiziki çevre algısı ile incelemektedirler (Tümertekin ve Özgüç, 2010). İlk bakışta din ve coğrafyanın çok az bir benzerliği olduğu düşünülse de dinlerin yayılması veya devamlılığını sürdürebilmesinde mekânın büyük bir etki payı vardır (Park, 2003). Bu yüzden coğrafyacılar dinin doğasındaki ve toplumdaki kurumsal etkisinin farkında olmalıdırlar.

Din, toplumdaki sosyal ilişkileri meşrulaştıran güçlü bir yapıdır. Dinin çok karmaşık ve çok boyutlu olması coğrafya çalışmalarında anlamlandırmayı güçleştirse de aynı inanç sistemine mensup insanların benzer davranış kalıplarını sergilediklerini görmekteyiz. Bunun yanında mekâna atfedilen eylemler doğrultusunda, kişilerin tecrübe ve toplumsal etkilerini gözlemleyebiliriz. Bu hususta araştırma sahamızdaki kutsallar ve kutsallara atfedilen eylem ve değer yargıları bizim için önemlidir. Çünkü bu mekânlar bize bir toplumun değer yargıları ile birleşip şekillenen mekânları yorumlama fırsatı sunacaktır. İnsan doğası gereği karmaşık bir yapı iken; bu durumun mekâna yansımaları ve mekânın doğru analizi sonucunda gerek inanç sistemine gerekse topluma dair önemli bulgular elde edilebilir. Çünkü din insana özgü soyut bir olgu olarak barınır. Bunun mekâna işlenmesi bir nevi soyut olana ulaşmada somut bir anahtar görevi görür.

Araştırma konumuz olan Tunceli ilinin Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlar daha evvel din coğrafyası yönüyle ele alınmamıştır. Nazimiye'deki kutsal mekânlar sadece Nazimiye'nin değil Tunceli ili ve civarındaki Alevi inancına mensup bireylerin barındığı diğer iller ve Türkiye dışında yaşayan gurbetçiler içinde önem arz etmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma kutsal mekân ve insan arasındaki ilişkinin boyutlarını ortaya koymak adına, insanların inanç değerlerine bağlı mekân algısı ve kutsal mekânlardaki eylemlerinin neye bağlı olarak geliştiğine odaklanmıştır. İnanç ve mekân arasındaki ilişkiye odaklı olan bu araştırma, Tunceli ilinin Nazimiye ilçesindeki Alevilik inancına bağlı olan kutsal mekânlarla ve bu mekânları ziyarete

gelenlerle sınırlıdır. Bu ziyaretçiler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapmak için seçilen ziyaretçiler gelişigüzel seçilmiştir.

Araştırmada inanca yönelik sorular bulunması ziyaretçilerin bir kısmını tedirgin ettiği için bazı katılımcılar görüşmeye yapmayı reddetmiştir. Özellikle kamu hizmetinde çalışmakta olan ziyaretçiler görüşmeye mesafeli yaklaşmış ve araştırmaya dâhil olmak istememişlerdir.

Araştırmayı sınırlandıran bir diğer etken veri toplama için seçilen zaman dilimidir. Araştırma sahası olan Nazimiye ilçesindeki hâkim iklim şartları, özellikle kış mevsimi süresince bölgenin kar yağışlı olması, bu alandaki kutsal mekânların ziyaret edilmesini güçleştirmektedir. Buna bağlı olarak Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara yapılan ziyaretler, hava koşullarının elverişli olduğu haziran ve eylül ayları arasında yoğunluk göstermektedir. Bu sebepten dolayı, ziyaretçilere odaklı olan bu araştırma da saha çalışmaları için tercih edilen zaman dilimi olarak ziyaret yoğunluğunun fazla olduğu dönemler dikkate alınmıştır.

Araştırma sahasında herhangi bir konaklama tesisi bulunmaması, ziyaretçilerin kutsal mekânlardaki ziyaret sürelerini etkilemektedir. Genellikle gününbirlik şeklinde gerçekleşen ziyaretlerin en önemli sebebi kutsal mekânlardaki konaklama yetersizliğidir. Bu bağlamda sınırlı ziyaret süresine sahip olan görüşme katılımcıları ile görüşmeler daha kısa süreli olarak gerçekleştirilmiş, hatta bazı görüşmeler ise yarıda kalmıştır. Kesintiye uğrayan bu görüşmeler araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Son zamanlarda Türkiye'deki terör olaylarının artması ve olağanüstü hal koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu süreçler araştırmacı için sıkıntılı durumlar doğurmuştur. Kırk beş gün süren arazi çalışmaları sırasındaki bir dönemde güvenlik gerekçesi nedeniyle Tunceli-Pülümür yolu arasındaki ulaşım üç gün boyunca kapatılmış, bu yüzden ilgili zaman diliminde araştırma sahasına ulaşmak mümkün olmamıştır. Yine Türkiye'de uygulanmakta olan olağanüstü hal koşulları çerçevesinde Tunceli ilinin dağlık ve تنها alanlarına ulaşım sınırlandırılmış ve insansız hava uçaklarıyla bu alanlarda sıkı önlemler alınmıştır. Örneğin, Kal Ferhat ziyaretinde rivayetlerin anlatıldığı sembolik bir alana güvenlik gerekçesiyle gidilememiş ve araştırmaya dâhil edilememiştir.

1.5. Tanımlar

1.5.1. Kutsal Mekân

Kutsal mekânlar araştırmanın temel odak noktasını oluştururken “Kutsal” kelimesinin kökenini oluşturan kut; “saadet, devlet, kudsiyet, uğur, baht, talih, mutluluk, hayır, bereket, mübareklik” gibi anlamlara gelmektedir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005). Kutsal; sadece dini olana has değildir, dini olmayan gelenekleri, mekânları ve fikirleri de kapsamaktadır (Yavuz, 2006: 391).

Kutsal mekânlar insanların birlik ve beraberlik içinde dini tecrübelerini gerçekleştirdiği ve bu tecrübelerini uyguladıkları alanlar olmasının yanı sıra bu alanların Tanrı tarafından bizzat tayin edildiğine inandıkları yerlerdir (Güç, 2000). Bu alanlar genellikle ilahi bir gücün evren ile bağ kurduklarına inandıkları mekânlardır (Hughes ve Swan, 1986).

Dindar topluluklar için “kutsal mekân” yaşayan ve yaşanmış mekânlardır. Tarihsel olarak ortaya çıkan dini tecrübelerin bir mekân içinde biriktirilir, saklanır ve nesilden nesile aktarılır. Diğer bir ifade ile kutsal mekânlar, dini tecrübelerin anlamının kendisinde saklandığı birer hafıza mekânıdır ve umut kapısı haline gelirler (Tatar, 2017).

Dindar insan için kutsal mekânlar türdeş değildir. Yani bütün kutsal mekânlar aynı özelliği taşımamaktadır. Bir mekânın diğerlerinden nitelik olarak farklılığını belirleyen şey, kutsalla olan ilişkisidir. Kutsalla ilişkisi olmayan mekânlar, şekilsiz ve niteliksiz mekânlardır kapsamaktadır (Yavuz, 2006: 393).

Dindar topluluklar tarafından tanımlanan ve sınırlı alanlar olarak belirlenen yerler olarak bilinen kutsal mekânlar, toplumsal ruh ve toplumsal kimliğin devamlılığını sağlamaktadır. Kutsal olarak belirtilen alanlar dini topluluklar tarafından herhangi bir sebeple kutsiyetlik kazanmış alanlar olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Bu alanlar insanların öz benliklerini bulduğu ve yaşattığı inançlarının sembolü haline dönüşmüş herhangi bir mekândan ziyade sosyolojik boyut kazanan sınırlı bir alana sahip olan ve biricik yani tek olan mekânlardır. Kutsal mekânlar; genellikle ibadet yerleri, mezarlıklar, tapınaklar, anıtlar, türbeler vb. yerlerin kutsiyetlik kazanması sonucu dini gruplar tarafından kabul edilen mekânlardır. Dünya canlı bir varlıktır ve tüm parçaları kutsaldır. Fakat bazı alanların kutsal olarak

ayrıcalık kazanmasının altında yatan temel neden, inandıkları mekânda kutsal ruhun varlığına olan inançtır.

1.5.2. Ritüel

Ritüel, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde “dini tören” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2005: 160). Batı dillerinde “rit” kelimesinden türeyen ve “bir şey yapma” anlamına gelen ve bireylerin ait oldukları inanç sistemine sembolik göstergelerle uygulanmasına ritüel denir (Olgun, 2016). Toplumsal bir olguyu yansıtan ritüel, bireysellikten ziyade grup bilincini ortaya koyar. Grupların toplum içerisindeki düzeni ve formları sözlü veya yazılı olarak toplumsal dinamiklerine kattıkları ritüel olgusu, grupların ortak ve değişmeyen devamlılık gösteren, uygulamalı, sembolik davranış bir biçiminin göstergesidir. Aynı zamanda toplumun temel dinamiklerini yansıttığı gibi bu dinamiklerin devamlılığını da sağlar (Karaman, 2010; Akyol, 2009).

1.5.3. Kült

Kült kelimesi “tapma ve tapınma” anlamına gelir ve dinsel bir olguyu açıklar (TDK, 20005: 1282). Dağ kültü yahut su kültü denildiğinde dağa ve suya tapınmak anlamına gelir. Ancak araştırma sahasındaki yorumu ağaç, su, toprak gibi nesnelere tapmaktan çok Tanrı'ya ulaşmak için kullanılan bir araç olarak tanımlanır (Sönmez, 2008).

Araştırma sahamızda bulunan sembolleştirilmiş öğelerden birini de kültürler oluşturmaktadır. Arazinin fiziki yapısı, belirlemiş olduğumuz ziyaret alanları ile birlikte insanların inanç yapısı gereği içselleştirilmiş olup, inanca dair izler taşımaktadır. Kutsallara adanmış sahalarda ağaç, su, dağ, toprak, taş ve ocak kültü geçmişten günümüze kadar gelerek varlığını halen sürdürmektedir. Alanın sembolleştirilmesi mekânın kutsiyetlik kazandırılmasından ileri gelmektedir. Araştırma sahasında bulunan öğeler Alevi inanç sistemine mensup bireyler tarafından kutsaldır ve onlar için önem arz eden sembollerdir. Bu kültürlerin varlığı çalışma sahamızda ki kutsal mekânlara yakın yaşayan yerel halk ve ziyaretçiler tarafından önemli görülmektedir.

1.5.4. Örtük Çevrecilik

İnsanların mensup olduğu kültürün doğası gereği manevi tutumlarına bağlı olarak yaptıkları bilinç dışı çevrecilik hareketleridir. Bir nevi çevreciliğin örtük halidir (Bartkowski ve Swearingen, 1997).

İnsanlık tarihi boyunca doğa ve insan ilişkisi karşılıklı adapte olma ve yorumlamaya bağlı olarak gelişmiştir. Doğanın görkemi ve doğaya atfedilen yorumlamalar insanları Tanrısal bir gücü aramaya sevk etmiştir. Bu düşünce ile kutsallaştırılmış birçok mekân oluşmuş ve doğa sevgisi inanç kanalı ile insanların mensup oldukları inancın içerisinde yer almasına yol açmıştır. İnsanların Tanrı'yı yaratıcı olarak görmesi ve bunun sonucunda kâinatta var olan her şeyin yaratıcıya ait olduğu inancı yahut var olan her şeyin içerisinde Tanrı arama gereksinimi dinlerin çevre duyarlılığına hassasiyeti arttıran bir etken olmuştur.

Günümüzde çevrecilik eylemleri genellikle bilinçli bireylerin kazanılması ve bir toplumun eğitim düzeyi ile paralellik gösterirken, bazı toplumlarda bu durum inancın getirmiş olduğu formların içinde barınır. Örtük çevrecilikte bilinçli bir tutum sergilemesinden ziyade, bireylerin manevi tutumlarına bağlı olarak yapılan bilinç dışı çevrecilik anlayışıdır. Bu anlayış genellikle mekâna karşı oluşan hissiyat ve mekânla kurulan duygusal bağ ile ilgilidir. Mekâna karşı oluşan bu manevi tutum saygı, korku ve mahcubiyetlik hissinden ileri gelmektedir.

1.5.5. Mekânsal Boşluk

Farklı nesnelere arasındaki fiziksel uzaklığın ve erişebilirliğin sınırlı olduğu alanlarda insanların algılarındaki engellerin kalkması durumudur. Mekânsal boşluktaki en derin anlamlar nesnelere arasındaki var olan uzaklıktan doğar (Demirel, 2004). Bir yerin mekânsal boşluk olarak tanımlanabilmesi için iki yahut daha fazla alan arasında fiziksel uzaklığın olması gerekir. Hemen hemen aynı özellikleri taşıyan fakat mekânlar arasındaki uzaklığın görüldüğü bu alanlarda, insanların erişebilirlik engeli ile karşılaşması durumunda önem gösterdikleri mekânı o anki buldukları konuma taşıması durumudur. Zorunluluk ve engeller karşısında zihnin bir eylemi olan bu durum, toplu bir mekân algısını ortaya çıkarmaktadır.

1.5.6. Mekânsal Farkındalık

Farkındalık, farkında olma anlamına gelmekle beraber, bireyin kendi öz benliği ve çevresinde olup biten her türlü olguyu algılaması sonucunda elde ettiği kazanımlardır. Birey yaşadığı ortamdan, mekândan bağımsız değildir. Bu yüzden bireyler etrafında olup biten olaylara, nesnelere, mekânlara karşı fikir geliştirir. Bu fikirler zihinsel bir süreç dâhilinde gelişir ve birey farkındalık kazanımı elde etmiş olur. Mekân üzerine karşı geliştirdikleri farkındalık kişinin kendisine ve mekâna ayrıcalık kazandırır. Bir alanı diğer mekânlardan ayıran benzerlik ve farklılığını sunan olguya mekânsal farkındalık denir (Atalay, 2007; Girgin, 2014). Bu durum tespit edilen kutsal mekânların kullanım amacı, mekânlarda kutsala yüklenen anlam, ritüeller, semboller kutsal mekânlar arasında ayrıcalık kazanan alanları yansıtmaktadır.

1.5.7. Sembolik Alan

İngilizce symbol (Yun. Symbolon; Lat. Symbolom) kelimesi Türkçe’de sembol veya simge şeklinde kullanılmaktadır. Genel anlamıyla “soyut şeyleri göstermek veya temsil etmek amacıyla kullanılan şey” şeklinde tarif edilmektedir. Genellikle imge, işaret, allegori, sembol, amblem, mit, figür, ikon ve idol gibi kelimeler çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Fakat belki de hepsinin ortak olduğu bir nokta vardır ki o da hepsinin birer gösterge olmasıdır (Tokat, 2009).

Her şey sembol olabilir ama hiçbir sembol kendiliğinden oluşmaz. Sembol; genellikle sembolleşen nesne veya nesnelere manevi gücünün temsili konumundadır (Bartkowski and Swearingen, 1997). Sembol dünyanın en eski formudur.

Dinlerin gelişmelerinde az ya da çok belirgin kültler yaratılmıştır. Doğaüstü güçlerin kazandırıldığı bu alanlar sembolik alanı oluşturmuştur (Levine, 1986). Dini motiflerin yüklendiği kilise alanları, hac merkezleri, morfolojik şekiller, tabiat öğeleri anlam yüklenildiği andan itibaren birey ve toplumun gerçekliğini yansıtır (Studstill, 2000).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

İnanç insanın kendi iç dünyasına bağlı bir olgudur. İnsanın, maneviyatının izlerini taşıyan bazı ilkelere olan bağlılığını ifade etmektedir. Sosyal bilincin spesifik formu olan dinin karakteristik yapısını ritüeller, duygular, kültler ve dünya görüşü temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda din, belli bir grup ya da topluluğu bir araya getiren, insanları ortak bir değer, ortak bir amaçta buluşturması bakımından kültürün önemli bir ögesini oluştururken, bu durum coğrafyacılar için de önemli bir husustur.

Kutsal mekân ve insan arasındaki etkileşimden doğan her türlü yapı ve davranışlar pek çok farklı yaklaşım üzerinden ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır. Coğrafya bilimi kendi içerisinde değişerek gelişmiştir. Fakat bugüne kadar din coğrafyası adına yapılan çalışmalarda perspektiflerin fazla ve farklı olmasının temel nedeninde insan doğasının karmaşık oluşunun yanında, din olgusunun dünya üzerindeki kıtalarda, ülkelerde ve hatta bir ülkenin sınırları içerisinde dahi bölgelere göre farklı inanışların olmasından kaynaklıdır. Bu da her dinin kendi ritüel eylemini doğurarak, kendi içerisinde de farklılık göstermesinin sonucu oluşmuştur.

Din coğrafyasının nasıl şekillendirildiğine bakmamız için coğrafyaya dini nitelik kazandıran kuvvetleri iyi tespit etmemiz gerekmektedir. 1970 ve öncesi çalışmalarda genellikle mekânın insana yönelik olduğunu savunan pozitivist ve determinist araştırmalar yapılmıştır. Pierre Deffontaines, Paul Fickeler, Erich Isaach ve David Sopher çevreyi algılama ve yorumlamada kutsal olanın etkisinin göz ardı edildiğini savunmuşlar, toplumsal yapı üzerinde egemen olan dinsel yaşamın etkilerini vurgulamışlardır (Levine, 1986). Bu araştırmacılar, dini yapıların, dini manzaraların ve inanca bağlı oluşan sembolik tasarımların önemini ve dini tecrübelerin arkasında yatan düşünceleri anlamak adına ampirik ve idealist yaklaşımlar kullanarak açıklamaya çalışmışlardır (Levine, 1986). Din yapısının karmaşık ve çok boyutlu bir olguya sahip olduğunu vurgulayan Levine (1986) din yapısında pek çok doktrin, efsane, ritüel ve ayinin olduğunu bu unsurların ise toplumsal dayanışma ve sosyal ilişkileri hem meşru kılması hem ayrıştırması yönünden kurumsal güçlüğüne işaret etmiş, dinin tarihsel önemi ve toplumdaki işlevlerine dikkat çekmeye çalışmıştır.

Bu araştırmada, araştırma alanına ait konu ile ilgili tarihsel veriler daha çok sözel anlatılara dayalı olduğu için verilerin değerlendirmesi sağlıklı sonuçlara gturmeyeceği dşuncesiyle araştırma konusu bugünün Őartlarını göz önüne alarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple çalışmada tarihsel bir yaklaşım benimsenmemiştir.

Araştırma konusuna yön verecek olan 4 temel yaklaşım Şu Şekilde açıklanabilir: Davranışsalcılar; dini unsurlar ve sosyal evre arasındaki benzerlikler ile ilgilenerak, dini tecrübeleri toplumsal yapılarla indirgeyerek efsane, ritüel ve sembollere odaklanmışlardır (Levine, 1986). Ekolojistler; kutsal mekânları, düzen içerisinde insanda motivasyon kaynağı olarak görürler. İnsanın kendi i ve dış benlik yolculuğunda yaşamı ve onunla birlikte anlam bulmaya yönelik bir eylem fikri olduğunu savunarak, insanın çevreye karşı eylemlerinde, din faktörünün yansımalarını pozitif yönde değerlendirmişlerdir (Bartkowski, 1997; Levine, 1986; Byers, Cunliffe ve Hudak, 2001; Clarkson, 2004). Fenomenologlar için ise kutsal mekân ve insan arasındaki etkileşimi anlamak ve algılayabilmek için mit, ritüel ve semboller önemlidir. Bu olgular ile kutsal yaşamın kavranabileceğini ipuçları olarak görmüşlerdir. Cooper; 1991 yılında düzenlenen, Amerikan Coğrafyacılar Derneği konferansında din, manzara ve mekân üzerine ilişkin coğrafyacıların tartışmalarını derlemiştir. Cooper; Mitchell, Cosgrove ve Daniels'in çalışmalarında sembolik anlamların dini ve mekân analizlerinde çalışmalara açıklık getirebileceğini savunduğunu söyleyerek fenomonolojik yaklaşımın önemini vurgulamıştır (Levine, 1986; Jett, 1992; Cooper, 1992; Singh, 1992; Azaryahu, 1996). İşlevselciler ise dinin toplumsal değerler üzerindeki etkisini incelerler (Levine, 1986).

Araştırmanın problemi ve araştırma soruları doğrultusunda kutsal mekân ve insan arasındaki ilişkiyi anlamak adına yukarıda açıklanan yaklaşımların tümünden yararlanılmıştır. Bu yaklaşımların tümünden yararlanılmasındaki nedenler;

- Araştırma sahasında mevcut olan inancın doğa maneviyatı üzerinde yüksek bir potansiyel teşkil etmesi,
- Karmaşık yapıya sahip olan insanın, inanç yapısı gereği doğaya yüklediği anlamın yanı sıra kutsal mekânın insanları nasıl etkilediğinin araştırılması,
- Fenomelog ve davranışsalcı yaklaşımda dikkate alınan benzerlik, ritüel ve sembol kavramlarının araştırma alanında yer alması,

- Ekolojist yaklaşımda benimsenen kutsal mekanların bir motivasyon kaynağı olması durumu ve inanç gereği araştırma sahasında örtük çevrecilik faaliyetlerinin yer alması,

- İşlevselcilerin öne sürdüğü yaklaşımda yer alan dinin toplumsal değerler üzerindeki etkisi ve kutsal mekân algısının toplumsal değerleri nasıl etkilediğinin araştırma alanında yer alması ve

- Kutsal mekâna dini nitelik kazandıran kuvvetlerin fazla olmasıdır. Bu kuvvetler; insan, insan davranışları, mekân ile anlatılan efsane ve menkıbelerin varlığı, sembolik alanlar, ritüeller ve kültlerdir.

Bu etkileşimden doğan karşılıklı algıyı anlayabilmek adına mekâna gelen ziyaretçilerin, bilirkişilerin ve yerel halkın toplumsal davranış kuralları, sosyal çevre ilişkileri, kozmik dünyayı algılama şekillerini anlamak adına bu dört yaklaşım birlikte değerlendirilerek kullanılmıştır.

Kullanılacak bu karma yaklaşım doğrultusunda;

- İnsanların kutsal mekânı algılama ve kutsal mekân kavramını nasıl yorumladığı,

- Kutsal mekâna gelmelerindeki nedenler,
- Kutsal mekânın insanlara kattığı yansımalar,
- Mekânda uygulanan davranış kalıplarının neye göre belirlendiği,
- Kutsal mekânların toplumsal değerler üzerindeki etkileri,

- Kutsal mekânlarda anlatılan menkıbe ve efsanelerin mekân üzerindeki yansımaları ve insanların bu anlatılara dayalı olarak mekâna karşı nasıl bir tutum ve bağlılık gösterdiği,

- Jenerasyonlara göre algı farklılıkları ve bunun altında yatan nedenler,

- Doğa maneviyatı etkisinin fazla olduğu kutsal mekânlarda örtük çevrecilik anlayış etkisi ve inancın örtük çevrecilik üzerindeki rolü çerçevesinde yaklaşımların odak noktaları dikkate alınarak araştırma yapılmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Araştırma sahası ve konusu ile ilgili literatür taranmış ve ulaşılan kaynaklar değerlendirilmiştir. Literatür incelendiğinde; araştırma alanı olarak seçilen Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânları coğrafi bir perspektif ile değerlendiren bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırma sahası ile ilgili literatür taraması sonucunda ulaşılan

kaynaklarda Nazimiye ilçesinde saptamış olduğumuz kutsal mekanlardan biri olan Düzgün Baba'yı ilahiyat, antropoloji ve sosyoloji alanlarından bilim insanlarının çalıştığı görülmüştür.

Din coğrafyası, kültürel coğrafya çalışmalarına geniş bir perspektiften bakmayı sunarken, din coğrafyası adına yapılan çalışmalar yetersiz kalmıştır. Dini değerlerin mekân üzerindeki yansımalarının incelenmesi kültürel coğrafyaya geniş bir perspektif kazandıracaktır (Mikesel, 1978). Çünkü coğrafyaya yansıyan değerler içerisinde dinin önemli bir etkisi vardır (Levine, 1986). Din coğrafyasına nitelik kazandıran kuvvetlere bakmamız için, dine nitelik kazandıran kuvvetleri iyi tespit etmemiz gerekir (Büttner, 1974). Dini değerlerin kazandırıldığı bir ortam insan yaşamından bağımsız değildir. İnsan yaşamını sosyal kültürel ve ekonomik olarak ilgilendirir. Çünkü din insan eylemlerini şekillendiren bir aktördür.

Dinin, insanların mekân üzerindeki değişim ve gelişim açısından arazi kullanım şeklini etkilediğini savunan Cooper, mekân üzerindeki değişim ve gelişimlerin saptanması için mekâna yüklenen kültürel değerlerin tespitini savunmuştur (Cooper, 1992). Mekân üzerindeki anlamı yakalamak ise ancak dini formları ve değerleri anlamakla mümkündür (Singh, 1992). Dinsel formların mekân üzerindeki yansımalarını incelemek için birçok bilim insanı farklı konulara temas ederken, din olgusunu farklı yaklaşımlar üzerinden ele alıp değerlendirmiştir (Levine, 1986). Din ve doğa arasında oluşan derin manayı anlamanın en etkili yolunun, insanların mekân üzerinde oluşturduğu sembol ve mekâna atfedilen yorumlamaların olduğunu savunan Singh (1992), bu yorumlamaların okunmasıyla toplumun kültürel anlayışının ve deneyimlerinin açıklanabileceğini savunmuştur (Singh, 1992). Kutsal mekânlardaki yorumlamalar genellikle masal, söz, şiir, efsane ve şarkı gibi anlatımlar olup mekân üzerine yansıtılmıştır. Kültürel nitelik taşıyan morfolojik alan ise kültür için bir "güç merkezi" oluşturur (Jett, 1993). Doğaya yüklenen dini anlamlar ile birlikte kutsal yerlerin doğa maneviyatını temsil ettiğini savunan Lucas (2007) bu kuvvetlerin "kimlik inşası" üzerindeki önemini belirtmiştir. Kong ise; dini tecrübelerin sergilendiği mekânların birey ve toplum üzerinde "duygusal bölge" oluşturduğunu ve ekonomik faaliyetlerin duygusal bölgelerde gerçekleşmesinin inanç değerlerini değiştirip mekânın farklı bir form alacağını açıklamıştır (Kong, 1992). Aynı şekilde Kuzey Kaliforniya'da insanların hacı olarak gittikleri ve manevi eylemlerini sürdürdükleri Mount Shasta'yı inceleyen Huntsinger ve Giménez, yerli Amerikalılar için manevi değer açısından önemli olan ve kutsallık

teşkil eden sahanın kayak turizmi ve orman hizmetleri (kerestecilik) için kullanıldığını belirtmiştir. Bu durum manevi bir arayış içerisinde olan yerli Amerikalıların endişelerini artırmakta ve bölgede kültürel asimilasyona uğrama kaygısı yaratmaktadır (Huntsinger ve Giménez, 2010).

Dini mekânlar insanlar için önem arz eden alanlardır. İnsanların kişisel davranışlarının temel ilkelerini barındıran yerlerdir (Pacione, 2008). Bu sebeple insanların hassasiyet gösterdikleri alanlardır. Genellikle dini karakterlerin eklendiği kutsal mekânların şifa tedavi edici bir özelliği olduğuna inanılır. Humanit (2015) dini mekânların tedavi edici bir rolü üstlendiğini savunarak kutsal mekânların “teropötik alanlar” olduğunu dile getirmiştir. Teropötik alanların insan yaşamındaki arayış ve iyileşmeyi, ruhsal ve bedensel olarak karşıladığını savunmuştur.

Kutsal mekânlar, bir toplumun kimlik inşası üzerinde etkili olan güç merkezi olarak görülür. Bu alanlar duygusal bağın oluştuğu alanlardır (Kong, 1992; Jett, 1993; Lucas, 2007). Mekân hangi dine veya inanca bağlı gelişmişse bu alanlar o toplum için değer arz eden mekânlardır. Bu mekânların iyileştirici ve koruyucu bir gücü olduğuna inanılır. Bu durum mekân üzerindeki insan davranışlarında hassasiyetlik oluşturur. Genellikle dini öğretiler çevre koruma temelli öğretiler barındırır (Byers, Cunliffe ve Hudak, 2001). Dini mekânların, kültürel değer kazanmamış mekânlara göre insanlar tarafından daha az tahribata uğradığını ve bu mekânlardaki biyoçeşitliliğin fazla olduğunu vurgulayan Salick ve arkadaşları (2007), inancın doğa korumaya etkisini savunmuştur. Aynı şekilde Byers ve arkadaşlarının (2001) kutsal ve kutsal olmayan ormanları ele aldıkları çalışmalarında dinlerin ekolojik bir anlayış barındırdığını belirtmişlerdir. Nusaybin de bulunan kutsal bir mekân için disiplinler arası bir çalışma yapan Çetin, Şahin, ve Çoşkun (2017), dini mekanların diğer alanlara göre ekolojik anlamda korunduğunu belirtmiştir. Dini mekânların çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasında önemli olduğunu vurgulayan Shinde, bu düşüncenin barındırıldığı alanların korunması gerektiğini savunmuş ve buna ek olarak, bu alanların bölgesel çapta ekonomik katkı sağladığını vurgulamıştır (Shinde, 2016). Din ile ekolojiyi Mircea Eliade'nin kutsal alan teorisine göre yorumlayan Bartkowski ve Swearingen (1997), Amerika'nın Teksas eyaletinde bulunan Austin'deki doğal bir kaynağın kutsallaşması ve doğal kaynakların din ve çevrecilik anlayışı arasındaki ilişkiye değinerek birey ve grupların çevrecilik bilincinden ziyade dinsel formlar ile oluşan çevrecilik faaliyetlerine değinmişlerdir. Çalışma; dini bir anlayışı benimseyen bireyler ve herhangi bir dini

gruba dâhil olmayan insanlar üzerinden değerlendirilmiştir. Bunun sonucunda doğanın, herhangi bir dine inanmayan insanlar için karşı konulamaz çekicilikte yansıdığını ve bu insanların çoğunun doğanın çekiciliğini kaybetmemek adına çevrecilik anlayışı geliştirdiğini savunmuştur. Bunun yanı sıra dini bir gruba dâhil olan bireylerin, dini değerlerin çatısı altında kapalı bir çevrecilik anlayışı gelişmiştir. Bu durum kutsala olan saygıdan kaynaklı olarak gelişmiştir (Bartkowski ve Swearingen, 1997).

Dinin doğal ortamı koruduğu göz ardı edilemeyecek bir gerçeklik payı taşıırken, insanların arazi kullanımını yönünden fiziki ortam önem arz etmektedir. Sadece ekolojik anlamda değil aynı zamanda kutsanan alanların ulaşım ağ ve desenlerinin tarihsel süreç içerisindeki önemine vurgu yapan Gesler (1998), hacı olan bireylerin arazi kullanımını sonucunda sembolik manzarayı ortaya çıkardığına ve bunun mağaralar, nehirler, göller, taşlar ve hayvanlara kutsallık arz edilirken, fiziki ortamın insanlar tarafından nasıl anlamlandırıldığına değinmiştir (Gesler, 1998).

Mikesel (1978) kültürel coğrafya çalışmalarına geniş bir perspektiften bakılması gerektiğini ifade etmektedir. İnsanların yeryüzünde bıraktıkları izlerin kültürün tanınması yoluyla olabileceğini savunan Mikesel, dinin manzara üzerindeki kültürel yansımalarının incelenmesi gerektiğini dikkat çekmektedir. Kültürün coğrafyaya yansıtılmasında önemli bir etkisi olduğunu savunan Levine (1986), inanç faktörünün insanların arazi kullanım şeklini etkilediğini, bununda peyzaj oluşumu üzerindeki değişim ve gelişim açısından önemini belirtmiş, insanların din arayışını fenomenolojik olarak savunmuş ve dini kurumların incelenmesi için tarihsel yaklaşımın önemli olacağını vurgulamıştır (Levine, 1986). Doğa ve insan arasındaki ilişkinin sembolik alanlar ve mekânın mitolojik yorumlamaları üzerinden mekân değerlendirildiğinde toplumun kültürel anlayışı ve deneyimleri değerlendirilerek insan davranışlarının altında yatan maddi anlamlar değerlendirilebilir (Singh, 1992).

Cooper (1992), mekân üzerinde dini tecrübelerin gerçekleştirilmesine coğrafyacılar arasında dikkat çekildiğini vurgulayarak, din coğrafyası çalışmalarında teorik, metodolojik ve mekâna yüklenen maddi anlamı değerlendirmiştir.

Din ve doğa arasındaki uyumu Hindu gelenekleri üzerinden aktaran Singh (1992), doğa ve insan arasındaki ilişkiyi anlamanın sembolizm ve mitolojik anlayış içerisinde olabileceğini savunmuştur. Bu iki olgu üzerinden toplumun kültürel

anlayışı ve deneyimleri değerlendirerek insan davranışlarının okunabileceğini savunmuştur.

Amerika'nın güneybatısında bulunan Najova'nın doğaüstü görülen kutsallığını çalışan Jett (1993), bölgedeki dağlara ve yaylalara kutsallık kazandıran nitelikleri derecelendirmiştir. Jett çalışmasında etnografik yöntem kullanarak, bölgede hâkim olan kültürün masal, söz, şiir ve efsanelerin mekân ile bütünleştirilerek kutsal sayılan mekânların morfolojik şekilden ziyade kültürel bir değer kazanarak güç merkezi oluştuğunu ve bunun sonucunda bölgede dağ sembolizmi ve dağ kültürünün oluştuğu kanısına varmıştır.

Kong çalışmasında (1992), insanların çevreleriyle olan ilişkisinde, kişilerin mekâna yükledikleri anlam ve maddi olmayan değerlerin göz ardı edildiğini savunarak, dini mekânlarda sergilenen davranış kalıplarına ve kutsal yer kavramına dikkat çekmiştir. İnsanların dini tecrübelerinin, kutsal mekân faktörünün ve dini mekânlarda gözlemlenen davranış kurallarının önemini vurgulayan Kong, dini uygulamaların mekânın kutsallaşmasına sebebiyet verdiğini ve insanların bu mekânlara duygusal anlam yüklemeleri sonucu “duygusal bölge” oluştuğunu açıklamıştır. Kutsal mekânlar üzerinde oluşan somut formların ise dinsel tecrübeye katkı sağladığını ve bu alanların sembolleştirilerek bireyin inancını destekleyici unsurlar olarak saptamıştır. Mekânın morfolojik yapısının doğa sembolizmi üzerinde dini tecrübeye katkısı olduğunu vurgulayan Kong, kutsal mekânların işlevinin ekonomik faaliyet içerisine katıldığında kutsal mekânlardaki kültürel işlevin farklı bir form alacağını vurgulamıştır.

Henderson (1993), insan ve doğa arasındaki manevi ilişkiyi inanç üzerinden ele almıştır. Henderson, ekolojik bir perspektiften ele aldığı çalışmasında insanların yaşadıkları çevredeki bağlarının daha derin anlamları olduğunu belirterek doğanın motivasyon etkisine dikkat çekmiştir.

Çelik (2014) Alevilik üzerine yaptığı çalışmasında Aleviliğin bölgesel olarak farklılık göstermesinin nedenlerini sosyo kültürel açıdan tarihsel olarak irdelemiştir. Gezik (2016), benzer şekilde Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlardan birinin fonksiyonel yönden tarihsel analizini yapmıştır. Bu analiz ile birlikte toplumun sosyokültürel yapısı saptanmaya çalışılmıştır.

Byners ve arkadaşları (2001) Zimbabwe'deki ormanların korunmasında dini inanç ve geleneklerin etkisini sosyal, politik ve ekonomik değişkenler üzerinden ele almışlardır. Çalışma bölgesinde belirli yıllar aralığında hava fotoğrafları çekilmiş ve

bölgedeki insanlar ile görüşmeler yapılmıştır. İnsanların kutsal alanlardaki ilişkisinin manevi boyutuna dikkat çekilmiştir. Araştırmacılar, geleneksel inançların doğa ile iç içe olduğunu tespit etmişler ve bu dinleri “aşırı ekolojik” olarak adlandırmışlardır. Kutsal olan alanlardaki orman kaybının kutsal olmayan ormanlara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yerel halk, genellikle kendi kültürlerini koruma hususunda güçlü arzuya sahiptir. Araştırmacılara göre, geleneksel inançlar tabiatı koruma anlayışından daha etkilidir.

Gültekin (2004), Tunceli’deki kutsal mekân kültürlerini ele aldığı çalışmasında Tunceli’nin eskiden sahip olduğu doğa inançlarının daha sonra bölgeye tasavvufi kökenli Seyitlerin yöreye gelmesi ile eski animizm inancıyla Alevilik inancına bağlı kültürel bir senkritizmin oluştuğunu bu durumu da; ocak, dağ, nehir, mağara, taş kültürüne açıklık getirerek ele almıştır.

Tunceli ilinde baskın görülen inanç sistemine bağlı olarak gelişen dedelik kurumu ve ocak kültürüne değinen Tuğrul (2006), Alevilik üzerine derlediği çalışmasını, Sarı Saltuk ocağını anket ve mülakat soruları hazırlayarak gözlem ve katılımcı gözlem metotları ile gerçekleştirmiştir. Tunceli’de Alevi inanç sisteminin baskın olduğunu ve buna bağlı olarak gelişen beş önemli ocağın bulunduğu değinmiştir. Bunlar; Ağu İçen Ocağı (Karadonlu Can Baba), Baba Mansur Ocağı, Derviş Cemal Ocağı (Seyyid Cemal), Kureyşan Ocağı (Seyyid Mahmûd-i Hayrânî) ve Sarı Saltuk Ocağı’dır. Bu ocakların topluma yön verme, toplum yapısını şekillendirmedeki etkileri büyüktür. Araştırmacı, her ziyaretin kendine özgü bir özelliğinin ve kerametinin olduğunu vurgulayarak, Tunceli’deki kültürlere de değinmiştir. Kültürde yer-su, dağ-tepe, ağaç, ocak kültürü diye ayırıp uğurlu ve uğursuz hayvan inançlarına değinmiştir.

Rennie (2007), çalışmasında, metodolojik ve teorik problemler üzerine odaklanmış; kutsal alan teorilerinde fenomenolojik bir yaklaşım benimseyen Mircea Eliade’yi eleştirerek kutsal alanda uygulanan bu yaklaşımın olguları açıklamada yüzeysel kalacağını belirtmiştir. Ona göre fenomenolojik yaklaşımın yanı sıra tarihsel bir yaklaşımın da benimsenmesi gerekmektedir. Kutsal alandaki sembollerin insanın doğasını anlamada aracı olabileceğini, fakat oluşum ve değişimin anlaşılması için tarihsel metodun da kullanılması gerektiğini vurgulamıştır.

Türklerin tarih boyunca kabul ettiği inançları ele almış olan Artun (2007), çalışmasında, zaman içerisinde inancın nasıl bir değişim izlediği üzerinde durmuş ve

tarih boyunca Türklerin kabul ettiği ve etkisi altında kaldığı inançlara açıklık getirerek çalışmayı motif, ritüel ve gelenekler üzerinden aktarmıştır.

Salick ve arkadaşları (2007) Himalayalar'ın doğusunda bulunan Khawa Karpo'nun kutsal bir dağ olduğunu ve biyoçeşitlilik açısından önemli bir alan olduğunu tespit etmişlerdir. Bu alan Tibet yerlileri tarafından “kutsal” sayılmaktadır. Çalışmada aynı habitata sahip kutsal ve kutsal olmayan yerlerdeki biyoçeşitliliğin önemi vurgulanmıştır. Rastgele seçilmiş olan kutsal yerler ile benzer biyoçeşitliliğe sahip yerler arasında kıyaslama yapan Salick ve arkadaşları; kutsal yerlerdeki biyolojik çeşitliliğin tür zenginliğinin fazla olduğunu saptamışlar ve biyoçeşitlilik üzerinde inanç faktörünün doğa korumaya olan katkısını belirtmişlerdir.

Lucas (2007), postmodern dünyada maneviyat arayışının doğal dünya ile ekosistemin bir faaliyet içerdiğini savunarak, doğa maneviyatının yaşamın birçok biçimini sembolize ettiğini ve bunun sonucunda simgeler, mitler, tarihler, ritüeller, kutsal yerlerin doğa maneviyatını temsil ettiğini savunarak bu kuvvetlerin “kimlik inşası” üzerindeki önemini belirtmiştir.

Pacione (2008), Anglo Amerika'nın Hristiyan inancını ele alarak, beşeri coğrafya alanında insanların keşfedilmemiş etik kurallarını saptamada dini perspektifin önemini vurgulamıştır. Kişisel davranışların altında yatan ahlaki ilkelerin göz önüne alınması gerektiği üzerinde durmuş ve bu durumu analitik bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Çağdaş insanların ve yerlerin marjinalleşmesini anlamak için toplumda motivasyon unsurları ve inançların incelenmesi gerektiğini savunarak beşeri coğrafya için dini bir yaklaşım üzerinden değerlendirmiştir.

Duymaz ve Şahin (2008), çalışmalarında, Kaz Dağlarının Balıkesir sınırları içerisinde kalan bölümünün kültürel yapısını inceleyerek, Türk toplulukları ve inanç sistemlerinin zaman içerisinde çeşitli değişimler geçirip günümüze kadar ulaştığını ve inanışların günümüzdeki etkisinin günlük yaşam içerisinde var olduğunu savunarak, bölgede bulunan Sarıkız efsanesi ile kutsal bir konuma erişen Kaz Dağları'nın kültürel potansiyeline vurgu yaparak, buradaki inanç ve inanışların Kaz Dağları etrafında şekil alıp dağ kültürünü oluşturduğunu, dağ kültürünün yanında bölgede ağaç ve ocak kültürü anlayışının da olduğunu vurgulayarak Kaz Dağları'ndaki inanç ve ritüellerin Tahtacı Türkmenlerin etkisinde olduğunu ortaya koymuşlardır.

Boyatlı (2009), Irak-Diyale ilinin Haneke ilçesindeki kutsal mekân ve bu mekân etrafında oluşan inanç ve pratiklerini araştırmış, uygulanan pratiklerin eski Türk inançları ile İslam dini birleşerek yapılan ritüelleri aktarmıştır.

Aksoy (2009), Nazimiye ilçesini sosyoekonomik açıdan ele alıp incelemiştir. Araştırmacı, Düzgün Baba Dağı'na gelen ziyaretçilerin yöre halkına ekonomik açıdan yarar sağladığına değinmiştir.

Saltık (2009), Tunceli'deki Alevilik inancının ocak sistemi içerisindeki önemine vurgu yapmış ve Alevilik inancının devamında ocakların önemli olduğunu belirterek, ocakların soy kütüğünü çıkartmıştır. Bu soy kütükleri günümüzden Ehli Beyte kadar dayandırılmaktadır. Ocaklara ait ziyaretleri tanıttığı gibi ocağa ait olmayan ziyaretlere de değinmiştir. Düzgün Baba, Kureyş Baba ve Ana Haskar'ın Kureyşan ocağına bağlı olduğunu secerelerle desteklemiştir.

Yıldırım (2010), Tunceli Aleviliği üzerine hazırlamış olduğu doktora tezinde din sosyolojisi metot ve tekniklerini kullanarak Tunceli'deki Alevilerin sosyokültürel ve dini hayatları üzerine çalışmıştır. Ampirik bir yaklaşım benimseyerek, nitel araştırma yöntemi ile ele aldığı çalışmasında Tunceli'nin bugün ki dini yapısının şekillenmesinde geçmişten bugüne kadar bölgede birçok farklı din ve inanç sahiplerine mesken bir yapıda olması bölgede heteredoks bir yapının oluşmasına sebep verdiğini vurgulayarak, Tunceli Alevilerinin son yıllarda köyden kente göçmelerinin sonucunda sosyokültürel yönden, geleneksel bir inanç sistemine sahip olan Alevilerin dini örf ve adetleri oldukça zayıflattığını vurgulamıştır.

Işık (2012), türbeler ve Düzgün Baba efsanesini ele alarak ziyaret edilen kutsal mekânların efsaneleri ve insanların bu mekânları ziyaret etmesindeki kerametlerin öncelikli olduğuna değinerek türbeleri ve Düzgün Baba efsanesini anlatmıştır.

Kıyak (2012), yaptığı "Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekân Anlayışı-Baskil Örneği" adlı çalışmasında; Baskil ilçesindeki kutsallığın tezahür ettiği şekilleri ve çeşitliliği toplumun inanç yapısı, sosyokültürel tarihini de ele alarak, geçmişten günümüze çeşitli süreçlerden geçerek oluşan toplumsal yapıyı ziyaretlerin bağlantısıyla açıklarken; Adak, Dede, Şeyh, Eren, Evliya, Yatır, Türbe gibi adlara da açıklamalar getirmiştir.

Besli (2012), Türklerin eski Türk kültürü açısından inanç sistemlerindeki kültürel açıklama getirerek, Türklerin yarattığı maddi ve manevi değerleri ele almış bunun sonucunda oba, dağ ve taş kültürlerinin ortaya çıkmasında Türk kültürünün önemli olduğunu savunmuştur.

Gültekin (2013), çalışmasında Sünni inancına göre Siirt'in Pervari ilçesindeki kutsal mekanların Alevi inancındaki ritüel benzerliklerine değinmiştir.

Deniz (2011) Dersim'in İnanç Sembolizmi adlı doktora tezinde Alevilikteki “yol” anlayışı ve bölgenin mitolojik öykülerine analitik bir yorum getiren Deniz, derlediği mitsel anlatıları iki yıl boyunca periyodik dönemlerde mekanda gözlemlemiş ve literatür değerlendirmesi yapmıştır. Değerlendirme sonucunda öykülerin ocak sistemi ile bağlantısının olduğunu tespit etmiştir.

Mitra (2015), inanç temelli örgütleri ele alarak dinin kalkınmadaki rolünü incelemiştir. Bu çalışmayı literatür analizi ve saha çalışması ile destekleyerek ampirik bir kuram oluşturmuş ve çalışmanın sonucunda mekân, güç ve inançla ilgili önemli endişeleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

İskoçya, Perthshire'daki seçmiş olduğu iki saha üzerinden şifa ve maneviyat ilişkisini disiplinlerarası yaklaşımları benimseyerek ortaya koymayı amaçlayan Humanit (2015), bunun için coğrafyacılar tarafından tedavi edici manzara kavramına odaklanarak, mekân, kültür ve inanç arasındaki ilişkide şifa arayışının belirleyici bir etken olduğunu ve bunun sonucunda terapötik alanların oluştuğunu ve bu mekânların çalışma alanı olarak incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Humanit, terapötik alanlara karşı insanların geçmişten bu yana sürdürmüş olduğu gelenek ve kültürün etkisiyle bu mekânların insanların ruhsal ve bedensel iyileşme arayışına dikkat çekmektedir.

Hindistan'daki Vrindavan şehri Hindular için önemli bir hac bölgesidir (Shinde, 2016). Shinde, her yıl 6 milyondan fazla ziyaretçi alan bölgenin çevresel değişimi ve farklı sosyal grupların çevresel davranışları üzerine yaptığı incelemede, Vrindavan şehrinde çevresel davranışların baskın etkilerini gördüğü beş grup üzerinden (Rahipler, ziyaretçiler, hükümet yetkilileri, yerel halk ve toplum liderleri) ele almış, çevresel sorunları ve çevresel sorumlulukların etkilerini tartışmıştır. Çalışmayı görüşme ve katılımcı gözlem yöntemleriyle ele alan Shinde, sosyal mekânsallaştırma, dini sosyalleşme ve kültürel teori yaklaşımlarından yararlanmıştır. Kültürün çevreye yönelik algıların şekillenmesinde baskın rolü olduğunu özellikle din faktörünün çevre üzerinde pozitif yansımaları bulunduğunu söyleyen Shinde, dini faktörlerin etkisiyle insanların mekâna yüklendiği algı ve davranış kalıplarının, hac bölgesinde dini sembollerin kullanılarak değer ve anlamlarla donatıldığını, insanların dini mekâna dair öğretilerin, ritüellerin, hikâyelerin, deneyimlerinin, dini sosyalleşmeyi oluşturduğunu ve bunun kolektif davranış çerçevesinde geliştiğini vurgulayarak, ziyaretçilerin mekâna gelmesinin kentsel gelişimi katkısının olmadığını sadece ekonomik bir desteği olduğunu vurgulamıştır. Çevre sorunlarının

tespiti için toplumsal cinsiyet ve dinin kesiştiği noktaların önemini vurgulayarak kutsal mekânların korunması ve yönetimine dikkat çekmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamızın problemi ve probleme bağlı alt başlık olarak sunduğumuz soruların cevaplarını çözümlmek adına, örneklem sahamız nitel araştırma yöntemleri ile çalışılmıştır. Bu yöntemi seçmemizdeki etken, konunun kültür endeksli bir çalışma olmasıdır. Tabiatı gereği karmaşık bir yapıya sahip olan insanın, oluşturduğu kültür de işin içine girince çok katmanlı bir boyut ortaya çıkmaktadır. İnsanların gerçek doğasına derinlemesine inmemizi sağlayan, onların mekândaki deneyimlerini, algılarını, normlarını, olay ve olguları anlamak adına konu sadece araştırmacının perspektifinden değil, sahada görüşme yapılan kişilerin iç dünyasına vakıf olabilmek ve onların bakış açılarının ele alınıp incelenmesi, konuya daha doğru bir yönlendirme yapacağı için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırmalar sosyal konuları rakamlarla sınırlandırmadığı gibi araştırmanın temel amacı olay ve olguların nedenlerini açıklığa kavuşturarak, çalışmanın derin ve ayrıntılı konuları çalışmaya imkân vermesinin yanında, konunun dünü, bugünü ve yarınını ışık tutacak nitelikte analizlerin yapılmasına olanak sağlar (Patton, 2014). Konunun gerek hassaslığı gerekse etkileşim ve süreç gerektirmesi nedeniyle nitel yöntem kullanılması tercih edilmiştir (Kaya, 2014). Nitel araştırmalar, araştırmacıya kurallar bütünü veya netlikten ziyade, olay ve olgular arasında farklı perspektifleri anlamayı önemser, burada ki asıl amaç karmaşık olan yaşamı daha anlaşılabilir kılmaktır. Nitel araştırmalar olayları yüzeysel değil de derinlemesine gözlemler yaparak ele alır (Kaya, 2014). Nitel araştırmaların konuya yaklaşımı sübjektiftir (Kaya, 2014; Kılıç ve Cinoğlu, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu sebeptendir ki araştırmacının konuya bakış açısı, metodolojik becerisi, duyarlılık ve dürüstlüğü çalışmanın gidişatı ve sonuçları açısından büyük bir önem arz etmektedir (Kılıç ve Cinoğlu, 2008).

Bir araştırmanın gidişatını ve çerçevesini araştırma için hazırlanan hipotez ve sorular oluşturur. Araştırmanın tutarlı bir yol izlemesinde yöntemin belirlenmesinin yanı sıra, yöntemin hangi model etrafında şekillendiği de önemlidir. Bu durum araştırmanın sorularını yanıtlamak ve çözümlmek adına önemli bir husustur (Punch, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmaya ilişkin cevabı aranacak araştırma soruları bu tezin amaç bölümünde belirtildiği üzere Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara gelen ziyaretçilerin; bu ziyaret alanlarına olan ilgilerini, ziyaret

alanlarındaki davranış kurallarını, mekân algılarını, jenerasyonlar arasında mekânsal algı benzerliklerini/farklılıklarını, kutsal yer tanımlamalarını, dini inançlarının mekâna kazandırdığı özellikleri açıklamaya yöneliktir.

Araştırmamıza yol göstermesi adına kültür analizi, durum- olay ve kişi analizi ve olgu bilim desenleri ele alınmıştır. Konu bir kültür araştırması olduğu için sosyal bilimcilerin özellikle antropologların çok kullandığı bir model olan kültür analizi bir diğer adıyla etnografya (ethnography) modeli kullanılmıştır. Bu model belirli bir grubun veya bireylerin ortak bir kültür anlayışının ve normların kişileri nasıl etkilediğini amaç ve nedenleriyle inceler. Bu yöntem birey ve grupların davranış ve deneyimleri açıklamak için insanların günlük yaşamları deneyimlenerek, gözlem ve görüşme yoluyla açıklanabileceğini savunur (Yıldırım ve Şimşek, 2016; Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2011).

Birey ve grupların mekândaki yönelimleri, mekânı kavrayışı, mekândaki davranış ve tecrübeleri bireyden bireye farklılık gözetmesi bakımından olgu bilim analizinin de ele alınması gerekmektedir. Olgu bilim (fenomoloji/phenomenoloji) karşımıza çok farklı biçimlerle çıkabilir. Bu durum insan yaşamının olgularını, davranışlarını, algılarını, tecrübelerini ve insanların gerçek ile ilgili değerleri nasıl saptadıklarını araştıran nitel araştırmanın kuramsal temelini oluşturan disiplinlerden birisidir. Bu araştırmaların başlıca veri toplama amacı görüşmedir. Gözlem ise görüşmelere temel oluşturma için kullanılır ve uzun süreli alan çalışması ister. Bu çalışmaların analiz kısmında birey veya durum odaklı yaklaşım benimsenebilir. Bu bakış açısıyla araştırılan olgu daha açıklanabilir halde sonuçlanır (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2016; Kılıç ve Cinoğlu, 2008).

Kutsal mekâna yakın yaşayan ve orayı ziyarette bulunan insanların fiziki mekân üzerindeki etkileşimlerini ve mekân üzerindeki etkilerini uygulamış oldukları davranış kurallarına dair bilgileri edinmek ve karşılaştırma yapmak için durum olay ve kişi analizi araştırma problemi ve sorulara yanıt aramak için izlediğimiz diğer bir yaklaşım türüdür. Davranış ve tutumları ele alan bu yaklaşım ile gözlem ve görüşme yapılmış, durum ve kişi analizleri çıkarılmıştır (Kılıç ve Cinoğlu, 2008; (Büyüköztürk, vd., 2011).

3.2. Evren ve Örneklem/ Araştırma Grubu

Araştırmanın evreni inanç ve mekân ilişkisidir. Örneklem alanı olarak Tunceli ilinin Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlar seçilmiştir. Bu ilçedeki kutsal

mekânları ziyarete gelenler ile bilirkişiler, inanç ve mekân arasındaki ilişkiyi açıklamak için araştırma grubu olarak tercih edilmiştir. Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânların ziyaretçi potansiyelini gösteren herhangi bir kayıt sistemi bulunmamaktadır. Daha öncede değinildiği gibi bu mekânların yoğun olarak ziyaret edildiği dönem yaz mevsimine denk gelmektedir. Ancak yaz mevsimi içerisinde de her gün aynı ziyaret yoğunluğu bulunmamaktadır. Özellikle perşembe günleri ile hafta sonu günleri ziyaretlerin daha çok tercih edildiği günler olarak tespit edilmiştir. Bu ziyaret günlerinin ön plana çıkmasında perşembe günlerinin kutsal olarak kabul edilmesi ön plandayken, yoğunluğun arttığı cumartesi ve pazar günlerinin tatil günleri olması hafta sonlarının ziyaret günleri olarak seçilmesinde etkilidir. Örneğin arazi çalışmaları esnasındaki bir perşembe gününde Düzgün Baba kutsal mekânını yaklaşık olarak 150 ziyaret etmiş ve adı geçen gün içerisinde burada 75 kurban kesimi gerçekleşmiştir. Buna karşılık pazartesi günü yapılan arazi çalışmasında yine Düzgün Baba kutsal mekânını ziyaret eden 15 kişi olmuş ve 2 kurban kesimi gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânları ziyaret eden bireyler arasından 98 kişi ile görüşme yapılmıştır. Bu görüşmelerden 86 kişisini ziyaretçiler oluştururken, 12 kişi ise bilirkişidir. 86 ziyaretçi ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Bilirkişiler ile hem birebir görüşmeler yapılmış hem de eşit iki gruba ayrılmak sureti ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

Bilimsel anlayışın en temel ilkelerinden biri olan genelleme anlayışlarından biri olan evren aslında tek başına çalışılması güç ve araştırmacının ulaşamayacağı kadar büyüktür. Bu durumu göz önüne alan bilim insanları, evreni indirgeme yoluna gitmişlerdir. Bulunan sonuçlar daha sonra evrene genellenmektedir. Ancak nitel araştırmalarda evren ve örneklem daha farklı ele alınabilir. Bundaki temel neden ise nitel araştırmalarda ele alınan her örneklemin genelleme yapılamamasıyla doğrudan ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Nitel araştırma çalışmaları herhangi bir gruba ait birey ya da toplulukları ele aldığı için, bu durumu özelden genele yaymanın konudan konuya fark ettirebileceği gibi, araştırmacının sonuçlarının tutarlı olması yönünden sıkıntılar doğurmasıyla alakalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışmadaki çoğu veri saha araştırmasından elde edileceği için saha öncesi ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmış olup, saha ile ilgili yapılan bütün çalışmalar ve çalışma konusuna benzer yapılan çalışmalar, araştırma için

toparlanmıştır. Saha öncesi böyle bir araştırma yapmak araziye çıkıldığında araştırma konumuza vakıf olmamıza ve araştırma sorularının hazırlanmasına büyük katkı sağlamıştır. Literatür taraması dışında sahada gözlem, görüşme ve odak grup görüşmesi yapılarak alandan bilgi toplanmıştır. Alandan bizi tatmin edecek bilgiye ulaşmamız için tespit edilen kutsal mekânlara ziyarete gelen ziyaretçiler, bilirkişi ve yerel halk ile görüşmeler yapılmıştır. Patton'un görüşme yaklaşımı benimsenerek, görüşme üç ayrı yaklaşım üzerinden yapılmıştır (Kılıç ve Cinoğlu, 2008). Bu yaklaşımlar;

- Sohbet tarzı görüşme yaklaşımı,
- Görüşme formu yaklaşımı ve
- Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme

Sohbet tarzı görüşme metodu ile araştırmacı kimliği gizlenerek, gelen ziyaretçiler ile görüşülmüştür. Bu tutumun amacı ziyaretçilerin, kutsal mekânlardaki algılarını ve hissiyatlarını aktarırken, herhangi bir şüphe veya art niyetli bir düşünce algısı olmadan kutsal mekân algısının derinine inmektir. Diğer benimsenen yaklaşım "görüşme formu yaklaşımı"dır. Bu yaklaşım ile görüşme yapılan bireylere yöneltilen sorular açısından esneklik sağlanmış, önceden yapılandırılmış olan görüşme sorularından bazıları, sohbetin akışına bağlı olarak görüşülen bireylere sorulmamıştır. Bazı soruların bireylere yöneltilmemesindeki amaç zaman faktörünün yanında bu bireylerin soruları yanıtlamak için yeterli bir seviyede bilgisinin olmamasından kaynaklıdır. Son olarak benimsenen yaklaşım ise; "Standartlaştırılmış Açık Uçlu Görüşmedir" önceden hazırlanan görüşme soruları sırayla bir dizi halinde ziyaretçilere yöneltilerek sorulmuştur.

Odak grup görüşmeleri bilirkişiler ile gerçekleştirilmiştir. Bilirkişi olarak adlandırdığımız bireyleri Alevi dedeleri ve talipler oluşturmaktadır. Bu görüşmelerde farklı fikirlerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Böylece araştırma için çizdiğimiz sınırların ufkunu açan görüşmelerde çalışmaya yön vermiştir.

Arazi öncesi hazırlanan sorular bilirkişi ve ziyaretçiler olmak üzere iki farklı gruba sorulmuştur. Araştırma sorularına belli bir kalıba bağlı kalarak cevaplar aranmamıştır. Araştırmada, veri toplama araçlarının birden fazla kullanılmasındaki temel etkenlerden biri konunun insan davranışlarını ele almasıdır. İnsanların söylemleriyle eylemlerini ölçmek ve çalışmanın analizlerini sonuçlandırırken tutarlılığını sağlamaktır.

Görüşme yöntemi nitel yöntemin en temel veri toplama amaçlarından biridir. Bu yöntem çalışmaya derinlik kazandırması ve görüşme yapılan kişilerin iç dünyasına vakıf olabilmek adına tercih edilen bir yoldur (Punch, 2014). Çalışmada görüşmeler sohbet tarzında, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme şeklinde ele alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Görüşmelerde birden fazla yaklaşımı ele alınmasındaki temel neden her bireyin çalışma konusuna verdiği tepkinin aynı olmamasıdır. Çalışmada önem gösterdiğimiz kurallardan biride etik ve insanlarda izlenim olarak bir güven yaratmaktır. Böylelikle insanlarla daha sağlıklı bir iletişim içerisinde bulunulmuştur.

Görüşmeleri desteklemek adına sahada gözlemler yapılmıştır. Gözlem tekniğinin kullanılmasındaki neden, bireylerin söyledikleriyle yaptıkları arasındaki tutarlılığı ölçmek ve gündelik yaşamın kutsal mekândaki akışını izlemektir. Gözlem tekniğini daha sağlıklı uygulamak için görüşme yapılan kişilerle ses kaydı ve video görüntüleri alınarak bir görüşmeler sağlanmıştır. Bundaki amaç ise insanların görüşme esnasındaki davranışlarını da gözlemlemektir. Gün sonunda ise kutsal mekânda geçirilen günün dikkat çeken yanları bir günlük tutularak yazıya aktarılmıştır. Görüşmeler bireysel olmanın yanı sıra grup halinde de yapılmıştır. Grup görüşmeleri fikir ateşleyici bir yön izledi ve sorulan sorular üzerine tartışmalar yapıldı. Grup görüşmeleri, bireysel görüşmelere oranla daha yaratıcı ve çözüm odaklı olmuştur.

3.4. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecine literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Sınırlandırılan alan ile ilgili konuya dahil olan çalışmaların literatür taraması yapılmıştır. Bu literatür taramasının ardından konu ile ilgili yapılan ulusal coğrafi çalışmalar taranmıştır. Ulusal çalışmalara ek olarak literatür uluslararası çalışmalarda baz alınarak inanç coğrafyasına dair yapılan konunun içeriğine uygun çalışmalar taranmıştır.

Konu ile ilgili en kapsamlı veriyi saha çalışmasından elde edeceğimiz için saha öncesi taramış olduğumuz literatür, araştırma sahasında yapacak olduğumuz görüşme soruları ve gözlemler için büyük katkı sağlamıştır.

Araştırmanın temel verileri arazi çalışmasından elde edilecekti. Arazi çalışması için belirlenen zaman dilimi haziran ve eylül ayının ilk iki haftası olarak seçilmiştir. Araziye gidiş dönüş zamanını belirlemede fiziki faktörlerin önemli bir

etkisi olmuştur. Özellikle sahanın engebeli ve zorlu kış şartlarının hâkim olması, kutsal mekânlara ulaşımı, yılın belirli zamanlarında sınırlandırmaktadır. Ayrıca alana gelen ziyaretçiler de ziyaret zamanı olarak bu zaman periyodunu seçmektedir.

Saha ile ilgili bütün olasılıklar ve hazırlıklar yapılarak araziye gidilmiştir. Arazide başlanılacak nokta olarak ziyaretçi potansiyelinin en yoğun olduğu Düzgün Baba ziyaret alanı, ilk araştırılan kutsal mekân olarak tercih edilmiştir. Konaklama için, kutsal mekânların ziyaretçiler için oluşturulmuş odalarında kalınmıştır. Kutsal mekânlar arasındaki analizler yapılırken temel verilerimize katkı sağlayan mekân Düzgün Baba olmuştur. Bunun nedeni ise gelen ziyaretçi potansiyeli bu kutsal mekânda diğerlerine nazaran daha fazla olduğu için daha fazla insan ile görüşmemize katkı sağlamıştır. Nazimiye’de bulunan ziyaret mekânları ulaşım bakımından bizim için zorlayıcı konumda bulunmaktaydı. Mekânlara ulaşım için düzenli sefer yoktu. Bu sebeptendir ki bütün mekânlara özel araç veya civar köylerde yaşayan insanların yardımı ile ulaşım sağlanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma sürecine literatür taraması ile başlanmıştır. Araştırma konusu ve araştırma sahası ile ilgili ulusal/uluslararası literatür taranarak değerlendirilmiştir. Literatür değerlendirmesi çalışma için belli bir tema oluşturmuş ve araştırma soruları incelenen literatür eşliğinde hazırlanmıştır. Literatür analizi sonucunda arazi sahasıyla ilgili çalışmaları genellikle antropologlar, sosyologlar ve ilahiyatçılar yaptığı tespit edilmiştir. Kutsal mekânları ve insanı ele alan ve kültür endekli bir araştırmanın coğrafya perspektifi ile çalışan ulusal bir yayına rastlanılmamıştır. Ancak coğrafyacıların dini mekânları turizm yönü ile ele alarak çalışıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırmada yabancı literatüre ağırlık verilmiştir. Bunun yanı sıra ulusal kaynaklardan elde edilen veriler genellikle halk bilimi, antropoloji, psikoloji ve sosyoloji gibi coğrafya haricindeki diğer sosyal disiplinlerin din ve insan arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarından yararlanılmıştır.

Araştırma yöntemi için nitel yöntem seçilmiştir. Nitel yöntemdeki amaç ise verilerin analizinde araştırmacının bakış açısından ziyade, kutsal mekânlardaki ziyaretçilerin, kutsal mekân hakkındaki bilgisi, kutsal mekân algısının tespitinde araştırmaya yön verebilecek ve esneklik sağlayan bir yöntem olmasıdır. Araştırmanın temel bulguları ise araştırma sahasında geçirilen kırk beş gün içerisinde ziyarete gelen ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler üç farklı yaklaşım ele alınarak yapılmıştır.

Bu yaklaşımlar; sohbet tarzı görüşme yaklaşımı, görüşme formu yaklaşımı ve standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yaklaşımları araştırmada veri yöntemi olarak benimsenmiştir. Ziyaretçiler ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ziyaretçilerin kutsal mekâna gelme nedenlerinin altında yatan motivasyonlar, kutsal mekânı nasıl tanımladıkları, ziyaretçilerin gözünden mekân algısını şekillendiren unsurların neler olduğu, kutsal mekân olarak tanımladıkları alandaki davranış kurallarının neye göre ve nasıl şekillendiği, kutsal mekândaki değişimler ve değişmemesi gereken unsurların neler olduğu elde edilmiştir. Bu veri toplama yöntemine istinaden araştırma gözlem ile desteklenerek, görsel veriler elde edilmiştir. Araştırma sahasında uygulanan odak grup görüşmesi bilirkişi olarak adlandırdığımız pir ve talipler ile yapılmıştır. Bilirkişilerden elde edilen veriler genellikle kutsal mekânlara ait inanç temelli bilgiler ve ziyaretçilerin tutumlarının inanca uygun olup olmadığıyla ilgilidir. Verilerin analizindeki ilk aşama ziyaretçi elde edilen verilerin azaltma aşaması oluşturmuştur. Bu aşamada hangi verilerin amaca uygun olup olmadığı sentezlenmiştir. Amaca uygun olan veriler, araştırma soruları ve oluşturulan problem göz önüne alınarak bir şekil oluşturulmuştur. İkinci aşamada sahadan elde edilen kayıtlar, alan ile ilgili tutulan notlar ve saha ile ilgili daha evvel araştırılmış metinler incelenmiş veriler görsel verilerle desteklenerek bir metin haline dönüştürülmüştür. Metin haline dönüştürülürken görüşme ve odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgular metin içerisinde doğrudan alıntı yapılarak bulgu ve sonuç kısmı yorumlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Nazimiye Bölgesinin İnanç Yapısı

İnsan ve kutsal mekân arasındaki etkileşimin boyutlarını ortaya koyarken, kısmen de olsa inancın mekânı etkileyen boyutlarına değinilmelidir. Bu din coğrafyası adına yapılan çalışmaların daha anlaşılır ve tutarlı olmasını sağlayacaktır.

Nazimiye bölgesinde hâkim olan inanç sistemi ile ilgili bazı noktalara değinilecek olursa, bölgedeki kutsal mekânlar, Alevi inanç sistemine bağlı olarak gelişme göstermektedir. Var olan inanç sistemi, mekân üzerinde karmaşık ve derin bir inanın kompozisyonu oluşturmaktadır. İnanç değerleri mekân üzerine yansıtılmıştır. Yine bu mekânlar üzerinden kültürü besleyen sürekliliği sağlayan bir doğal yapının oluşumu söz konusu olmuştur.

İnsanların bölgedeki kutsal mekânlara karşı olan algısı, mekân üzerinde neye göre ve nasıl şekillendiğinin yanıtı, insanların sadece şifa ve şefaath buldukları için geldikleri bir yer olamazdı. Elbette bu bakış açısı da gelen ziyaretçiler arasında hâkim bir görüştür. Ancak bu bakış açısı ziyaretçilerin sadece bir bölümünü kapsamaktadır. Bölgedeki kutsal mekân ve insan arasındaki duygusal bölgenin oluşumunun temelinde, bu mekânların, inançlarının temsilcisi ve inanç anlamında insana değer kazandıran mekânlar oluşudur. İnsanların mekâna yaklaşımı bu çerçeveden olunca, geçmişten beri süre gelen gelenek ve göreneklerin mekândaki yansımalarıyla birlikte, insanlara aidiyetlik duygusunu kazandıran bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bir din coğrafyası çalışmasında insan ve kutsal mekân arasındaki olguyu açıklarken inancın boyutlarına değinilmemesi çalışmanın tutarlılığını sarsacaktır. Çünkü kutsal mekâna olan ilgi, var olan algı inançtan bağımsız değildir.

Tunceli ilinde yaşayan aleviler, inançlarını Alevilik kavramı haricinde “Raa Haq” olarak tanımlamaktadırlar. Türkçe karşılığı hak yolu olan bu inana göre Hakka yürümek için, ona giden yol ve bu yolu sürenlerde önemlidir. Yol sürülürken insanın zihnen, kalben ve ahlaken kötülüklerden arınıp olgunlaşması gerektiği savunulur. Bölge inancına göre bu olgunlaşma “dört kapı kırk makamdan” geçer. Bu makamlar; Şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapıları olmak üzere toplamda dört kapıyı temsil eder. Her kapının açılması için sırasıyla makamlarına uymak gerekir (Özcan, 2003; Korkmaz, 2014).

4.1.1. Şeriat kapısı

Bu kapı henüz olgunlaşmamış, inancı ve din kurallarını yeterince bilmeyen insanların topluma zarar vermemesi için din kurallarının temellerinin öğretilmesi zorunlu görülen kapıdır ve on makamı bulunur. Bu makamlar sırasıyla;

- İman etmek,
- İlim öğrenmek,
- İbadet etmek,
- Haramdan uzaklaşmak,
- Ailesine faydalı olmak,
- Çevreye zarar vermemek,
- Peygamberin emirlerine uymak,
- Şefkatli olmak,
- Temiz olmak ve
- Yaramaz işlerden sakınmaktır (Korkmaz, 2014).

4.1.2. Tarikat Kapısı

Saygı, sevgi ve paylaşım gibi insani değerlerin önemli olduğunu vurgulayan bu kapı, kişilerin dünya nimetlerinden uzaklaşarak, iyilikleri esirgemedi insanlık ve batini âlem için çalışmayı örgütler. Yola giren bireylerin Mürşit ve Pir'ine bağlandığı kapıdır. Tarikat kapısının on makamı bulunur. Bu makamlar sırasıyla;

- Tövbe etmek,
- Mürşidin öğütlerine uymak,
- Temiz giyinmek,
- İyilik yolunda savaşmak,
- Hizmet etmeyi sevmek,
- Haksızlıktan korkmak,
- Ümitsizliğe düşmemek,
- İbret almak,
- Nimet dağıtmak ve
- Özünü fakir görmektir (Özcan, 2003; Korkmaz, 2014).

4.1.3. Marifet Kapısı

Bu kapı ilim irfan kapısıdır. Yola giren kişilerin topluma öncülük edip doğru yolu göstermesi için aydın ve bilgin bireyler olmak zorundadır. Kamil insan olmanın

yolu şeriat, tarikat ve marifet kapısını geçerek olacağını savunulur. Marifet kapısının on makamı bulunur. Bu makamlar sırasıyla;

- Edepli olmak,
- Bencillik, kin ve garezden uzak olmak,
- Nefsi Terbiye (Perhizkâr),
- Sabır ve kanaat,
- Utanmak,
- Cömertlik,
- İlim,
- Hoşgörü,
- Özünü bilmek ve
- Arifliktir (kendini bilmek) (Özcan, 2003; Korkmaz, 2014).

4.1.4. Hakikat Kapısı

“Sırrı Hakikat Kapısı” adıyla da anılan bu kapı, insanın gönül gözünün açıldığı, inançsal anlamda en yüksek mertebeye ulaşıp Velilik Makamına eren kişilerin ulaştığı bir mertebedir. Nesimi, Fuzuli, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli gibi velilik makamına erişmiş olurlar. Nazimiye’deki kutsal mekânlarda halk tarafından kutsal görülmesindeki etken onların sırrı hakikat kapısına erişmiş evliyalar olmasıdır. Allah’ın dostları oldukları bu erenlerden şifa ve şefaet isteyerek onları örnek alırlar. Hakikat kapısının on makamı bulunur. Bu makamlar sırasıyla;

- Alçak gönüllü olmak,
- Kimsenin ayıbını görmemek,
- Yapabileceği hiç bir iyiliği esirgememek,
- Allah’ın her yarattığını sevmek,
- Tüm insanları bir görmek,
- Birliğe yönelmek ve yöneltmek,
- Manayı bilmek/sırrı öğrenmek,
- Gerçekten ayrılmamak, gizlememek,
- Hakkın sırrını öğrenmek/öğretmek ve
- Allah’ın varlığına ulaşmaktır (Özcan, 2003; Korkmaz, 2014).

Alevilik inancına göre, dört kapı ve kırk makamın sırrına erişmek yüce bir merteye sayılır. Çünkü dört kapının sonunda hayatın sırrına erişilip, Allah'a ulaşma düşüncesi yatar. Hakka ulaşan ve hayatın sırrına erişen insanlar kutsal görülür. Bu kapıları açan insanların yeryüzünde bedenlerinin yok yolsa dahi ruhlarının ebediyete kadar var olacağına inanılır. Bu durumu Pir Sultan Abdal şöyle yorumlamıştır;

“Hak ile hak olmuş bir İnsan-ı Kamil'in ölümü ölüm değildir. Onun ölürse teni ölesi gerek, canı ölesi değil” (Düzgün, 2016).

Bu konu ile ilgili Kuran'ı Kerim Bakara Suresi 154 ayetinde şöyle yazar;

“Allah yolunda ölenlere ölümler demeyiz. Bilakis onlar diridirler, lakin siz bunu anlamazsınız.” (Yazır ve Doğan, 2014: 23).

Dört kapı kırk makam felsefesi İnsan-ı Kamil olgusunun önemine vurgu yapar. Bu makamlar, toplumsal ahlak kurallarının önemini ve toplumsal düzeni sağlayıcı pozisyonundadır. Kutsal mekânların burada ki etkisi, insanlara bu felsefeyi hatırlatmasıdır. Çünkü bölgede kutsal mekân sahibi evliyalara, dört kapı kırk makam felsefesini yerine getirmiş erenler olarak bakılmaktadır. Evliyalık mertebesi, bölgede yaşayan ve gelen ziyaretçilerin gözünde, kutsal ve yüce bir merteye sayılmaktadır.

Herkes doktor, avukat, hâkim olabilir. Ancak çok az insan dünyanın sırrına sahip olur, kimse kolay kolay Allah'ın sevdiği kulları arasında yer alamaz. Bu evliyalar Allah'ın sevgili kulu ve onlardan yardım isteyen herkesin imdadına yetişirler (B.Ş., Yaş; 58, Tunceli,2017).

Bu durum ziyaretlerdeki kutsal ruhların, insanların örnek aldığı kişiler konumunda pozisyonlandırmıştır. Kutsal ruh olarak görülen Evliyaların ulaştığı mertebenin Allah'ın dost ve elçilerine ait bir makam olduğu yaygın bir inanıştır. Bu durum bölgede şifa ve şefaath arayışında olan insanları kutsal mekânlara çekmektedir. Bunun yanı sıra Tanrı'dan af dilemek ve yola girmek isteyen insanların uğradıkları mekânlardır. Bu alanlar Tanrı ve insan arasında birer kapı görevi görmektedir.

4.1.5. Raa Haq

Alevilik inancının baskın görüldüğü Tunceli ilinde, Alevilik haricinde insanlar inançlarını “Raa Haq” olarak tanımlar. Tunceli ve çevre bölgelerdeki Alevilerin kendi inançları için kullandıkları inanç söylemi Alevilik 'ten ziyade Raa

Haq'dir. "Raa" yol anlamına gelirken, "Haq" kelimesinin karşılığı Hak'tır. Kısaca inançlarını "Hak Yolu" olarak tanımlarlar (Deniz, 2011).

Hak Yolu anlayışında "batini" ve "zahiri" olmak üzere iki ayrı âlem vardır. Batini âleminde sırlı bilgi sahibi, evliyalar, veliler ve nebiler rehberlik etmek için varlardır (Gezik ve Çakmak, 2010). Evliyaların ortak özellikleri kendilerini Hakka adayın ve Allah tarafından seçilen ermiş insanlar olmalarıdır. İnsanların yaşadığı zahiri âlemde farklı suretlere bürünerek "asker, yılan, ceylan, bebek bazen de yaşlı bir kadın veya yaşlı bir dede" görüldüklerine dair yaygın bir inanış vardır. Zahiri âlemde farklı suretlerde Evliyaların görülebildiği gibi insanlar ile iletişimi genellikle rüyalar aracılığıyla kurduklarına inanılmaktadır. Bu rüyaların, kimi zaman herhangi bir durum karşısında sergilemesi gereken tavırlar ya da geleceğe dair uyarıcı mesajlar ilettiklerine inanırlar.

Raa haq anlayışına göre yol sürmenin bir usulü vardır. Araştırma sahası içerisinde yer alan kutsal mekânlar arasında da bu inancın yansımaları görülür. Pir talip ilişkisinin bilincinde olmak ve kuralları hizmet anlayışı çerçevesinde, edep ve erkân anlayışı içinde hak için yol sürülmesi gerekir.

4.1.6. Hizmet Anlayışı

Bölgedeki Raa haq inanışına göre yolun sürülmesi için belli başlı kurallar vardır. Hizmet ehli olmak bu yolun temel görevlerinden biridir. Hizmet ehli dediğimiz olgu ise insanların yol için yaptığı maddi ve manevi bütün destekleri karşılar.

Hizmet anlayışında ise eylemler mekâna gelen her bireylerin rızası ve istekleri doğrultusunda yapılır. Herhangi bir dayatmadan uzak olan bu düşünce toplumsal dayanışmayı destekleyen bir yapıyı oluşturur. Hizmet anlayışının merkezinde sadece insan olmayıp, kutsal mekânlar, fiziki ortam ve fiziki ortam içerisinde yaşayan bütün canlılar da vardır. Kutsal mekânlardaki hizmet anlayışı maddi ve manevi hizmet olarak iki grupta incelenebilir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Maddi ve Manevi Hizmet Karşılaştırması

MADDİ HİZMET	MANEVİ HİZMET
Çevre düzenlemesi için yapılan maddi destekler (Ağaç dikmek, çeşme yaptırmak, ulaşım, konaklama alanı oluşturmak vb.)	Çevre temizliği
Cem evlerine veya ziyarete verilen maddi destekler	Doğayı koruma
Çıralık “Hakkullah”	İnsanlara yardım etmek
	Gelenek ve görenekleri aktarma
	Yardımlaşma ve paylaşma adına yapılan bütün eylemler

Ziyaret alanlarında “Çıralık” diye adlandırılan kişilerin gönlünden koptuğu kadar bir miktar para verdiği uygulama vardır. Halk arasında buna “Hakkullah” da denilmektedir. İsteğe bağlı verilen bu para hizmet karşılığı olarak yahut yardıma muhtaç insanlar içinde verilirken; son yıllarda yerel halkın bu durumu gelir kapısı gibi görme durumu da söz konusudur. Ziyaret alanlarında hizmet karşılığı yahut yardım amaçlı verilen çıralıklar günümüzde yerel halkın sürekli olarak ziyaret alanlarında gönüllülüğe bırakılmadan gelen ziyaretçilerden çıralık istemesi, çıralık ritüeline aykırı bir davranış olarak görülebilir. Bu durum ziyaretçilerin nezdinde, rahatsız oldukları bir davranış şeklinde gelişmekte, diğer taraftan toplumun, üretime katılma durumu karşısında olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Bölgedeki ziyaretler arasında bu durum Düzgün Baba ziyaretinde daha net gözlenmektedir.

4.1.7. Rehber

Rehber, hak yoluna girmek isteyen taliplere yol göstermekle mükelleftir. Talibin pirin önüne çıkmadan önce piştiği ikrar (söz) makamıdır. Rehber senede bir defa bütün taliplerine sıra ile gider. Gittiği köy veya kentin sorunlarını dinler, dertlerini saptar. Kişilerin yanlış bir davranışı varsa onları uyararak doğru yolu göstermeye çalışır ve taliplerin sorunlarını pirine anlatarak sorunlara çözüm ararlar.

4.1.8. Talip

Kelime anlamından da anlaşılacağı gibi “isteyen ve istekli” anlamına gelen talip kelimesi (Türk Dil Kurumu, 2005) Alevilikte yola girmek isteyen kişiler için kullanılır. Talip olmak için yola girecek olan kişi veya kişiler rızalık göstererek Hakka talip olur. Hak yolunu seçen bireyler “yol”un edep ve erkânına uygun davranmaya gayret gösterirler. Her talip kendisini maneviyatta pişirecek bir Pir’e yahut Baba’ya bağlı olmak ve manevi anlamda onlardan terbiye almak durumundadır (Çelik, 2014).

4.1.9. Pir

Toplum düzenini sağlamakla mükellef olan Pirlerin soylarının ehli beyte dayanması gerekmektedir. Herkes talip olabilir ancak Pir olmak için soyun Ehli Beyt olması şarttır. Soyları Hz. Ali soyundan ve torunlarından olan İmam Musa Kazıma dayanır (Yıldırım, 2010). Topluma önderlik edecek kişilerin bu kandan olması zorunludur. Kandan olmanın yanı sıra, insanlara doğru yolu gösterecek bilgi birikimine ve donanımına sahip olmalıdırlar. Dünya nimetlerine karşı nefsinin terbiye etmiş, olgun ve sevgi dolu, saygın, insani değerleri yüksek olup, kâmil insan mertebesine erişmelidir. Her davranışıyla insanlara güzel ahlak ve Hakkı hatırlatmalıdır. Pir, Alevi toplumunda saygın görünen bir makamdır. Pir’in söylediği sözün dışına çıkılmaz ve Pir’e karşı saygısızlık edilmez onlara yapılan herhangi bir saygısızlık mensubu olduğu ocağın bütün erenlerine yapılmış gibi sayılır (Şekil 2).

Şekil 2. Düzgün Baba Ziyaret Alanı Alevi Dedeleri

Nazimiye'deki kutsal mekânlar arasında talip ve Pir ilişkisi bulunmaktadır. Nazimiye bölgesine geçmiş zamanda gelen ve Pir sıfatını taşıyan Kureyş Baba'ya bölgede Khalmem, Kal Ferhat ve Mora Sur'un talip olduğu bölge halkı tarafından anlatılmaktadır. Rivayetlere göre bir zamanlar yaşadıkları savunulan bu erenlerin birbirlerinin kerametlerine şahit olması üzerine ikrar vermişlerdir. Batini âlemin erenleri olan bu ziyaretler arasında hala pir ve talip ilişkilerinin sürdüğüne inanılır. Günümüzde hak yoluna giren kişilere ise örnek makam teşkil etmektedir. Bu algı ile birlikte ziyaretler, inanç yönünden kültürel kimliği besleyen bir alan haline dönüşmüştür.

4.2. İnsan, Doğa ve İnanç

Bazı inanç sistemlerinde insan, doğa ve inanç, kültürün bir bütünüdür. Bu bütünlük içinde karşılıklı etkileşimlerle insan, doğa ve din birbirini besleyen bir yapının şekillini alır. Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlar Alevi inanç sistemi değerlerini yansıtan ve fiziki ortamın inanç değerlerine katılarak kutsallık arz eden alanların varlığı söz konusudur.

Alevi inanç geleneklerine göre evrende yaratılan her şey Tanrı'nın bir yansımasıdır. Doğa "Vahdet-i Vücut" anlayışıyla kutsal görülür (Gezik, 2016). Dünya üzerinde her yer kutsaldır fakat bazı alanların Allah'ın dost ve elçilerine ait olduğu inancı vardır. Bu düşünce bölgede yaygın bir inanış olmakla birlikte, bu durum belli başlı mekânları özel kılmakta ve kutsallaştırmaktadır. Bu noktada kutsal

mekânların oluşumu söz konusudur. İnsanların kutsal kabul ettikleri alanlar bir nevi Tanrı'yı arama ve ruhen arınma alanlarının olmasının yanında bu mekânlara herhangi bir dünyevi sorun karşısında şifa ve şefaata amacıyla da kutsal mekânlara giderler.

İnsanın içinde bulunduğu ortam ve taşıdığı kültürel değerler, onun yaşamı algılayışına ve davranışlarına yansımaktadır. Bu durum bölgede insan, doğa ve inanç üçlemesinin kültürel değer açısından bir dengeyi oluşturmaktadır. Bölgede bu dengenin sarsılmaması için kutsal mekânlara karşı özel bir hassasiyet vardır. Kutsal mekânlardaki düzen, bölgede yaşayan insanlara göre atalardan öğrenilen gelenek ve göreneklere bağlı yaşatılırsa, kutsal ruhların onlarla birlikte hep var olacağı düşüncesi baskındır.

Bölgede doğa ve inanç yapısı birbiriyle harmanlanmıştır. Mekândaki herhangi bir değişim kutsal ruhu düşünülerek yapılır. Bu yüzden kutsal mekânların yakınına herhangi bir ticari fonksiyon ve yerleşim yeri yapılmamasına özen gösterirler. Bu davranışın temelinde ise herhangi ticari bir fonksiyonun, kültürel değerleri sarsabileceği, hatta yok edebileceği düşüncesi yatar. Mekân tamamen kutsala aittir. Mekâna gelen her canlıya misafir gözüyle bakılmaktadır. İnsanlar kutsal mekânlarda Alevilik inancında önemli görülen hizmet ve edep erkân anlayışı çerçevesinde hareket edebilirler. Bu sebeple insanlar kutsal mekânlardaki düşüncelerini eyleme yansıtırken “kutsal ruh” faktörü düşünülerek yapılır. Aslında her eylemin arkasında kutsal ruhu rahatsız etme durumunda kişilerin cezalandırılacağı algısı, insan davranışlarını mekân üzerindeki eylemlerini kısıtlayan bir faktör oluşturmuştur. İnsanların kutsal mekâna karşı olan eylemlerinde kutsal ruhun kısıtlayıcı bir etkisi bulunur. Kutsal ruh; istemediği bir durum veya hoşnutsuzluğunu, insanlara rüya yoluyla yahut başlarına bir musibet getirerek anlatır. Böylece insanların ders çıkarıp önlem alması için dolaylı olarak iletişime geçtiği düşünülür. Fakat bu algı mekân üzerindeki insan eylemlerini sınırlandırarak var olan düzeni korumaktadır.

Düzgün Baba Cem evi yapılmaya karar verildiği zaman dağın tepesinde inşa edilmesi için çalışmalara başladılar. Bunun için önce dağa doğru yol yapılmaya başlandı. Yola başlandı fakat kepçeler bozuldu, çalışmadılar. Çalışan işçiler rüyalarında Düzgün Baba'nın tepeye Cem evi kurulmasını daha aşağıda Cem evinin kurulmasını istediğini görmüşler.

Bu yüzden yol yarıda kaldı. Cem evi Düzgün Babanın istediği alana inşa edildi. Burası onun mekânıdır. O ne isterse öyle olmalı (D.Y., Yaş;34, Tunceli, 2017).

İnsanlarda, kutsal ruhun dolaylı yollardan da insanın mekan üzerindeki eylemlerine karışabilir inancı vardır. Bu inanç ile birlikte eylemlerde kısıtlamalar görülür.

Morasur ziyaretinin yakınına taş ocağı açıldı. Mermer çıkarmak için, biz istemedik kimse dinlemedi bizleri, sonra taş ocağı ziyaretin kaplıcası üzerine çöktü (Şekil 3). Taş ocağını işletenler kaçtı gitti. Şimdi bu ziyaret bize küser gider. Koruyamadık onu, mekâna zarar verdiler. Şimdi eskisi kadar kimse gelmiyor (A.H., Yaş;31, Tunceli, 2017).

Şekil 3. Mora Sur Kaplıca Alanı Mermer Ocağının Etkileri

Dinin soyut bir olgu olduğu göz önüne alındığında, soyut bir formun mekân üzerinde inanç motiflerin işlenmesi, mekâna ayrıcalık kazandırırken, bu durum kutsal mekâna karşı duygusal bir bağ oluşturmuştur. Bu duygusal bağı destekleyici faktörler; atadan gelen gelenek ve görenekler, efsaneler, menkıbeler, ortak kültürel değerlerin işlendiği doğa motifleridir. Bölgede kutsal mekânlar ve o mekânın koruyucusu fiziki bir ortam üzerine yerleşmiştir. Her kutsalın fiziki bir alanı vardır ve bu alan üzerine toplumun ortak değer yargıları işlenmiştir. Değer yargılarının

mekâna işlenmesi üzerine ritüeller mekâna yansıtılarak, mekândaki tutumlarda inanç değerlerine bağlı olarak şekil alır.

Dini mekânlar birey ve toplumun kimlik inşasında önemli bir işlev görür. Kültürel kimlik bize nereden geldiğimizi açıklarken, inanç, kişinin kimliğine göre nereye gideceğini ve insanlık olarak gelecekte nasıl bir bütünlük oluşturacağına dair, insanın fiziksel, duygusal, zihinsel ve davranışsal olarak manevi boyutunu yansıtır. Bu boyut çoğu zaman bir mekân üzerinde şekil alır. Manevi yönelimlerin eyleme döküldüğü ve aynı toplumun bireyleri tarafından benimsenen heterojenik alanlar kültürün devamlılığı açısından önemli bir işlev görürken bu alanlar kültür için direniş mekânlarını oluşturur.

Alevilik inancına göre yol sürmek önemlidir ve yol sürmek için kişi ya da kişilerin belli başlı niteliklere sahip olması gerekir. Hak yolunun saf ve kötülüklerden arınmış ve art niyetsiz bir şekilde yürünmesi gerektiğine inanılır. Hakka ulaşmanın çileli ve zorlu olduğuna ancak arınmış temiz bir yüreği yansıtan kâmil insana ulaşınca bu yolun kolaylaşacağına inanılır. Çünkü gönlü temiz olan insanın yanında daima Hakkın elçilerinin olacağı inancı vardır. Bu noktada kutsal mekânlar yolu sürmede büyük bir öneme sahiptirler. Çünkü bu mekânlarda bulunan evliyaların zamanında hakka ulaşan erenler olduğu savunulur. Ayrıca bu kutsal mekânlar, inancın saf olarak sürüldüğü ve bu yola giren insanların günahlarından arınarak tövbe edip hayatlarında yeni bir yola girdikleri birer kapı olarak görülürler. Elbette mekâna gelen her birey yol sürmek için uğramamaktadır. Ama özünde arınma arzusu ile ziyaret alanlarından şifa ve şefaata isterler. İstekleri yerine gelince mekâna tekrar gelip adak adarlar. İnsanların mekâna bağlılığını arttıran etkenler ziyaretler hakkında anlatılan menkıbeler, efsaneler ve rivayetler ziyaret alanının içinde bulunduğu mekân içine katılarak anlatılır. Anlatılan hikâyelerdeki olağanüstü bir durumun mekâna yansıtılması ziyaretlere karşı bağlılığı arttıran bir etken olmakla birlikte, anlatılan rivayetlerdeki evliyaların yahut mekâna gelen ziyaretçilerin yaşadıkları olaylar aslında toplumsal ahlak ve toplumsal düzeni destekleyen anlatımlar içermektedir. Anlatılarda genellikle saf olmanın yüceliği, paylaşımın önemi vurgulanırken, insan ya da herhangi bir canlıya yapılacak olan kötülüğün cezasının çekileceği inancı yatar. Bu düşünce ile birlikte insanın insana yahut insanın doğaya ve doğada yaşayan herhangi bir canlıya yapacağı kötülüğün önüne geçilmeye çalışılır. Bu düşünce toplumsal düzeni sağlayıcı bir unsur oluştururken çevre koruma içinde önemli kriterleri sağlayıcı boyuttur.

4.3. Ziyaret Adabının Mekâna Yansıması

Her inanç kendi içinde belli başlı değer ve kurallar bütünü oluşturur. Bu kurallar birey ve toplum tarafından kabul görmüş olup genellikle, aynı kültür içerisinde yaşayan bireylerden bu kurallara uyulması beklenir. Bu kuralları kutsal mekânlar içerisinde, insanlardan eylemlerini sergilerken de yapılması istenir. Bu durum kutsala olan saygı ve inançtan ileri gelmektedir. Kutsal mekânlara gelen insanlar, kendi yaşamlarında olmasını arzuladığı isteklerin gerçekleşmesi için, bazı ritüeller ve mekâna uygun eylemler içerisinde hareket ederler. Bu kutsaldan istedikleri şeylerin gerçekleşmesi için gösterdikleri bir özveridir. Buradaki ince detay ise istenen her ne ise onun için gönülden arzulamak ve mekândaki kurallara uyma düşüncesidir. Çünkü kutsallar, insanlara şefaet sağlamasının yanında insanları cezalandırma gibi özelliklere de sahiptir.

Ben gençken Düzgün Babaya inanmıyordum. Düzgün Baba'nın yatağı denilen bir yer var mağarada, insanlar ayakkabılarını çıkartıp uzanıyorlar şifa bulmak için, bende aman ne olacak diye ayakkabılarımı çıkarmadan o alana basarak geçmeye kalkıştım. Sol ayağım havada kaldı. Bacağıma bir ağrı girdi o an inanmadığım için tövbe ettim. Ve ayağım düzeldi. Bende o alandan çıktım. O gün bugün daha çok inanırım. Yaşadığım korku bana yetti. İnanmadığım için cezalandırdı beni Düzgün Baba (S.D.,Yaş;38, İzmir,2017).

Bölgede kutsal mekânlarda insanların başına gelen mucizevi veya talihsiz olayları yorumlamaları genellikle iyi insan kötü insan kriterine göre yapılmaktadır. Niyetin taşınması gereken vasıflar, insanların mekâna koşulsuz şartsız inanması ve yaptıkları ibadetin gönül rızasına bağlı olarak gerçekleştirilmesidir. Ziyarete gelen insanların kılık kıyafet açısından uyması gereken bazı kurallar da vardır. Kutsal mekâna gelen kişiler ibadetlerinin bir gereği olarak kıyafetlerine dikkat ederler. Kıyafet üslubunun gereği temiz ve müstehcen olmaması tercih edilir. Ancak günümüzde bu kural kutsal mekânlarda ihlal edilmektedir. Gelen ziyaretçilerin kıyafet seçimlerinin mekâna uygun olmaması, dede ve pirlere tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu kuralı genellikle göz ardı eden kesim, mekâna gelen

gurbetçilerin genç jenerasyonlarıdır. Bu durumun genç jenerasyonlar da görülmesinin nedeni kültür bölgesinden uzak kalmalarıdır.

Mekânda yapılması istenen davranışların, Alevi inanç sisteminde bulunan dört kapı kırk makam felsefesinin ahlaki kurallarına göre yapılması istenir. Bu kuralların özellikle insani değerlere göre yapılması istenir. Uygulanan ritüellerin, kesilen kurbanın paylaşımı ve dağıtılan çıralığın bu kurallara bağlı kalınarak yapılması beklenir.

İnsanların insanlardan bir şey beklemesi yanlış düzenine uyum sağlasalar bir sıkıntı çıkmayacak ama yakın civarda yaşayan köylüler sürekli kurban eti ve çıralık istiyor bu gönüllüğe bağlı yapılan bir şey (E.Y., Yaş;44, Almanya, 2017).

Herkesin bakış açısı farklı, gelme nedenleri de ama insanlar nereye geldiklerinin bilincinde davranmalı, saygılı olmalı (H.B., Yaş;52, İstanbul, 2017).

Ziyaretlerdeki ibadetin paylaşımcı bir tutum sergilenmesi gönüllülüğe bırakılmıştır. Ancak ziyaret alanında bu durumun son yıllarda göz ardı edilmesi durumu söz konusudur. Yerel halkın gelen ziyaretçilerden kurban ve çıralık istemesi ziyaretçileri rahatsız eden bir etken oluşturmuştur.

4.4. Kutsal Mekânlar

Tunceli'nin tarihi süreç içerisinde eski bir yerleşim yeri olmasının yanında, birçok medeniyete ev sahipliği yapması ve sürekli göçe maruz kalması, kültürel senkretizm oluşumuna zemin hazırlayarak özgün bir yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Karakaş'a göre Tunceli'nin özgün yapısı ziyaretler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ziyaretler günlük yaşam içerisinde pratik olarak insan yaşamının her alanında birçok farklı işleve sahiptir (Karakaş, 2013).

Araştırma sahasında toplamda yedi adet kutsal alan tespit edilmiştir. Bu kutsal mekânlar Kureyş Baba, Düzgün Baba, Ana Haskar, Khalmem, Moro Sur, Kal Ferhat ve Hızır Taşı'dır. İnanç pratiklerinin uygulandığı bu mekânların hepsi bölge halkı için önem arz ederken, Anadolu Alevileri için önem teşkil eden alanlar sırasıyla Düzgün Baba, Kureyş Baba ve Ana Haskar'dır. Diğer ziyaret alanları Tunceli ili dışından gelen ziyaretçiler tarafından pek bilinmemektedir. Bunun nedeni ise toplumun kast sistemine benzer yapılanmaya sahip oluşudur. Bu durum kutsal

mekânlara da yansımıştır. Toplumun bir kesiminde seyit ailelerinden gelen aşiretlerin varlığı söz konusudur. Bu grup, soylarının Hz. Ali'ye dayandığını ve Hz Ali'nin torunlarından İmam Musa Kazım'dan devam ettiğini savunur (Yıldırım, 2010). Tunceli'de seyitlik sıfatını taşıyan Kureşan aşireti, Derviş Cemal Aşireti, Sarı Saltuk, Baba Mansur ve Ağuçanu aşiretleri seyit olarak Pirlük sıfatını taşıyan aşiretlerdir (Çakmak, 2013). Bu aşiretlere bağlı olan alt kollar vardır. Bu aşiretler genellikle Seyit aşiretlerine talip olan alt kol aşiretlerini oluşturur.

Nazimiye bölgesinde hâkim olan aşiret ise Kureşan aşiretine aittir. Kureşan aşireti Kureş Baba'dan Tunceli bölgesinde yayılış göstermiştir. Yoğunluk olarak Tunceli'nin Nazimiye ve Mazgirt ilçelerinde bulunurlar. Bununla birlikte bu aşiretin birçok talibi vardır. Bu talipler sadece Tunceli ili sınırları içerisinde kalmayıp Elazığ, Erzincan, Adıyaman, Erzurum illerini de kapsamaktadır. Düzgün Baba ve Ana Haskar Nazimiye bölgesinde bulunan Kureş babanın dokuz evladından ikisinin ziyaret alanıdır. Kal Ferhat, Khalmem, Moro Sur Kureş Baba'ya talip olan ve bir aile tarafından hizmeti görülen ziyaret alanı iken, Hızır Taşı ise aşiretlerden bağımsız bir ziyaret alanıdır. Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânlardaki ziyaretçi potansiyeli ve ziyaretlerin tanınma düzeyi, aşiretlerin pirlük mertebesiyle paralellik göstermiştir. Aşiretlerin alanı ne kadar geniş ve soylu ise ziyaretçi potansiyeli ve tanınma düzeyi o kadar fazladır.

Kutsal mekâna sahip olan erenlerin zamanında birbirine ikrar vermesi üzerine bölgedeki pir talip ilişkisi aşiret bireyleri tarafından da kabul görmüştür. Toplumsal statüde buna göre belirlenmiştir. Nazimiye bölgesinde Pirlük sıfatı taşıyacak olan aşiret Kureşan aşiretidir. Bu aşirete bağlı sadece Nazimiye bölgesi içerisinde bulunan üç kutsal mekân vardır.

Bu kutsal mekânlar;

- Kureş Baba
- Düzgün Baba
- Ana Haskar'dır.

Yine aynı bölgede kutsal mekâna sahip ama Pirlük mertebesinin alt soy kategorisinde yer alıp ikrarı Kureş Babadan alan aşiret ve onların hizmetini gördüğü ziyaret alanları;

- Kal Ferhat; Arilli Aşireti
- Moro Sur; Şıxan (Şıxmamedu) Aşireti

- Khalmem; Alan Aşireti

Kutsal mekânlara yansıyan pir ve talip ilişkisi, aşiretler arasında da geçerlidir.

4.4.1.Kureyş Baba

Kureyş Baba ziyareti Nazimiye ilçesine bağlı Bostanlı köyünde bulunmaktır. Bölgede önemli seyit ailelerinden olan Kureyş'in ocağıdır. Erzincan, Erzurum, Adıyaman, Muş gibi illerde bu ocağa bağlı taliplerde vardır (Gezik ve Çakmak, 2010). Kureyş Babanın Seyid soyundan olması, bölgeye ziyaretçi potansiyelini arttıran bir etken oluşturmuştur. Bölgede yapılan araştırma sonucunda, Nazimiye ilçesinde Düzgün Baba ziyaretinden sonra ziyaretin tanınma düzeyi en yüksek ikinci ziyaret alanı burasıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Kureyş Baba Türbesi

Tarihi kaynaklara göre Kureyş Baba XIII. yy. başlarında Anadolu'ya göçmüştür. Tunceli'de bulunan ocakların çoğu da bu yüzyılda kurulmuştur (Taş, 2018). Sözlü anlatılara göre Nazimiye bölgesine yerleşen Kureyş'in yedi oğlu ve iki kızı vardır. Oğullarından biri olan Düzgün Baba sır olmuştur. Diğer evlatları ise Tunceli bölgesinin farklı alanlarına yerleşerek kendi adları ile ocaklarını kurmuştur. Anlatılara göre Kureyş Baba insanlara hizmet etmeleri için her evladının ocağına farklı bir keramet özelliği bırakmıştır. Sayılarının fazla olması sebebi ile ocaklar

aşiret olarak anılmaktadır. Kureyş yaşadığı dönem içerisinde Anadolu'nun pek çok yerini gezmiştir. Bugün Kureyş isimli bir ziyaret alanı da Gaziantep Yavuzeli ilçesinde bulunan Yukarı Kayabaşı köyünde bulunmaktadır. Daha sonraları Anadolu'dan göç eden Kureyş'in mezarı Gaziantep'te bulunmaktadır (Taş, 2018).

Kureyş'in önemli bir değer olarak sayılması, bölgeye Aleviliği yayan ilk erenlerden olmasının yanı sıra Kureyş'in Düzgün Baba ile kurulan baba-oğul ilişkisidir. Kureyş Baba'nın zamanında keramet gösterdiğine inanan halk, Kureyş Baba ziyaretinin kerametlerinin günümüzde de var olduğuna inanmaktadır. Bu düşünce şifa ve şefaet bulmak ya da Hak yoluna girmek isteyenleri hala mekâna çekmektedir. Kureyş Baba ocağının hizmeti Kureyşan aşiretine bağlı bir aile tarafından altı yüzyıldır görülmektedir. Bu hizmeti ise Hak yoluna giren aile bireyi devralmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Kureyş Baba ocağına hizmet eden bireylere ait fotoğraflar

Atadan gelen inanç değerleri bir ocak çatısı altında şekil almıştır. Burada ocak, soyu yani aileyi temsil etmektedir. Gelenek ve görenekler ocağın etrafında toplanan bireylerin varlığı ile devam eder. Ocak sembolik olarak vardır ve aynı topluma mensup bireyleri bir çatı altında toplama etkisine sahiptir. Kureyş Baba ziyaretindeki bu ocak soyun temsili olduğu gibi ayrı bir manası daha vardır. Sembolik alan olarak nitelendirdiğimiz önu açık şekilde ziyaret alanının içerisinde

bulunan ocağı Tanrı'ya ulaşmak için kubbeyi rahman kapısı olarak görürler aynı zamanda bu ocak cennetin kapısını temsil etmektedir (Şekil 6).

Çıra nuru uyandırmak için yakılır. Şimdilerde mum yakılmakta ama mum normalde yakılmaz. Burası kubbeyi rahman kapısı yani cennetin kapısıdır. Burada çıra yakılarak nura seslenilir. Nur Allah'tır. İnsanlar şifa ve şefaet için mum ya da çıra yakarlar (F.G., 53 yaş, Nazimiye).

Şekil 6. Kureyş Baba Ocağı Çıra/Mumların Yakıldığı Kubbeyi Rahman alanı

İlk başta normal bir ocağı andırsa da ziyaret alanı içerisinde bulunan bu sembolik ocak, ziyarete gelen bireyler için derin manalar taşıyan bir alanı oluşturmaktadır. Ziyaret alanının içerisinde bulunduğu bina 2001 yılında restore edilmiştir. Bu ocak ile ilk Cemin tutulduğu varsayılan mekanlara restorasyon işlemi sürecinde dokunulmamış ve olduğu gibi bırakılmıştır.

Kureyş Baba Ocağında hizmet eden kişi, Kureyş Baba ocağına mensup olup soyu ehli beyte dayanmalıdır. Ocağın hizmetini gören kişi Pirlık sıfatına da talip olarak yol sürer. Bu hizmet anlayışı içinde ziyarete gelen misafirleri ağırlama, kurban kesme ve lokma paylaşımını sağlayan, ziyarete gelen talip ve ziyaretçilere yol ve

erkânı gösterip, dua verir. Ziyaretin her türlü maddi ve manevi sorumluluklarını yerine getirir. Bu görevi üstlenen kişi sadece ziyaretten sorumlu tutulmadığı gibi kendi aşireti ve Kureyş Baba'ya talip olan aşiret bireyelerine de hizmette sorumludur. Ziyaret alanında sadece inanç değerlerini korumak adına hizmet vermediği gibi mesul olduğu toplumda düzen ve birliği sağlamakla da sorumludur. Ocak ise bu hizmetin görülüp sürdürüldüğü ortak mekândır. Buradaki kutsal mekânın evliyasına duyulan inanç, sevgi ve saygı anlayışı çevresinde bireyleri bir çatı altında toplayıcı bir etki yaratmaktadır.

Toplumunu birleştirici ve kaynaştırıcı bir özelliğe sahip olan Kureyş Baba ziyaretinde insanların mekana geldiklerinde uyguladıkları günübürlük ritüel eylemlere sahiptir. Ziyarete adak adama, cem, çıralık yakma ve eldiven ritüeli uygulanmaktadır. Nazimiye bölgesindeki ziyaretlerdeki ritüeller arasında eldiven ritüeli diğer mekânlarda uygulanmazken bu ritüel sadece Kureyş Baba ziyaretine has uygulanan bir ritüeldir. Bu ritüel ile ilgili açıklama ritüeller kısmında aktarılmıştır. Kureyş Baba ziyareti Tunceli bölgesinde Cem'in tutulduğu ilk ziyaret alanı olması bakımından önemlidir. İlk Cem'in tutulduğu alan huni şeklinde bir şekil oluşturularak ziyaret alanı içinde etrafı duvarlarla örülü bir alan içerisinde korunmaktadır. Bu odanın içerisinde Kureyş Baba'nın eldiveni dâhil kuşaklar boyu ziyarete hizmet eden ataların eşyaları muhafaza edilmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. İlk Cemin Tutulduğu Ve Pirlerin Kişisel Eşyalarının Bulunduğu Odadan Bir Görüntü

İnsanları dergâhına toplayan bu ziyaret bölgedeki diğer ziyaretlerde de olduğu gibi bir insanların yaşamlarındaki arayışına karşılık bulmak istediği ve atalarından gelen geleneklerin sürüldüğü kültür bölgesi konumundadır.

4.4.1.1.Kureyş Baba Efsanesi

“Kureyş Baba rivayetlere göre Horasan’da bir dergâhta öğrencidir. Dergâhtaki öğrencilerden daha az odun kullanarak daha lezzetli ve hızlı yemek pişirmektedir. Öğrenciler bunun nedenini öğrenmek için Kureyşi yemek yaparken gizlice izler ve Kureyş’in çok az odun kullanıp ateşi harılandırıldığını görürler. Kureyşin kerametine tanıklık eden öğrenciler hocalarına haber verirler. Kureyşin hocası artık sen erenlerdensin bizden değilsin diyerek ocağın altında yanan odunu alır ve havaya fırlatarak bu odunun düştüğü yer senin yurdundur der. Kureyş odunu takip eder ve şimdilerde rivayetlere göre odun ateşinin düştüğü yer Nazimiye ilçesinin Bostanlı köyüdür. Ateşin düştüğü yerde kendi ocağını kuran Kureyş ev yapmaya başlar. Kureyş’in ev yaptığını duyan Khalmem, Kureyşe yardım etmek için yanına gider. Kureyş, Khalmem’e evin damı için kütüğe ihtiyacı olduğunu söyler. Khalmem istediği kütükleri getirecek gücünün olmadığını söyler. Kureyş elindeki esasını Khalmem’e vererek kestiği kütüklerin önüne esasını koymasını ister. Khalmem, Kureyş’in dediklerini aynen uygular ve asa birden iki büyük kırmızı

yılanı dönüşür ve yılanlar kütükleri taşıyıp Kureyş'e getirir. Bu keramete tanıklık eden Khalmem Kureyş'i Piri ilan eder ve ona talip olur.”

Ziyaret alanında ziyaretçiler tarafından da bu rivayet sıklıkla dile getirilmiştir. Anlatılan menkıbeye göre Kureyş Baba'nın keramet sahibi bir eren olduğu geçmişte olduğu gibi günümüzde de kutsal mekâna gelen ziyaretçiler ve bu ocağa talip olan kişiler tarafından da kabul görmektedir. Öyle ki bu ziyaret alanına hizmet eden aile altı yüz yıldır atalarından aldıkları değerleri korumak için ziyarete hizmet ettiğini söylemektedir. Bu anlatı dikkatle incelendiğinde ziyaret mekânını konum olarak işaret etmekte ve o alanın araştırma sahamızdaki sembolik alanlardan biri olarak karşımıza çıkmasını sağlamaktadır.

Kureyş'in bir diğer menkıbesi de Anadolu'da önemli görülen Baba Mansur ile arasında görülen rivayettir. Baba Mansur (Bamansur) bölgedeki inanca göre önemli seyit ailelerindedir. Soylarını 5. İmam Muhammed Bakır'a bağlarlar (Gezik ve Çakmak, 2010). Bir gün Kureyş Baba, Baba Mansur'u ziyaret etmeye bir ayının sırtında gitmiştir. Kureyş'in geldiğini gören Baba Mansur Kureyş'i karşılamak için bir duvarın üzerine çıkar. Kureyş'e doğru duvarı yürütür ve birbirlerine ikrar verirler. Kureyş Baba, Mansur'un kerametine tanıklık etmesi üzerine Baba Mansur'u Piri olarak seçmek ister. Baba Mansur başta çekinerek Kureyş'e “Sen benim Pirimsin” der. Kureyş Baba, “Ben canlı bir varlık ile keramet gösterdim. Ama sen cansız olana can verdin bundan sonra benim pirim sensin” diyerek birbirlerine ikrar vermişlerdir. Bölgede ziyaretler arasındaki ikrar verme olayı çok yaygındır. Bu durum bölgede yaşayan aynı kültüre mensup olan bireyler arasında da sürdürülen bir gelenektir. İkrar; güvene dayanan, kayıtsız şartsız birini kabullenmektir. Verilen ikrarın geri alınmama zorunluluğu vardır. İnsan birine ikrar veriyorsa hem yaşadığımız dünya da hem de öteki âlem olarak adlandırılan batini âlemde bu ikrar geçerlidir. İkrar bölgede önemli bir yemin olarak görülür. Bu yüzden bunun için Cem töreni eşliğinde kişiler birbirlerine ikrar verir (Gezik ve Çakmak, 2010). Bireyler arası verilen ikrar o bireylerin soyları tarafından da kabul görür ve devam ettirilir. Bugün büyük aşiretler olan Baba Mansur aşireti ile Kureyşan aşireti arasındaki ilişki Baba Mansur ve Kureyş Baba'nın ikrarından gelmektedir. Onların ikrarları aynı soydan gelenler tarafından hala devam ettirilmektedir. Atalarının verdikleri söz bugün bu aşiretlere mensup bireyler arasında dayanışma ve birliğin oluşmasını sağlamıştır.

Kutsal mekânların önemli ve hepsini eşit kılan düşüncenin altında yatan en büyük nedenlerden biride kutsal mekân sahibi olan evliyaların birbirlerine vermiş

oldukları ikrardır. Baba Mansur ziyaret alanı araştırma sahası kapsamı içerisinde değildir. Ancak “ikrar” durumu Nazimiye ilçesinde yer alan Kal Ferhat, Khalmem ve Moro Sur ziyaret alanlarındaki kutsallar içinde verilmiştir. Anlatılar bize kutsal mekânın sahibi olan evliyalar arasında kurulan gönül ve kan bağına dayalı ilişkilerin varlığını yansıtmaktadır. Bu sebeple Nazimiye bölgesindeki ziyaretler diğer kutsallardan bağımsız sayılamaz. Anlatılan menkıbelere ve efsanelere göre Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânların her birinin kısmen de olsa birbiri ile bir bağlantısı olduğunu aktaran sözlü anlatılar bulunmaktadır.

Kureyş ile ilgili anlatılan diğer bir efsane ise şu şekildedir: Yaşadığı dönem içerisinde kerametleri Anadolu’da yayılmaya başlayan Kureyş’i Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alaeddin Keykubad merak eder ve Kureyş’in karşısına çıkar. Kureyş’e inanmayan hükümdar bir mağaranın içinde ateş yakar. Mağaranın içine Kureyş ile birlikte kendi askerlerinden birini kapatır. Aradan bir iki gün geçtikten sonra mağaranın ağzı açılır ve Alaeddin Keykubad saçlı sakalı donmuş bir vaziyette askerini ve Kureyş Baba’yı görür ikisini de yaşar bir vaziyette bulan hükümdar şaşırır. Askerine nasıl hayatta kaldıklarını sorduklarında askerden şu cevabı alır: “Siz bizi mağaraya attığımızda ateşler yanıyordu fakat sonra bir kuş geldi. Bütün alev söndü. Mağara buz gibi oldu”.

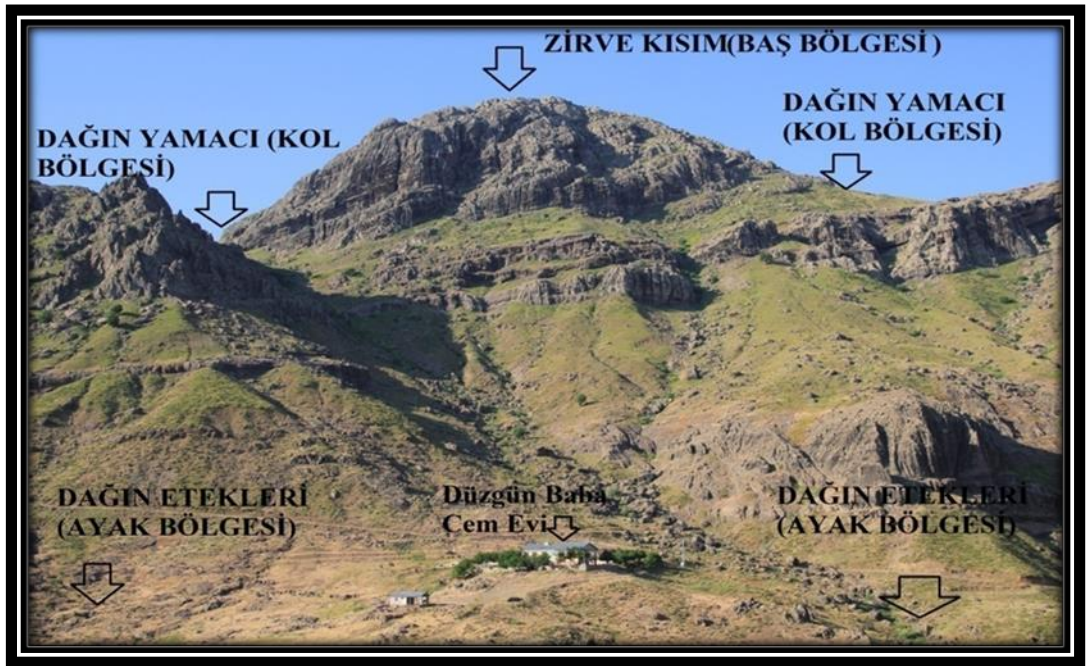
Kutsal ile ilgili anlatılanlarda geçen rivayetler genellikle doğüstü olaylara dayanmaktadır. Kureyş Baba anlatısında görüldüğü gibi anlatılar kutsal kişinin yüceliklerinden veya kerametlerinden bahsetmektedir. Anlatılarda yer alan doğüstü olaylar bireyleri bu ziyaret alanlarına çeken motivasyon unsurlarını oluşturmaktadır. Bireylerdeki temel motivasyonlar ise şifa bulmak, şefaata veya dilek dilemektir.

4.4.2. Düzgün Baba

Nazimiye ilçe merkezine 15 km uzaklıkta olan Düzgün Baba ziyaretine ulaşım iki şekilde sağlanmaktadır. Biri, Tunceli il merkezi üzerinden Kıl köyüne gidilerek sağlanırken diğeri Nazimiye ilçe merkezinden Günlüce ve Çevrecik köyleri vasıtasıyla ziyarete ulaşım sağlanmaktadır. 2078 m. yükseltiye sahip olan Düzgün Baba Dağı, gerek Tunceli ili için gerekse Anadolu Alevileri için önemli bir “Hacı tavaf” mekânıdır. Tunceli halkının gözünde koruyucu ruh olarak görülür. Dualarında, yeminlerinde, dara düşenlerin yakarışlarında genellikle Düzgün Baba’nın adı söylenir ve yardım için çağrılır. Yörede kullanılan adıyla Düzgün Baba, Bava Duzgı, Dızgun Bava’nın asıl adı Şah Haydar olup, Kureyş Baba’nın oğludur. Düzgün Baba

Seyit soyundan olup Kureyş aşiretine mensup bir kişidir. Onun kutsallığını yöredeki halk Seyit soyundan gelmesine bağlamıştır. Düzgün Baba, saflığı ve temiz kalbi sayesinde alçak gönüllü bir eren olarak bilinse de insanların herhangi bir kötülük veya günah işlediklerinde cezalandırılacağından korktukları bir evliyadır.

İnsanların dilek ve muratları için uğradıkları bir kutsal mekân olan Düzgün Baba Dağı fiziki bir ortam olmasının yanı sıra canlı bir organizma olarak algılanmaktadır. Dağın etekleri Düzgün Baba'nın ayaklarını oluştururken, yamaç kısmı kolları olarak algılanmaktadır. Dağın zirvesi Düzgün Baba'nın başı olarak sembolize edilir ve zirve kısmına çıkılması günah sayıldığı için bu kısma gelen ziyaretçilerin çıkması yasaktır. Bu kural mekâna saygı eylemini yansıtmaktadır. Mekânda ondan başka yüceliğin olmadığını yansımasıdır. Bu durum mekânın insana ait olmadığını, kutsala atfedilen bir alan olduğunun göstergesidir (Şekil 8).

Şekil 8. Düzgün Baba Dağı

Mekânın kutsala yönelik olduğunu gösteren bir diğer anlatı ise Düzgün Baba Cem Evi'nin yapımı inşasında yaşanan olaylardır. Yurt dışında yaşayan gurbetçiler tarafından yapılan Cem Evi'nin, yapılmasına karar verilen ilk alan Düzgün Baba Dağı'nın zirvelerine yakın kısımları olarak hesaplanır. Ancak yol yapımı esnasında çalışan işçilerin makinalarının bozulması üzerine gördükleri rüya sonrasında plan değiştirilerek Cem Evi 1515 m. yükseltiye kurulmuştur. Bu durum mekânın

şekillenmesinde kutsal ruhun varlığının göz ardı edilmediğini aksine kutsal ruh faktörü dikkate alınarak mekânın organize edildiğini göstermektedir.

Düzgün Baba Dağı, ulusal/uluslararası ziyaretçi potansiyeli taşımaktadır. Düzgün Baba Dağı'na yapılan ziyaretler, karasal iklimin hâkim olduğu bölgede, iklimin insan yaşamını zorlamadığı ve ziyarete olan ulaşımın kolaylaştığı zamanlarda gerçekleşir. Bu zaman aralığı mayıs ve ekim ayları arasını kapsamaktadır. Ziyaretçi potansiyeli haftanın belli günlerinde de değişmektedir. Aleviler için önemli ve kutsal gün olan perşembe gününde, diğer günlere oranla fazla ziyaretçi gelmektedir. Azımsanamayacak ölçüde gelen ziyaretçi kitlesi, bölge halkına da ekonomik anlamda kazanç sağlamaktadır.

Kutsal mekâna gelen ziyaretçiler genellikle günü birlik ziyarette bulunurlar. Bu durum ziyaret alanında günlük rutin eylemleri oluşturmuştur. Ziyaretçiler güneşin doğuşuyla birlikte mekâna gelerek kurbanlarını seçer ve kesilmesi için kurbanlar için oluşturulan kesimhaneye gider. Pir'in kurban duası vermesi üzerine kurbanları kesilir ve çıralık dağıtılır. Ardından dağa tırmanmak isteyen ziyaretçiler, Düzgün Baba Cem Evi'nin önüne gelir ve bölge halkının rehberliği eşliğinde dağa tırmanırlar (Şekil 9).

Şekil 9. Düzgün Baba Cem Evi

Dağa tırmanan insanların dinlendikleri ilk durak 1808 m. yükseltisinde yer alan Ceviz Çeşmesi'dir (Şekil 10). Bu çeşmeden su alan insanlar aldıkları suyu

teberik niyetine evlerine götürürler. Teberik, genellikle kutsal mekânların parçası olan taş, toprak, su ve ağaç dallarından birisidir. Evinin bereketinin artması, evde yaşayan aile bireylerinin sağlıklı olması, her türlü kötülük ve nazara karşı korunmak adına mekândan aldıkları semboldür. Kutsal mekânlardan alınan teberikler genellikle evin yüksek bir alanına konularak saklanır. Duası kabul olan bireyler ise aldıkları teberiği adak adayarak mekâna geri bırakır. Bu eylem bölgede yaygın bir inanış olarak uygulanmaktadır.

Ceviz Çeşmesi'nden sonraki durak ise "Dilek Taşı"dır (Şekil 11). 1861 m. yükseklikte bulunan Dilek Taşı, insanların belli bir mesafede durarak, ellerine aldıkları taşı dilek dileyip, attıkları taştır. Attıkları taş kayanın üzerinde durursa dileklerinin kabul olacağına, durmazsa dileklerinin kabul olmayacağına inanılır. Bu ritüelin nereden geldiği ve nasıl oluştuğu bölge halkı tarafından bilinmemekle beraber, bilirkşi olarak adlandırdığımız dede veya pirlere tarafından hurafe olarak görülmektedir.

Şekil 10. Düzgün Baba Dağı Ceviz Çeşmesi (1808 m.)

Şekil 11. Düzgün Baba Dağı Dilek Taşı (1861 m.)

İnsanların, Düzgün Baba Dağı'nı tırmanışı esnasında güzergâhlarında iki önemli mağara bulunmaktadır. Mağara kültürünü yansıtan bu morfolojik yapılardan ilkinin Çile Mağarası oluşturur. Hak yoluna giren bireylerin çile çekmek için kaldığı bu mağara 2000 m. yükselti de bulunur. Çile, bireyin halktan uzaklaşıp, Hak ile bütünleşmek adına yapılan nefsi terbiye eylemidir. Odak grup görüşmelerinde bilirkişilerin anlatımlarına göre bu mağara eski zamanlarda hak yoluna girmek isteyen ya da bedensel arınma ve şifa bulmak isteyen insanların inzivaya çekildikleri bir alanken, günümüzde günöbirlik gelen ziyaretçilerin uğradıkları, niyaz ve lokma dağıttıkları, kurbanlarını kesip, kısmen de olsa cem ritüelini uyguladıkları bir alan olarak kullanılmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Düzgün Baba Dağında Bulunan Birinci Mağara “Çilehane” (2000 m.)

İkinci mağara ise 2038 m. yükseltide bulunan ve Düzgün Baba'nın yaşadığı rivayet edilen mağaradır. Mağara içerisinde, Düzgün Baba'ya ait olduğu düşünülen sembolik bir yatak, Düzgün Baba'nın esasına ait olduğuna inanılan baston izinin yanında, iyi ve kötü insanı ayırt ettiğine inanılan sır çeşmesi olarak anılan bir kaynak suyu vardır (Şekil 13). Ziyaretçilere Düzgün Baba ile ilgili aktarılan bilgiler ışığında ona ait olduğu düşüncesini yansıtan sembolik şekiller bireylerin mekân ile ilişkisini güçlendirici pozisyonudur.

Mağarada bulunan sembolik yatakta uzanan insanların ruhen ve bedenen şifa bulduklarına inanılırken (Şekil 14), baston izi Düzgün Baba'nın mekânı olduğunun göstergesi olarak görülür (Şekil 15) . Mekân üzerinde kutsala ait olduğu düşünülen bu yansımaların varlığı insanların mekânı daha kolay bir şekilde içselleştirmesine imkân tanımaktadır.

Şekil 13. Düzgün Baba Dağında Bulunan İkinci Mağaranın Giriş Bölümü

Şekil 14. Düzgün Baba'nın Yatağı

Şekil 15. Düzgün Baba'nın Asasına Ait Olduğuna İnanılan Baston İzi

Mağara içerisinde bulunan “Sır Çeşmesi” olarak adlandırılan kısımdan çok az su çıkmaktadır. Bölge halkının inancı ve rivayetlerine göre bu sudan sadece kalbi temiz olanlar içebilir (Şekil 16). Farklı zamanlarda yapılan arazi çalışmalarında Sır Çeşmesindeki suyun azaldığı görülmüştür. Ziyaretçiler suda görülen bu azalmayı, mekâna olan inancın azalması ile bağdaştırmıştır. Doğal süreçlerle meydana gelebilecek bir olgu olan suyun azalması olayını ziyaretçiler kültürel formlarla açıklamaya çalışmaktadır.

Şekil 16. Düzgün Baba Dağı'nda İkinci Mağarada Bulunan Sır Çeşmesi

İkinci mağarada Düzgün Baba'ya ait olduğu söylenen sembolik bir ayak izi de mevcuttur (Şekil 17).

Şekil 17. Düzgün Baba'ya Ait Olduğu Söylenen Sembolik Ayak İzi

Mekândaki tırmanış, 2068 m. yükseklikte bulunan sembolik mezar etrafında insanların dua ederek ve dilekleri dileyerek yedi defa dönmesi ile son bulur. Yedi defa dönmelerinin altında yatan inanış ise Alevilikte önemli görülen sarmal sayılardan olan üçler, beşler ve yedileri temsil etmesidir. Üçler; Hak Muhammet ve

Ali aşkının birliğini yansıtırken, Beşler; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Yediler ise; Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Hatice, Hz. Selmanı Pak Hazretleri ile birlikte hak yolunda iman eden ulu âşık olarak adlandırılır (Düzgün, 2016). Bu eylem bir nevi âşık olanları anmak adına yapılır (Şekil 18).

Şekil 18. Düzgün Baba'nın Sembolik Mezarı (2068 m.)

4.4.2.1. Düzgün Baba Efsanesi

Şah Haydar, Zeve yakınlarında Zargovit tepesinin olduğu yere hayvanlarını olatmaya gider. Kışın en soğuk ve en karlı dönemlerinde bile keçilerini olatır. Bu durum ailesi ve köy halkının dikkatini çeker. Bir gün tekrar keçilerini olatmaya giden Şah Haydar'ı babası takip eder. Bu esnada oğlunun elindeki değneği değırdiğı meşe ağaçlarında karların dökölüp, ağaçların hemen yeşerdiğini görür. Keçilerin de bu yeşeren ağaçlardan beslendiğini gören Seyyid Mahmut Hayrani bunu görünce şaşırıp, hiç ses çıkarmadan gitmeye karar verir. Ancak o esnada keçilerden biri Şah Haydar'ın babasını görerek, ürküp ses çıkartması üzerine, Şah Haydar “Ne oldu mübarek Kuréso Kur ile mi karşılaştın?” diye sorar ve Şah Haydar arkasına baktığında babasını görür. Babasına bizzat ismiyle, lakabıyla hitap ettiği için çok utanır ve utancından dağa doğru kaçmaya başlar. Babası arkasından seslenip dönmesini istese de Şah Haydar dönmez. Aradan bir zaman geçer ve babası Şah Haydar'a bakması için köyden birilerini gönderir. Şah Haydar, bu kişilere durumunun iyi, düzgün olduğunu söyler ve köye geri gönderir. Onlar da köye gelerek durumu babasına açıklarlar. O günden sonra Şah Haydar'ın adı Düzgün olur

ve saklandığı dağ Düzgün Baba Dağı, mağara da Düzgün Baba'nın evi olur. Bu kaçış aslında daha çok toplumdaki soyutlanmadır. Kerametinin anlaşılmasından ve babasına lakabıyla hitap etmesinden kaynaklı Düzgün Baba bir utanç yaşar ve kaçtığı yerde sır olduğu söylenir.

Düzgün Baba ziyaret alanında aktarılan bu anlatı insanları Düzgün Baba ziyaret alanına çeken bir motivasyon unsurudur. Anlatılanların geçtiği mekân toplum hafızası üzerinde ortak bir bellek oluşturmuştur. Bu anlatıların mekân üzerine yansımaları birlikte Düzgün Baba ziyaret alanındaki kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında mekânın önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

4.4.3. Ana Haskar

Bölgedeki diğer bir ziyaret alanı ise Düzgün Baba'nın kardeşine ait olan Ana Haskar ziyaretidir. Ana Haskar ziyareti, Düzgün Babaya 4 km. uzaklıkta Kıl Köyü'nde bulunmaktadır. Ana mahlası bölgede pır, rayber ve mürşid ailesinden olan kadınlar için kullanılmaktadır (Düzgün, 2016). Bu mekânı, bölgedeki diğer kutsal mekânlardan ayıran özelliği diğer mekânlara erilemeyen özellikler yüklenmesinin yanı sıra bu mekânın bir kadına ait olmasıdır. Bu sebeple genellikle çocuğu olmayan kadınların dilek ve muratlarının gerçekleşmesi için geldiği bir ziyaret alanı olması bakımından önemlidir. Bu mekânda adanan adaklar sonrasında dünyaya gelen kız çocuklarına Haskar, erkek çocuklarına ise Düzgün adı verilmesi yaygın bir gelenektir.

Ana Haskar ziyaret alanını ön plana çıkaran unsur; Nazimiye ilçesindeki en büyük aşiret olan Kureyş Baba'nın biyolojik kızı ve Düzgün Baba'nın en sevdiği kız kardeşi olmasıdır. Ana Haskar'ın Düzgün'e bağlılığı ve sevgisi bölgede yaşayan insanlar sıkça dile getirilir. Ana Haskar'ın kardeşine olan sevgisi yan yana olan iki dağ symbolize edilerek mekâna yansıtılmıştır. Dağlardan biri Düzgün Babanın mekânı, diğeri Ana Haskar'a adanmıştır. Ana Haskar ziyareti alanı ulusal/uluslararası ziyaretçi potansiyeline sahiptir. Günlük eylemler Düzgün Baba'da olduğu gibi bu ziyaret için de geçerlidir.

Tabakalaşmanın görüldüğü dağda, orojenez etkisine bağlı oluşan morfolojik şekil, bölgede yaşayan insanlar tarafından kadın silüetine benzetilerek, inanç değerlerinin, fiziki ortama yansıtılması sonucu mekâna kültürel değer kazandırılmıştır (Şekil 19).

Şekil 19. Ana Haskar Dağı (Düzgün Baba Dağı'ndan Görünümü)

Günübirlik ziyaretlerin gerçekleştiği bu ziyaret alanında ziyaretçiler; kurban kesme, adak adama ritüellerinin ardından, Ana Haskar dağına tırmanıp, Ana Haskar çeşmesinden teberik alarak ritüellerini tamamlarlar (Şekil 20).

Şekil 20. Ana Haskar Çeşmesi ve Ziyaretçileri (1833 m.)

Dilek ve muratlarının kabul olması için ziyaret alanında bir kayanın üzerine koçboynuzları bırakılır. Kurban kesen ziyaretçiler, dualarının kabul olması üzerine

mekâna tekrar gelerek mekâna bırakılan herhangi bir koçbaşını alarak evlerinin girişine asarlar (Şekil 21).

Şekil 21. Mekânda Kesilen Adak Hayvanların Boynuzlarının Biriktirilmesi
(Ana Haskar Cem Evi Bölümü)

4.4.4. Khalmem/Kalmem

Nazimiye merkezine 5 km uzaklıkta bulunun Khalmem, Güllüce Köyü'nde bulunan bir kutsal mekândır. Bolluk ve bereketi sağlayan bir ziyaret olmasıyla bilinir. Düzgün Baba ziyaretine giderken yol üstünde olmasına rağmen yerel bir tanınma düzeyine sahiptir. Bu durum daha çok talip ve pir ile ilişkilendirilebilir. Bölgedeki seyit ocaklarına ait ziyaretlerin tanınma düzeyi ulusal ve uluslararası bir çapta iken, talip statüsünde olan ziyaretler daha yerel çapta kalmıştır. Ziyaretin hizmeti Kureyş Baba'da olduğu gibi Khalmem'de de bir aile tarafından sürdürülmektedir. Khalmem'i önemli kılan özellik Kureyş Baba'ya talip olmasıyla birlikte Khalmem'in keramet sahibi bir kişi olduğuna inanılmasıdır.

Khalmem ziyaret alanında aktarılan ve ziyaretçiler tarafından da en çok bilinen anlatı şudur: “Zamanında Güllüce Köyü'nde zengin bir ağa varmış. Ağanın ise bir kızı, Khalmem ağasının kızına âşık olmuştur. Ama ağa, çoban olduğu için kızını Khalmem'e vermek istememiştir. Ancak tek bir şart üzerine kızını Khalmem'e vereceğini söylemiştir. Bu şart ise karasaban ile gün doğumundan günbatımına kadar

köydeki bütün arazileri sürmesini şartıdır. Bunun üzerine Khalmem gün doğumundan gün batımına kadar ağanın bütün topraklarını sürmüştür. Bunu gören ağa Khalmem'in sırlı olduğunu düşünerek, kızını ve sürdüğü bütün toprakları onlara verip köyden göçmüştür.” Anlatılan hikâyelerde Khalmem çobandır ve karasaban ile ağanın bütün tarlalarını sürmektedir. Bu anlatının mekâna yansması ise onun bolluk ve bereket getiren bir kutsal mekan şeklinde algılanmasıdır.

Ziyarete gelen insanlar genellikle günü birlik gelmektedir. Ziyaret sahipleri gelen misafir ile ilgilenmek zorundadır. Bu ilgi, ziyaretçiden ziyade kutsala olan saygıdan ileri gelmektedir.

Kutsala olan saygı bazı mekânlarda bulunan jiarlar üzerinde toplanmaktadır. Kırmanciki dilinde “Jiar” kutsal emanet olarak tanımlanmaktadır (Gültekin, 2016: 55). Ağaç asa, kılıç, anahtar vb. “kutsal emanetler” olarak kabul edilen jiarlar, doğaüstü güçlere sahip kişileştirilmiş nesnelere dir. Bu emanetleri muhafaza etmek, ziyaretin bekçisi olan ailelerin sorumluluğundadır. Ancak ilginç olan, kutsal emanet, kendisini muhafaza edecek aileleri veya ocakları kendi seçmektedir.

Jiarların birtakım mistik-büyüsel gizil güçlere sahip olduklarına inanılır. Büyük çoğunluğu sağaltım ritüellerinde kullanılır. Bireysel olduğu kadar toplumsal boyutta da dünyevi yaşamda “batın dünyanın” temsilcileri olarak kabul görürler (Gültekin, 2016: 55; Gezik ve Çakmak , 2010). Bu sebeple kutsal emanetin batını dünyayı temsil ettiği gibi ziyareti koruyan bir güç olarak görürler. Ziyaret alanında kutsal emanetin hoşuna gitmeyen bir durum oluşursa kutsal emanet mekânı terk edebilir. Bu yüzden kişiler ziyaretlere hizmette saygıda kusur etmezler.

Ziyaretin seçmiş olduğu aile seçilmenin vermiş olduğu sorumluluk ile hayatlarına devam ederler. Seçilmiş olmanın verdiği sorumluluk, sadece ziyaretin sınırları içerisinde geçerli değildir. Seçilmişler; günlük hayatlarında insanlar da dâhil olmak üzere doğadaki bütün canlılara olan yaklaşımları ve kurdukları iletişimden de sorumludurlar. Bu kişilerin topluma örnek bireyler olma zorunluluğu vardır. Ziyaret sahiplerinde; topluma veya insanlığa karşı kötü bir eylem veya davranış sergilemesi durumunda ziyaretin onları terk edip cezalandırabileceği inancı vardır. Bu durum karşısında insanların eylemlerinde ziyarete göre şekil alma durumu söz konusudur (Şekil 22).

Şekil 22. Khalmem Ziyaret Alanı

4.4.5. Kal Ferhat

Nazimiye ilçesinin Gerik Köyü'nde bulunan ziyaret, Nazimiye merkeze 7 km. uzaklıktadır. Ulusal ve yerel çapta tanınan mekân, Aleviler için kutsal sayılan bir ziyaret alanıdır (Şekil 23). Ziyaretin tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, bu kutsal mekânın hizmetini Arilliler aşiretine mensup bireyler görmektedir.

Mekânda, Kal Ferhat'a ait olduğu düşünülen bir baston vardır. Bu baston evliyaya ait olduğu için Jiar “kutsal emanet” sayılır. İnsanların bastona dokunması istenilmediği için bu baston yeşil bir bezle kaplanarak korunmaktadır. Bu kutsal emanet yılda bir kez yerlerinden çıkarılır. Kutsal emanete sarılan örtü yıkanarak değiştirilir. Bu eylem yapılırken başka ocak sahibi pirlar çağırılarak cem tutulur. Bu eyleme “Örtü Yenileme” denir. Örtü yenilenirken kutsal emanetlerin keramet gösterirler, kalbi temiz ve inançlı insanların gözüne farklı suretlerde görülürler. Ancak Kal Ferhat ziyaretindeki kutsal emanetinin çift başlı kırmızı bir yılan olduğu söylenir. Değiştirilen örtünün suyunun, şifalı olduğu inancı hâkimdir. İnsanlar şifa bulmak amacıyla bu suyla yıkanır. Kal Ferhat ziyareti de diğer kutsal mekânlarda olduğu gibi şifa ve şefaet bulmak için insanların uğradıkları kutsal bir mekândır (Şekil 24).

Şekil 23. Kal Ferhat Ziyaret Alanı

Şekil 24. Kal Ferhat Ziyaretinin İç Mekân Görünümü

Bölgede anlatılan rivayetlere göre Kal Ferhat, Kureyş Baba'ya talip olduktan sonra gösterdiği kerametleri üzerine, Kal Ferhat'ın saçları kızıl renge dönüşür. Bu anlatı ziyaretin bulunduğu köydeki kırmızı toprakların varlığı ile Kal Ferhat özdeşleştirilmiştir. Çevrede yer alan bir fiziki coğrafya unsuru, anlatı ile kendini inancın içinde bulmuştur.

Kal Ferhat, tarlada çift sürdüğü vakit iki adam yanına gelip Kal Ferhat'ı kandırmak amacıyla Kal Ferhat'a öküzünün ahırda öldüğünü söyler. Adamların Kal Ferhat'ı kandırmak amacıyla konuştuğunu anlayan Kal Ferhat karısı Bili'den ahırdaki öküzü tarlaya getirmesini ister ve iki adama öküzü öldüreceğini söyler. Adamlar şaka amaçlı yaptıklarını söyleseler de Kal Ferhat adamların akıllarına bir kere o düşüncenin düştüğünü söyleyerek öküzünü tarlanın ortasında kurban eder. Kurbanın kesildiği alan yeşillenir ve Kal Ferhat o noktada sır olur.

Kutsal ruha atfedilen anlatılar mekândan bağımsız değildir. Anlatıların hepsi mekân üzerinde şekillenmiştir. Anlatıların mekân üzerinde şekillenmesi ve şifa ve şefaata isteyen bireylerin gözünde mekânı gerçeklik ile bağdaştıran noktalara taşırken bu durum mekân ile insan arasında duygusal bir bağ oluşturmuştur.

4.4.6. Moro Sur

Türkçe karşılığı "Kızıl Yılan" olarak bilinen ziyaret, Nazimiye ilçe merkezine 9 km. uzaklıkta olup Yukarı Doluca Köyü'nde bulunmaktadır. İnsanların sağlık ve şifa için geldikleri bir ziyaret alanıdır. Halk arasında ziyaretin kadın hastalıkları, bağırsak hastalıkları, romatizma, böbrek ve deri hastalıklarına iyi geldiğine inanılır (Şekil 25).

Şifa bulmak isteyen insanların adaklar adadığı bu kutsal mekânda, ziyarete ait kaplıca bulunmaktadır. Kaplıcayı, ziyaretin bir lütfu olarak gören halk, adak adama ritüellerinin ardından, kaplıcaya girip şifa bulduklarına inanırlar.

Kaplıcalar, iyileştirici ve sağlık için önemli alanlar olmuştur. Geçmişten günümüze kadar kaplıcalar şifa amaçlı kullanılmaktadır. Ancak Moro Sur ziyaretinde bulunan kaplıca inanç değerleri ile bir tutularak kutsallaştırılmış bir mekândır. Ziyaretin koruyucusunun kırmızı bir yılan olduğunu söylenmektedir. Bölgede yılanla ilgili anlatılan rivayetler oldukça fazladır. Yılanı gördüğünü ileri süren insanlar bu durumun onlar için iyi bir işaret olduğunu belirtir. Çünkü kızıl yılan herkese görünmez. Kalbi temiz ve muradı olacak olan insanın görünür.

Şekil 25. Moro Sur Ziyaret Alanı

Bölgede diğer ziyaret alanlarında olduğu gibi Moro Sur için anlatılan rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan biri şu şekildedir: İki kardeş olan Moro Sur (Kızıl Yılan) ve Moro Şia (Kara Yılan) Doluca Köyü'nde rivayet edilen bir kayanın üzerinde yarışa girerler. Yarış ise kayanın dibine en hızlı kimin varacağı ile ilgilidir. İki kardeş yarış yaparlar ve kızıl yılan kayayı delip geçerken, karayılan kızıl yılanın gerisinde kalır. Karayılan bunun üzerine Tunceli'nin Mazgirt ilçesine gider. Moro Şia'nın ziyareti Mazgirt ilçesinde bulunmaktadır.

Bazı toplumlarda iyiliği bazı toplumlarda kötülüğü temsil eden yılan motifi toplumlara göre farklı işlenmiştir. Geçmişten günümüze kadar mitolojik ve dinsel anlatıların içinde yer alan yılan motifi bilimden sanata kadar birçok alanda farklı şekillerde gösterilmiştir (Sümer, 2016).

Bölgede yılan motifi genellikle evliyaların elindeki bir asa olup ilahi bir gücün sembolü ya da ziyareti koruyan koruyucu bir ruh olarak gösterilmektedir. Menkıbelerde ve anlatılarda çokça yer verilen yılan motifi bölge halkı için önemli bir semboldür. Öyle ki yılanın öldürülmesi günah sayılır. Kutsal mekânlarda görünen yılanın koruyucu bir ruh olduğuna inanılır. Günümüzde tıbbın sembolü olan yılan bölgede de şifanın, gücün ve korunmanın sembolüdür.

Yerel halk, Moro Sur ziyaret alanının yakınına açılan ticari bir işletmenin varlığından rahatsız olmuş ve işletme sahiplerine ziyaret alanı yakınlarda ticari bir

işletmenin olmaması gerektiğini bildirmişlerdir. Çünkü yerel halka göre ziyaret alanları kutsal ruha aittir. Bu mekânlarda ticari işletmelerin olmaması gerekir. Ancak bu işletme ticari faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir. 2017 yılının mart ayı içerisinde, ziyaret alanına yakın bir yerdeki mermer işletmesinin çökmesi sonucu Moro Sur Kaplıcası göçük altında kalmıştır. Kutsal mekânın fiziki hasara uğraması sonucu bölgeye gelen ziyaretçi sayısında azalmalar olmuştur. Fiziki ortama yüklenen değerler, fiziki ortamın tahribata uğramasıyla birlikte değer kaybetmiştir. Kısaca fiziki mekânın şekil değişimine uğraması, kültürel değerlerin de değişikliğini beraberinde getirmiştir. Öyle ki yerel halk, çökmenin yaşandığı tarihten itibaren insanların ziyaret alanına gelmediğini belirtmiştir. Hatta ziyaretçilerin gelmemesine bağlı olarak burada açılmış olan ticari işletme de faaliyetlerine son vermiştir (Şekil 26).

Şekil 26. Moro Sur Kaplıca Alanında Meydana Gelen Çökme

Anlatıların canlılık kazandığı mekân, insanlar için gerçeklik payı aradıkları fiziki bir unsur olmasının yanı sıra Moro Sur ziyaretinde var olan anlatılara da zarar vermektedir. Bu durum düzeltilmediği takdirde, kültürel değerler mekân ile birlikte ya şekil değiştirecektir ya da ortadan kaybolacaktır (Şekil 27).

Şekil 27. Moro Sur Kaplıca Alanı

4.4.7.Hızır Taşı

Nazimiye ilçe merkezinden Düzgün Baba ziyaretine giderken yol üzerinde bulunan Hızır Taşı, Hz. Ali ve Hz. Hızır'ın şeytana karşı direniş gösterdikleri bir alan olarak, bölge halkı tarafından anlatılmaktadır. Bu ziyaret alanı Düzgün Baba'ya giden yol üzerinde olduğu için genellikle insanlar Düzgün Baba ziyaretleri sırasında Hızır Taşı'na da uğramaktadırlar. Burada; kurban kesme, niyaz dağıtımı, çıra yakma ve lokma dağıtımı gibi ritüeller uygulanır. Mekânda kalma süresi uygulanan ritüellere göre değişmektedir. Fakat en fazla uygulanan ritüel çıra ya da mum yakmadır. Genelde Düzgün Baba'ya giden insanlar ziyarete saygı için yol üzerinde bulunan bu ziyarete uğrarlar (Şekil 28). Nazimiye'deki diğer ziyaretlere göre bu ziyaret alanında ziyaretçilerin zaman geçirme süresi genellikle daha kısadır. Bu durumdaki en büyük etken kutsal mekânın fiziki olarak bulunduğu konumun insan eylemlerini sınırlayıcı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu ziyaret alanı Düzgün Baba'ya giden yolun kenarında bulunmakta ve burada ziyaretçilerin konaklayacağı-vakit geçireceği alanlar bulunmamaktadır. Bu yüzden ziyaretçiler, Düzgün Baba ziyaret alanına giderken yol üstünde bulunduğu için Hızır Taşı'na uğramakta ve 10 ile 30 dakika arasındaki bir süre zarfında burayı ziyaret etmektedirler.

Düzgün Baba'ya gidiyoruz. Bu ziyareti görmüşken mum yakıp dilek dilemek istedik çıralık bıraktık (C.K.,Yaş;43, Almanya, 2017).

Şekil 28. Hızır Taşı

4.5. Ritüeller

4.5.1. Adak Adama

Hz. İsmail'den beri gelen adak adama geleneği, bölge halkı tarafından kurban bayramlarında, herhangi bir niyetin gerçekleşmesi için niyet ve minnet kurbanı olarak şeklinde gerçekleşmekte ve kurban olarak genellikle koç kesilmektedir. Bölgede adak adama anlayışı “kanlı” ve “kansız” adak adama olarak ikiye ayrılmaktadır (Çakmak, 2013). Kanlı kurban; niyet, minnet ve toplu yapılan kurban ritüeli olan kurban bayramlarında kesilir. Genellikle kesilecek olan hayvanın cinsiyeti de önemlidir. Dişi hayvanların doğurganlığından dolayı kesilmesi yasaktır. Bu yüzden erkek hayvan olarak koç, dana, keçi, horoz gibi hayvanların kurbanı kesilmektedir. Kutsal mekânlarda kesilen kanlı kurban bölgede hayvancılığı destekleyici bir faktör oluşturmuştur. İnsanlar, genellikle, bölgede yetişen adaklık kurbanları alma arzusu içindedir. Bu düşünce kutsal gördükleri topraklarda beslenen hayvanları kurbanlık için alma eylemi içerisine sürüklemiş olup, bölge ekonomisine katkı sağlayan bir etken oluşturmuştur (Şekil 29).

Kanlı adağın yanı sıra insanların minnet ve adak için adadığı kansız adaklar da vardır. Bunlar; oruç, niyaz ve lokmadır. Bunlar da niyete bağlı yapılan ritüeller arasındadırlar. Un, süt ve tereyağından yapılan “Niyaz” inançta önemli bir rol tutar. Niyaz; ziyaretlere giderken, oruç tutarken, adak adarken, kötü bir olaydan sonra, kirvelik tutulurken, nikâh kıyılırken yapılıp dağıtılan bir yiyecektir (Şekil 30). Günlük ibadetlerin her alanında hazırlanarak dağıtılır. Kansız kurban olarak sayılan diğer ürün ise lokmadır. Niyaz dışındaki her türlü dağıtılan ürüne “lokma” denir.

Şekil 29. Kurbanlık Keçiler

Şekil 30. Niyaz

4.5.2. Çıra Yakma

Dini ritüellerin çoğunda kullanılan “Çıra” beyaz pamuklu bir kumaşın, eritilmiş tereyağına bandırılıp yakılması için hazırlanan beze verilen isimdir. Çıranın dini ritüellerde önemli bir yeri vardır. Etrafı aydınlatmasından dolayı “Hakkın Nuru” olarak görülür (Gezik ve Çakmak , 2010). Batini ve zahiri âlem arasında sembolik bir bağ olarak görülmektedir. Ancak son yıllarda kutsal mekânlarda çıra ritüeline eş değer görülen mum yakılmaktadır (Şekil 31).

Şekil 31. Mum Yakma

4.5.3. Cem

Alevi ve Bektaşî gelenekleri arasında temel ibadetlerin en önemlisi cem törenidir. Cem; batini ve zahiri âlem arasında bütünlüğün sembolüdür. Saz eşliğinde nefes veya deyişler okunarak semah dönülür. Bölgedeki kutsal mekânlarda uygulanan bir ritüeldir. Cemler meydan denilen ve halkın hatta çevreden gelenlerin rahatça oturabilmesine uygun bir evde veya varsa cem evinde yapılır (Bektaş, 2012). Ceme ilk Pir gelerek pir postuna oturur. Bu post kurban edilen kurbanın derisinden yapılır ve Pir dışında başkalarının oturması yasak ve günahdır. Cemde, pir, rehber, gözcü, çerağcı, zakir, süpürgeci, sucu (saka, ibrikdar), sofracı (kurbancı), semahçı (pervane), okuyucu (peyk), İznikçi ve bekçi (kapıcı) olmak üzere on iki hizmet sahibi görev yapar. Bunların gerçekleştirdikleri on iki hizmet vardır. Bu on iki hizmetin tamamlanmasıyla birlikte cem töreni başlatılır (Şekil 32). Nazimiye’de Düzgün Baba, Ana Haskar, Kureyş Baba, Kal Ferhat, Khalmem ve Moro Sur kutsal görülen ziyaret alanlarında da “Cem” tutulmaktadır. Ziyaret alanlarında Cem tutmak için

herhangi belirlenen bir gün ve zaman aralığı yoktur. Bu durum tamamen Cem için uygun koşulların gerçekleşmesiyle alakalı bir durumdur.

Şekil 32. Düzgün Baba Cem Evinde Tutulan Sohbet Cem'inden Yansımalar

4.5.4. Çile

Anadolu-İslam geleneğinin önemli değerlerinden biri de çile çekmektir (Demirarslan, 2016). Tasavvufi amaçla dervişlerin kırk gün süre zarfında halvet ederek, halktan uzaklaşıp Hak ile yakınlaşması olayına çile denmektedir. Bu ritüelin gerçekleşmesi için zaman önemli bir unsurdur. Zemheri ayı denilen ve ocak-şubat aylarına karşılık gelen zaman diliminde çile çekilir (Gezik ve Çakmak, 2010). Bu çile nefsi terbiye amaçlı yapılmaktadır. Kırk günlük süre boyunca dünya ile bağlarını koparan dervişlerin, daha az yiyecek ve daha az uyku ile nefsinin terbiye edilmesi amaçlanır. Hak ile bütünleşmek için yapılan bu eylem için Düzgün Baba ziyaretindeki kutsal mekânda bulunan mağaranın girişinde, çile çekmek isteyen dervişler için bir çile hanenin varlığı söz konusudur. Ancak son yıllarda bu ritüeli Düzgün Baba ziyaret alanında uygulayan kimsenin olmadığı yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

4.5.5. Rüyaya Yatma

Geleceğinden belirsiz yaşayan insanoğlu genellikle başına gelecek iyi veya kötü olaylar için evvelden haber alma arzusu içindedir. Nazimiye bölgesindeki ziyaretlere gelen bireyler içinde bu durum geçerlidir. Öyle ki bölgeyi ziyarete gelen

bireyler, kutsal mekâna geldikleri günün gecesinde rüyalarında evliyalarından kendilerine yol göstermelerini isterler. Bu eylemin gerçekleştirilebilmesi için mekânda ziyaret haricinde insanlara hizmet amaçlı konaklama yerleri inşa edilmiş ve ziyarete bağlı eklenti alanları oluşturulmuştur. Bölgede Hızır Taşı haricinde bütün kutsal mekânlarda ziyaretçilerin konaklayacağı alanlar oluşturulmuştur (Şekil 33).

Şekil 33. Ziyaretçiler İçin Yapılmış Olan Konaklama Mekânları

4.5.6. Eldiven Ritüeli

Nazimiye bölgesindeki ziyaretler arasında Kureyş Baba'ya has uygulanan bir ritüeldir. Ritüele eldiven denilmesinin sebebi Kureyş Baba'ya ait olduğu söylenen bir çift eldiven ile uygulanmasından kaynaklıdır. Bu eldiven kutsal olduğu için bir beze sarılı bir şekilde korunmaktadır. Eldivenin sırlı olduğuna inanılması sebebiyle eldivenin sarılı olduğu bezin içinden çıkarılması yasaktır. Eldivene ziyaret için yol süren ve ziyaretin hizmetinde bulunan birey dışında başkası tarafından dokunulması yasaktır. Aksi durumda kişinin başına kötü bir hal geleceğine inanılır. Eldiven; insana şifa vermesi için dualar eşliğinde insan vücuduna temas ettirilmeden kişinin baş bölgesinde gezdirilir. Ancak bu ritüelin uygulanması için ziyarete gelen herhangi

bir kişinin, kurban kesmesi gerekir. Kesilen kurbanın kanı bir tas içine konularak, eldivenin yanına bırakılır. Bu kan, kurban kesildiği andan itibaren yirmi dört saat için geçerlidir. Yirmi dört saat sonra dua verilmesi için tekrar kurban kanına ihtiyaç vardır. Bu eylem ise cana can verilmesi için bir cana ihtiyaç olması inancından kaynaklı yapılan bir ritüeldir.

4.6. Kültler

Dinsel bir inanın simgesi olan kültler, çoğu toplumlarda tapınma eyleminin karşılığı olsa da ülkemizdeki inanışlar için durum farklıdır. Kültler ülkemizde Tanrı ve kul arasındaki aracı olarak görülür. Bir inancın sembolü olan kültler, İslamiyet'ten önceki toplumlarda da görülürdü (Duymaz ve Şahin, 2008). Bu inanış simgeleri genellikle bir dağ, nehir, ağaç, mağara yahut ocaktır. Kutsallığına inanılan bu mekânlar birey ve toplumlar tarafından kutsallığın olduğu merkezler olarak tayin edilmiştir. Dünya üzerinde kozmik bir işlev gören kültler belli fiziki unsur ya da kültürel değerler etrafında şekillenmiştir.

4.6.1. Dağ kültü

Çoğu toplumda kutsal görülen dağlar, gücün ve tanrısallığın bir simgesidir. Büyüklüğü ve görkemli görünüşü nedeniyle çoğu eski toplumları cezbeden bir unsur olan dağlar, birçok kültür için de inançlarının sembolü olmuştur. Kutsal olan dağlar genellikle kutsalın adını taşımaktadır (Bayat, 2006; Özdemir, 2013).

Tunceli bölgesinde bulunan her dağın tepesinde bir evliyanın olduğu inancı vardır. Ancak bu söyleme rağmen dağların çoğunda bahsedilen evliyaların adları konulmamıştır. Nazimiye bölgesinin en yüksek dağı Düzgün Baba Dağı'dır. Bitişğinde duran dağ ise kız kardeşi Ana Haskar'a ait olan dağdır. İnsanlar bu dağları kutsal gördükleri gibi dağın sahibi ise kutsalın kendisidir. Bu iki dağ aynı fiziki özellikleri göstermektedir. Dağlar çıplak ve kayalıktır. Dağ kütlelerinin etrafında herhangi bir yerleşim yeri veya mezarlık bulunmamaktadır. Bu alan kutsala ait olduğu için insanlar tarafından yerleşime açılmamaktadır. Genellikle insanlar kutsala yakın olmak için yerleşim yerlerini kutsal olan mekâna yakın ve merkezi bir yerde kurmak isterken bu alanda tersi bir durum söz konusudur. Bu iki dağa insanın biyolojik yapısını andıran değerler yüklenerek cansız bir nesneye canlılık kazandırılmıştır. Kutsal bir ruh ile fiziki ortam canlı bir organizmaya

dönüştürülmüştür. Kutsallık kazanan mekan insanların ritüellerini uygulandığı bir ritüel objesine dönüşmüştür.

4.6.2. Su Kültü

Yaratılışın sembol ve hayat kaynağı olan su, birçok inanışta kutsal kabul görmüştür. Su kaynakları, nehirler, çeşmeler, göl gibi alanlar kültürel değerlerin etkisiyle kutsallık kazanır. Kutsallık kazanan alanların bir ruhu olduğuna inanılır. Kutsal ruhun mekân ile bütünleşmesi sonucu fiziksel mekân kült halini alır. Genellikle insanların şifa bulmak için gittikleri umut kapısıdır (Kıyak, 2013).

Nazimiye bölgesinde bulunan ziyaret alanındaki suların şifalı ve kutsal olduğuna inanılır. Bu sular genellikle şifa amaçlı kullanılır. Hemen her ziyaretin yanında bir şifalı kaynak ya da su bulunmaktadır. Düzgün Baba'da bulunan Ceviz ve Sır çeşmeleri, Ana Haskar ziyaret alanında bulunan Ana Haskar çeşmesi, Mora Sur'da bulunan kaplıca suyu bölgede su kültürünün hâkim olduğunu göstermektedir.

4.6.3. Mağara Kültü

Mağaralar dinsel anlamda önemli yerler olarak görülür. Eski zamanlarda sığınmak ve barınmak için kullanılan mağaralar, bireylerin dini ve mistik anlamda inzivaya çekilip Tanrı ile bütünleşmek adına kullanılmıştır (Karakuzulu, 2002). Nefsi terbiye için kullanılan, ibadetlerin gerçekleştirildiği çilehane olarak da kullanılan mağaralar, bireyin kendisini fani dünyadan soyutlayıp ruhen kendisini tamamladığı bir alandır. Eski inançlara göre mağaralar, fani âlem ve öteki âlem arasında kapı görevi gören mekânlardır (Bars, 2017). İnzivaya çekilen bireylerin öteki âleme ulaşma çabasının sürdükleri bu mağaralar zamanla insanların farklı istek ve arzularına göre şekillenmiştir.

Çilehane olarak kullanılan bu mağaralardan biri hak yoluna girmek isteyen bireyler tarafından kullanılmaktadır. Bireyler bu mağaraya gelerek fani âlemden uzaklaşmakta ve nefislerini terbiye etmektedirler. Bireyler, Hak ile bütünleşmek için zemheri aylarında gelip kırk gün boyunca inzivaya çekilir.

Son yıllarda çile çekmek için bu mağaraya gelenlerin sayısında önemli azalmalar olmuştur. Mağara daha çok gününbirlik ziyaret için gelen bireylerin uğrak noktalarından biri şekline dönüşmüştür. Diğer mağara ise Düzgün Baba'ya ait sembolik izlerin bulunduğu mağaradır. Bu mağarada şifalı olduğu düşünülen, iyi ve

kötü insanı ayıran bir su kaynağı bulunmaktadır. Mağarada ayrıca Düzgün Baba'nın yatağı olduğu düşünülen bir alanda mevcuttur.

4.6.4. Ocak (Ata) Kültü

Toplumda seçkin olan bireylerin öseler bile bedeninin yok olacağı ruhlarının insanlara hizmet ve yol göstermek için kalacağı inancı birçok toplumda yaygın bir durumdur. Bu inanış atalar kültünü yansıtırken genellikle bu inanışta eril ruhların baskınlığı söz konusudur. Bu inanışların yaygın olduğu toplumlar, genellikle atalarının onları koruyup kolladıklarını düşünürler. Ruhlarının ebediliklerine inandıkları atalarını, yaşayan bir insan olarak algırlar. İnsanlar, ataları için kurban kesme, adak adama gibi ritüeller uygulayarak atalarını hoşnut kılmaya çalışırlar.

Nazimiye bölgesinde bulunan bütün kutsal mekânlarda ata kültü görülmektedir. Yedi ziyaret alanından altısı eril özellik gösterirken Ana Haskar ziyaret alanı bir kadına aittir. Bu mekânda insanlar dilek ve muratları için kurban kesme, lokma ve niyaz dağıtma, cem tutma, çıralık dağıtma gibi ritüeller uygulayarak, kutsalın gönlünü hoş etme çabası içerisindedir. Bu ziyaretler bir atayı temsil ettiği için her ziyaret alanında sembolik bir ocak vardır. Ocak, soyu temsil eder. Bilindiği üzere ocak, aşın piştiği ve insanları pişen aşın etrafında toplayan bir özelliğe sahiptir. Ocak yanan ateştir; ateş ise soyu temsil eder. Soy bir atayı işaret eder. Ata, saygın, kutsal ve kerametlere sahiptir. Ocak, atadan doğan veya atayı sevip sayanların toplandığı, onun huzuruna çıktığı alandır. Bu yüzden kutsaldır. Ata ve ocak kültü birbirinden bağımsız değildir. Ocak ata kültürünün devamı niteliğindedir (Duymaz ve Şahin, 2008). Nazimiye bölgesinde Hızır Taşı haricinde bütün ziyaret alanlarında sembolik olarak bir ocak vardır. Bu ocaklarda gelen ziyaretçiler lokmalarını pişirir. Kurban (lokma) kesen insanlar, kurbanlarını pişirdikten sonra mekâna gelen diğer insanlar ile pişirdikleri kurbanı paylaşır.

4.6.5. Taş Kültü

İnançların bir yansıması olarak görülen fiziki ortama, tarihsel süreç içerisinde insanlar tarafından kutsallık atfedilmiştir. Fiziki ortam içerisinde bulunan nesnelerin kutsallık kazanması, o kutsallığa yüklenen mitsel anlatılarıyla bağlantılıdır (Kıyak, 2011). Birey ya da toplumun anlatılar desteği ile birlikte fiziki ortam canlı bir organizmaya dönüşmüştür. Taş kültürünün oluşmasında; dayanıklı ve sert yapısı olan bu taşların insan yaşamı üzerindeki büyüleyici etkisi yatmaktadır (Kıyak, 2011).

Nazimiye bölgesinde bütün ziyaret alanlarında taş kültüne dair izler görülmektedir. Ama bu durum bazı kutsal mekânlarda daha baskın bir özellik olarak görülür. Bu mekanlarda taşla uygulanan bir ritüel yahut taşın kutsallık göstergesi olduğunu yansıtan anlatılara sahiptir. Düzgün Baba Dağı'nda bulunan Dilek Taşı, taş kültürünün bir yansımasıdır. Dilek Taşı üzerinde uygulanan ritüel tutulan dileğin kabul olup olmayacağı ile ilgilidir. Bir dilek tutularak belli bir mesafeden Dilek Taşı'na elindeki taş atılır. Atılan taşın, Dilek Taşı üzerinde durursa dilek kabul olacaktır.

Taş kültürünün yansımaları Hızır Taşı ve Moro Sur Ziyaret alanlarında da görülür. Efsanevi anlatılara sahip olan bu mekânlar, insanların ritüellerini uyguladıkları alanlar olmanın yanı sıra kutsal taşlardır.

4.7. Sembolik Alanlar

Her toplum kendi yapısını ve değerini inşa ederken, toplumu birleştiren değerler bireyleri tek bir kimlik altında toplamıştır. Toplumun tek bir kimlik altında toplanması, geçmişten günümüze kadar aktarılan söylemler, toplum üzerinde, toplumsal hafızayı meydana getirmiştir. Söylemler insan zihninde bir birlik oluştursa da toplumsal hafıza belli bir mekân üzerine kurulmuştur. Bu alanlar genellikle topluma has olan meydanlar, anıtlar, müzeler, gelenek ve göreneklerin yaşatıldığı alanlar, dini nitelik taşıyan yapıt veya kutsal mekânlardır (Kırıcı, 2015). Bu bakımdan toplumsal hafıza ve mekân birbirinden bağımsız olmadığı gibi birbirini destekleyen unsurlardır. Bu alanlar hafıza mekânlarını oluşturur. Hafıza mekânlarının özünde, toplumun maddi ve manevi değerlerin geçmiş ve gelecek olan zaman süreci içerisinde, toplumsal değerleri aktarmada önemli rol oynar. İnsan belleği hatırlama üzerine yapılır. Zamansal bir geçmişin yanında mekânsal bir yere tutunarak işleyen bellek toplumsal hafıza için önemli alanlar ve olaylara bağlı çağrışımlar üzerine kodlanır.

Kutsal mekânlardaki sembolik alanlar bu bakımdan hafıza mekânlarını oluşturmaktadır. Kutsal mekândaki anlatıların bir mekân üzerinde gerçekleşmesi ve o anlatıların olduğu gibi insan zihninde şekillenmesine yol açmaktadır (Studstill, 2000). Olağanüstü gerçekleşmesi zor gibi görülen soyut olaylar mekânla bir tutularak birey veya topluma aktarıldığında insanların mekâna karşı olan duygusal bağı güçlendirmenin yanında aynı topluma mensup olan bireylerin mekâna karşı aidiyetlik hissiyatını da oluşturmaktadır (Kong, 1992).

Nazimiye bölgesindeki bütün kutsal mekânlarda rivayetlere bağlı anlatılar yer almaktadır. Anlatıların hepsinde kutsal bir kişi veya kişiliği temsil eden bir ruh vardır. Bu kutsalların geçmiş zaman diliminde yaşadıkları var sayılmaktadır. Anlatılar geçmiş zamanı, kutsal bir varlığı imgelese de, anlatıların insan zihninde şekillendiği bir mekân vardır. Bu mekânlar kutsal mekânın fiziki olarak sınırını çizmiştir.

Anlatıların geçtiği olaylar genellikle ağaç, su, kaya, mağara, dağ ve ibadet yerleri etrafında şekillenmesi birey ve topluluk için inanç değerlerinin etkisiyle sembolleşmiş alanlar oluşturmuştur. Bu sebeple sembolleşmiş alan mekânsal hafızanın tanımladığı noktalardır. Anlatıların etkisiyle birlikte, insanı mekân üzerinde arayışa iten ve mekânı sembolleştiren noktalar oluşturmuştur.

*Ben hep aradım anlatılanlardan yola çıkarak,
mekânında onu aradım (Y.K., Yaş;19, Almanya, 2017).*

*Efsanelerde yansıtılanların gerçeklik payını arıyorum
(H.O., Yaş;26, Almanya, 2017).*

Anlatılarda geçen mekânın büyüklüğü ile sembolik alanların sayısı paralellik göstermektedir. Bölgede sembolik alanın varlığı insanları mekâna bağlayıcı bir etki oluşturmasının yanı sıra insanları belli bir arayış içerisine itmektedir. Kutsal mekânlar arasında en fazla sembolik alan Düzgün Baba'ya aittir. Düzgün Baba Dağı, Cem Evi, Ceviz Çeşmesi, Dilek Taşı, kutsal olan iki mağara ve mağara içerisinde Düzgün Baba'ya ait olan yatak, baston ve ayak izi bulunmasının yanı sıra Düzgün Baba'ya ait sembolik bir mezar, buradaki sembolik alanları oluşturan mekânlardır. Düzgün Baba ziyaret alanından birden fazla sembolik alanın oluşmasında mekânın fiziki ortam koşullarının yorumlamaya elverişli olmasına bağlanabilir. Kureyş Baba ziyaretinde sembolleşen iki alan vardır. Biri Tunceli bölgesinde ilk cem ateşinin yakılıp semah dönüldüğü bir alan, diğeri ise Kubbeyi Rahman kapısı olarak belirtilen ocaktır. Ana Haskar ziyaret alanında önemli üç sembolik alan vardır. Bunlardan biri Ana Haskar ziyaretinde bulunan koçboynuzlarının bırakıldığı kaya, Ana Haskar Dağı ve Ana Haskar Çeşmesi'dir. Kal Ferhat ziyaretinde sembolik olarak Kubbeyi rahman kapısı olarak görülen ocak ve kutsal emanet olan baston bulunurken, Kal Ferhat'ın anlatılarda saç ve sakalının kızıl olmasının yanında ziyaretin koruyucu meleğinin kırmızı bir yılan olması inancı Kal Ferhat ziyaret alanının etrafındaki kırmızı toprak ile bütünleşerek sembolik bir alan oluşturmuştur. Khalmem ziyaretinde kutsal emanet olarak görülen taş ve ocak sembolü baskındır. Bunun yanı sıra Moro Sur

ziyaret alanının insanlar tarafından hasta insanlara şifa dağıttığı düşünülen bir alan olması, ziyaret alanında bulunan kaplıca ile özdeşleştirilerek sembolik bir alan oluşturmuştur. Ayrıca Moro Sur ziyaret alanı ile anlatılarda geçen kayalık bir alan sembolik alan olarak görülür. Hızır Taşı'nda ise ziyaret alanının olduğu taş, sembolik alanı oluşturur. Kutsal ile ilgili anlatılan tasvirlerin, mekân ile özleşmesi sonucu semboller mekâna değer kazandırmıştır.

İnsanın mekânı algılayıp aidiyetlik hissi oluşumu için görsel, duygusal ve sembolik olguların varlığının olması gerekir. Mekân, insan zihni tasarımının dışı yansıtıldığı alandır. Simgesel alanın önemi değer kazanan alanların sembolik olarak mekân üzerinde soyut bir forma dönüşmesi ile birlikte birey ve toplumun ortak kültürel değerlerinin somut bir yapıtıdır. Görsel olarak mekânsal algıyı tetikleyen bu değerler psikolojik olarak bireyin iç dünyasında ait olduğu topluma dair aidiyetlik hissi uyandırır ve duygusal bir sürecin başlangıcını tetikler.

Birey ve çevre arasındaki ilişkinin kültürel değerlere bağlı olarak, mekân üzerinde karmaşık bir ilişki ağının varlığı söz konusudur. İnsan algısı ile farklılık kazanan fiziki ortam aktif bir şekilde yapılandırılır. Bu yapılandırma sadece semboller vasıtası ile yapılmaz. Mekân yorumu dayalı bilişsel etkenlere bağlı olarak inşa edilir.

4.8. Mekânsal Boşluk

Farklı mekânlar arasındaki, fiziksel mesafeden kaynaklı erişimin sınırlı olduğu durumlarda, insanların algısıyla uzaklığı yok etme durumuna “mekânsal boşluk” denir (Demirel, 2004). Bir alanın mekânsal boşluk olarak tanımlanabilmesi için iki veya daha fazla alanın fiziksel uzaklık barındırması gerekir. Kısacası mekânlar arasında kültürel değerlerin öz mekân haricinde başka bir mesafede olan mekâna taşınması durumudur. Bu eylem gerçekleştirildiğinde fiziki olarak var olan gerçek uzaklık yokmuş gibi algılanır. Zihin yanılması gibi görülen bu durum kültürel değer taşıyan alanların aslında insan için ne kadar önemli olduğunu vurgular (Demirel, 2004).

Mekânın kutsallığının bir sınırı yoktur. Biz burayla tanımlıyoruz ama o aklımızın geldiği her noktadadır (M.K., 28 yaş, Almanya, 2017).

*Baktığınızda dağlarla çevrili, biraz yaban durur burası.
Ama bir şeye inanıyorsanız dünyanın öbür ucunda da
olsanız, bu ziyaret sizin yanınızdadır(N.K.,48 yaş, İstanbul,
2017).*

Tunceli bölgesinin fiziki yapısı ve iklim şartları geçmiş dönemlerde yaşayan insanların kutsal mekânlara ulaşımı hususunda problemler yaratmıştır. Bu problemi aşmak için bölge halkı, öz olan kutsal mekânın dışında, kutsal mekânları temsil eden ziyaret alanları oluşturmuştur. Oluşturulan bu alanlar kutsal mekânların bir parçası değildir. Kutsal mekânı temsil eden herhangi bir değer parçası da değildir. Kutsal mekân ile fiziki olarak bir uzaklık içindedir. Öz mekâna erişimin sıkıntılı olduğu yerlerdedirler ve insan eliyle kurulan bir mekânın parçasıdır. İnsanlar bu alanı oluştururken genellikle öz mekânın gözle görüldüğü yeri seçmişlerdir. Öz mekân olmasa bile insanlar tarafından asıl mekânın temsilcisi olarak görülürler. Genellikle bu mekânlar üst üste dizilmiş taşlar etrafında, kayalık bir alanda veya su kenarında oluşturulur ve bu alanlar artık kutsalı temsil eder. Bu alanlara halk “Nişange” adını verir (Gezik ve Çakmak, 2010). Nişangelere asıl kutsal mekâna maddi ve manevi sebeplerden dolayı ulaşım zorluğu çeken bireylerin kutsalı temsil ettiği için gittikleri alanlardır. Bu alanlarda insanlar asıl kutsal mekânlarda uygulamış oldukları ritüeli aynen uygularlar. Mekân farklılaşsa dahi ritüeller öz mekânda uygulandığı gibi uygulanır. Yörede Nişange olarak belirtilen bu alanlar mekânsal boşluğun birebir yansımasıdır. Mekânlar arasındaki fiziksel uzaklığın yaratmış olduğu zorluk ve ulaşım engelleri sonucu olarak, insan zihninin eylemiyle birlikte birden fazla kutsal mekân alanı ortaya çıkarmıştır.

Mekânsal boşluk algısı “Nişange” anlayışı üzerinden mekânsal boşluğa bir örnek olarak tanımlanırken, bölgedeki kutsal mekânlara Tunceli il sınırları dışında yaşayan insanların gelerek kutsal bir mekâna ait nesnelere alıp götürmesi ile birlikte oluşan bir başka mekânsal boşluk durumu daha vardır. İnsanların kutsal mekâna ait nesnelere ziyaret esnasında alıp yaşadıkları yere götürmesi sonucunda gittikleri yerde götürmüş oldukları nesnenin kutsal olması sebebiyle, kutsal mekâna ait bir alan yaratılır. Buradaki kutsal mekânlara her zaman gelmeleri mümkün olmayan ziyaretçiler, kutsal mekânlardan aldıkları taş, toprak, su, ağaç dalı vb. unsurlar vasıtasıyla kendilerine kutsal mekân oluştururlar. Bu nesnelere bölge halkı “teberik” olarak adlandırır. Ziyaretçiler; evlerini ve aile bireylerini kötülükten, nazardan,

hastalıktan koruma amacıyla bu nesnelere kutsal mekânlardan alarak beraberlerinde götürürler.

Düzgün Baba'ya geldik kurbanlarımızı kesip lokmalarımızı dağıttık. Bir de Teberik olarak su ve toprak aldım. Buraya gelemeyen çocuklarıma ve akrabalarıma götüreceğim (Ç.A., Yaş; 58, Erzincan, 2017).

Mekânsal boşluk kavramı, her zaman öz mekânın dışında gerçekleşen bir durum değildir. Bazen bu durum kutsal mekânlar arasında da oluşum gösterir. Bu durum ise kutsal mekânlar arasındaki ortak değerlerin var olmasından kaynaklanmaktadır. Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânların hepsi fiziksel anlamda farklılık gösterse de inanç değerleri açısından benzerlik gösteren mekânlardır. İnsanların bir ziyaret alanına gitmesi ile birlikte oluşan hissiyat o mekân ile bağlantılı olan bütün kutsallara çağırışım yapar. İnsanlar kutsalın huzurunda diğer kutsalları da anar. Bu algı insan zihninin bir yansımasıdır. Kutsala yüklenen değer ile ona karşı hissedilen saygı insan için mekânsal farklılıkları ayırmadan bütün mekânları bir tutmaktadır. Bu durum birey ve toplumun kutsal ve kutsal olarak belirlediği olguların sınırlarının nasıl oluştuğu sorusuna da cevap vermektedir. Bunun yanı sıra mekânsal boşluk ile toplu mekân algısı yaratan kutsal mekânlar, insanların ziyarete gitmek için seçtikleri mekânın önceliğini de ortaya koymaktadır. Bu öncelik ise kutsal mekânlar arasında insanlar tarafından en fazla talep gören ve kutsalın yüceliğinin en fazla gördükleri kutsal mekân olarak karşımıza çıkmaktadır.

Birey ve topluma aidiyetlik hissettiren değerler genellikle toplumun ortak kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Bu değerler birbirinden bağımsız olmadığı gibi mekânın fiziki yapısı ve kutsal mekânda uygulanan eylemler arasında farklılık olsa dahi bölgedeki kutsal mekânlar birdir. Bu durum ziyaretçilerin gitmek istedikleri ve zaman geçirmek istedikleri kutsal mekân sayısını da bireylerin tercihlerine bırakıldığını gösteren bir durumdur.

4.9. Örtük Çevrecilik

Çevre sorunlarına karşı birey ve toplumların nasıl tepki gösterdiği, çevreyi nasıl yorumladığı kültürle alakalı bir durumdur. Kültürel değerlerin doğaya yansıtılması insan ve doğa arasında kültürel etkilerin önemini gözler önüne sermektedir.

Çevre kirliliğın dünya üzerinde sorun haline gelmesi ve bununla ilgili kurum ve kuruluşların artış göstermesi aslında durumun ne kadar ciddi olduğunu göstermektedir. Çevre duyarlılığı toplumsal bir bilince dönüşmeden çok önce dini liderler tarafından çevreye olan duyarlılık yansıtılmıştır. Bu yüzden çevre bilincini toplumlara din aracılığıyla aktarmak üzere beş büyük dini temsil eden bir heyet İtalya'nın Asisi Kasabası'nda 29 Eylül 1986 yılında Asisi Deklarasyonunu imzalamıştır. Bu bildirge dinlerin etkili olduğu mutlak bir kesimi hedef kitle olarak ele almış ve inanç değerleri üzerinden çevre bilincine dair göndermeler yaparak çevre problemlerine dikkat çekmek istemiştir (Kuzudişli, 2014). Bu bildirgeyi imzalayan beş büyük din çevresel duyarlılığı kendi inançları doğrultusunda ele alıp incelemişlerdir. Bu da doğa sevgisinin çoğu temel dinin ortak değerlerinden birisi olduğunu göstermektedir.

Birey ve toplumların karşılaşmış oldukları çevre problemleri, geçmişten günümüze kadar artarak devam etmektedir. Dünya genelinde teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğayı ikinci planda tutmaktadır. Toplumların tarihsel süreç içerisinde doğa karşısındaki tutumu diğer canlılar ve insanlarla olan ilişkileri çerçevesinde gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Çevresel problemlerin kaynağı, bazı toplumlarda zamanla artış göstermiştir. Ancak doğa temelli olan inançlarda doğal kaynak kullanımı ve tüketimin de kültürel faktörlerin sınırlayıcı bir etkisi söz konusudur. Bu durum genellikle kültürel pratiklerin yansıması olarak doğal bir koruma etkisi oluşturmaktadır. Doğa temelli inançların doğayı kontrol etme ve müdahale etme biçimi de maneviyat ile doğa arasındaki güçlü bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir (Lucas, 2007; Çetin, Şahin, ve Çoşkun, 2017).

Doğa koruma ve çevresel sürdürülebilirliğin olması için birey ve toplumların kültür faktörü de göz önüne alınmalıdır. Her inancın kendine has formu ve çevreyi yorumlama biçimi vardır. Bazı inanç gruplarında fiziki ortam inancın içine dâhil edilmezken, bazı inançlarda inanç fiziki ortam ile iç içe yaşar.

Nazimiye bölgesindeki Alevilerin inanç değerlerin de doğa temelli bir inanış yatar. Bu inanışın köklerinde “Dört Kapı Kırk Makam” felsefesinin, Şeriat ve Hakikat kapısının makamlarında, sırra erişebilmek için yapılması zorunlu kılınan görevler vardır. Bu görevler doğa koruma anlayışını destekleyen makamları içermektedir. Bu makamlarda Allah'ın her yarattığını sevip, çevreye zarar vermeme gibi şartlarının olması, inanç içerisinde doğayı ön plana çıkartarak tabiata karşı duyarlı olunması gerektiğini vurgulayan öğretilerdir. Dört kapı kırk makam

felsefesini destekleyen bir diğerk etken ise Vahdet-i Vücut algısı ile tabiatta Tanrı'yı arama düşüncesi yatar. İnsanların maddi yaşamlarının soyut arayışları fiziki ortama atfedilmiştir. Bu arayışlar mekânları özel kılmıştır.

İnsanların kutsal mekânlarda hizmet için yaptıkları davranışların arka planında fiziki ortamı korumak adına yapılan çevrecilik faaliyetleri söz konusudur. Ancak bu çevrecilik faaliyetleri bilinçli bir çevrecilik anlayışından ziyade, inanca bağlı kültürel değerlerin mekâna yansıtılarak örtük çevrecilik eylemleri oluşturmasıdır. Bu eylemler, tamamen bölgedeki halkın inanç değerlerinin yansımalarıyla ilgilidir.

Kutsal mekânların kutsala ait olduğu düşüncesi, mekâna gelen bireyleri ve mekânda bulunan her canlıyı misafir olarak görmelerine sebep olan bir tutumu doğurmuştur. Bu durum insanları ve insan dışındaki diğerk canlıları koruma algısı yaratmıştır. Mekânda kimsenin incitilmemesi gerektiğine inanılan düşünce doğadaki diğerk canlılar içinde gerekli kılınmıştır. Bölgede vahşi hayvanların avlanması yahut zarar verilmesi kesinlikle yasaktır. Bölgede “karaca, ceylan, ayı, kurt, tilki, vaşak, domuz, yılan” gibi hayvanlar bulunmaktadır. Bu hayvanlardan bazılarının nesli tehlike altındadır (Şekil 34).

Kutsal mekânların kapıları gündüzleri insana açıkken, akşamları vahşi doğanın olduğu bir doğal ekolojik döngü içerisindeydir. Kesilen kurbanlar gündüzleri insanlara paylaştırılırken, bu kurbanlardan arta kalan parçalar doğadaki hayvanların yemesi için özel bir alana bırakılmaktadır. Bu durum hizmet anlayışını karşılarken yapılan ziyaretin sadece insana yönelik bir eylem olmadığını göstermektedir. Mekândaki eylemler çıkar gözetilmeksizin paylaşım temelli yapılmaktadır. Bu durum insanın mekâna yüklediği anlam ve değerk sonucudur (Şekil 35).

Şekil 34. Düzgün Baba'daki Yaban Hayatı

Şekil 35. Kutsal Mekânda Çöpleri Toplayan Bir Ziyaretçi

4.10. Jenerasyonlar Arasındaki Doğa Maneviyatı Algısı ve Kayıplar

Aynı dönem içerisinde yaşayan ortak değerlere sahip, bireylerin oluşturduğu topluluklar jenerasyon (kuşak) olarak tanımlanır (Adıgüzel vd., 2014). Jenerasyonlar, genellikle bireylerin yaşadıkları dönemin sosyolojik, siyasi ve kültürel değerlerine bağlı olarak zamansal farklılıklara göre değer anlamında değişikliklere uğrayabilir. Değer olgusu, birey veya toplumun herhangi bir olay, durum ve olgu karşısında göstermiş olduğu tutum ve davranışlara verdiği önemdir. Değer yargıları zaman içerisinde değişebilir. Bu değişim jenerasyonlar arasında gözle görülebilir.

Modern dünyanın insana sunmuş olduğu koşullar statik değildir. İnsanların algıları, beklentileri, öncelikleri, hayata bakış açıları, davranışları modern dünya algısına göre değişmektedir. Geleneksel inanç değerlerine sahip olan Alevilik inancı da modern dünyanın etkilerinden nasibini almıştır. Bu inanç sistemindeki kültürel değerlerin aktarımındaki temel görevleri pir, talip ve rehber üstlenmektedir. Pir, talip ve rehberler, Alevilik mezhebine mensup olan bireyleri ziyaret edip, Alevi inanç sistemi içerisinde bulunan değerleri, topluma anlatmakla mükelleftir. Ancak yöreden göç eden bireylerde farklı dünya algılarının oluşması, sosyal yaşam ve eğitim seviyesindeki farklılıklar nedeniyle bu durum kesintiye uğramaktadır. Bilirkişiler; gerek birebir görüşmelerde gerekse odak grup görüşmelerinde kutsal mekânlara olan saygı ve itikattin kaybolduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Bilirkişilere göre göç süreci; inanca dair değer yargılarını aktarabilmeleri için Alevi inancına mensup bireylere ulaşmada problemlere neden olmakta ve değer yargılarını bilmeyen bireyler mekân adabı konusunda özensiz davranmaktadırlar.

Kültürel değerlerin aktarımındaki aksamalar, jenerasyonlar arasında ziyaretçilerin kutsal mekân algısı, kutsal mekânda uyması gereken kurallar ve ritüeller yönünden eylem ve algıda farklılık göstermektedir. Bölgede, yaşlı jenerasyon arasında geleneksel tutumlara bağlılık koşulsuz şartsız kabul edilirken, genç jenerasyon gelenekselliğe daha kapalıdır. Yaşlı jenerasyon; ritüellerin uygulama adabı, kutsal mekânlardaki hizmet anlayışı, inanç ile ilgili değerler ve kutsal mekânlar için söylenen anlatılar hususunda daha hassas ve bilinçlidir. Genç kuşak, kutsal mekânlarda uygulanan eylemler hususunda daha sorgulayıcıdır. Buna karşın, mekândaki eylemleri ve anlatıları saygıyla karşılamaktadırlar.

*Burası bizim kültürümüz, ibadet yerimiz, her şeyimiz
(M.K., Yaş;42, İstanbul, 2017).*

Geçmişte yaşayan büyüklerimizin bize anlattığı önemsemediği mekâna gelmek güzel bir his (O.K., Yaş; 44, Almanya, 2017).

Büyüklerimiz inandıkları hikâyeleri bize de aktarıyor ben yaşamadığım için gerçekliğini bilemiyorum ama saygı duyuyorum (H.Y., Yaş; 28 Tunceli 2017).

Anlatılanları bir mit olarak görüyorum. Gerçeklikle bağdaştıramıyorum. Ama güzel duygular hissettim burada huzur doluyum. Buranın atmosferini sevdim (A.Y., Yaş;19, İtalya, 2017).

Yapılan ritüellerin hepsinde jenerasyona bağlı bilinç düzeyinde de farklılıklar vardır. Bu durumun temel nedenleri arasında insanların eğitim durumu, yaşadıkları sosyal çevre ve göç eden bireylerin coğrafi kökenleri yaşadığı toplumun değerlerini benimsemelerinin etkileri vardır. Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlara gelen ziyaretçilerin coğrafi kökenlerine bakıldığında çoğunluğunun Tunceli, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Bingöl ve Adıyaman illerinden olduğu görülmektedir. Bu illerden gelen ziyaretçiler aynı zamanda Kureyşan aşiretinin taliplerinin bulunduğu iller olması bakımından da dikkat çekicidir.

Bölgeye gelen diğer bir ziyaretçi grubunu ise kökenleri bu bölge olsa da şu anda yurtdışında yaşamakta olan kişiler oluşturmaktadır. 1960'lı yıllardan itibaren, Avrupa'nın insan gücüne olan ihtiyacından kaynaklı olarak bölgeden ve çevre illerden yurtdışına göç eden insan sayısı oldukça fazladır. Bu durum, ziyarete gelen ziyaretçilerin nereden geldiklerine dair alınan bilgiler arasından çıkarılmaktadır. Jenerasyonlar arasındaki en büyük uçurumu da yurt dışından gelen ziyaretçilerin aile bireyleri arasında görmek mümkündür.

Farklı kültür bölgelerinde doğup büyüyen bugünün genç jenerasyonu mekânda gerçekleşen eylemleri anlama çabası içinde ve mekâna daha sorgulayıcı bakmaktadır. Yaşlı kuşak ise kültürlerine, gelenek ve göreneklerine, ülkelerine olan özlem ile mekânı koşulsuz şartsız benimseyerek aidiyetlik duygusu ile hareket etmektedir. Bölgeden; yurt dışına ve yurt içine yapılan göçler, genç jenerasyonun mekâna karşı aidiyetlik hissi oluşmasında olumsuz etki yaratmıştır.

Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânlar arasındaki jenerasyonlara göre farklılıkların en yoğun görüldüğü ziyaret alanları Düzgün Baba ve Ana Haskar'dır.

Fiziki ortam olarak birbirine benzerlik gösteren bu kutsal mekânlar ziyaretçi potansiyeli açısından da yüksektir.

Bölgeden ve ülke dışından gelen ziyaretçilerin en yoğun olduğu bu mekânlara gelen ziyaretçiler zamansal süreç içerisinde yaşadıkları yerin kültürünü de bu alanlara taşımışlardır. Örtük çevreciliği yansıtan ve doğa maneviyatı algısının yüksek olduğu bu alanlarda çaput bağlama ve kişilerin bireysel eşyalarını bırakmaları gibi (eşarp, tülbent, bebek kıyafetleri, fotoğraf vb.) eylemler kutsal mekânlarda kısmen de olsa çevre kirliliği yaratmaktadır. Bu eylemler, bilirkişiler tarafından kabul görmemekte ve hurafe olarak değerlendirilmektedir.

İnsanlar buraya gelip ağaçlara çaput bağlıyorlar bizim böyle bir geleneğimiz yoktur. Bu ağaçlara da zarar veriyor kaç ağaç yeterli ışık alamadığı için kurudu. Resim veya eşya bırakmaları da doğru değil hep çevre kirliliği yaratıyor böyle şeyler (Ü.Y., Yaş:67,İstanbul, 2017).

Eskiden bölgedeki kutsal mekânlarda; çaput bağlama, bir kayanın üzerine taş bırakma, şifa isteyenlerin fotoğraf ya da herhangi bir eşyasını mekâna bırakması gibi durumlar söz konusu değilken, son zamanlarda kutsal mekânlarda bu ritüellerin uygulandığı görülmektedir. Aynı zamanda Alevilik inancında önemli olan “ikrar” anlayışı jenerasyonlar arasındaki farklılığı yansıtan bir durumdur. Toplumsal dayanışma ve birlikteliği sağlayan bu düşünce yapısı da zamansal süreç içerisinde deforme olmuştur. Genç kuşak içerisinde yer alan bireyler ikrarın ne olduğu ve neden yapıldığına dair herhangi bir fikir beyan etmezken; yaşlı kuşak ikrarı tanımlarken ziyaretler üzerinden örnekler vermektedir.

4.11. Mekânsal Farkındalık

Farkındalık, bireyin zihinsel olarak dünyayı algılama ve anlama çabaları sonucunda benlik kimliği kazanmasıyla oluşan bir olgudur. Farkındalık, tecrübeler, gözlemler ve gözlenen olayları kapsayarak oluşur (Atalay, 2007). Farkındalık bilişsel ve duyuşsal farkındalık olmak üzere iki temel özelliği kapsar. Bilişsel farkındalık; bireyin bilgi birikimi, yetenekleri ve dünyayı algılama becerisi gibi öz benliğine yaptığı kazanımları yansıtırken; duyuşsal farkındalık ise bireyin öz benliğine yüklediği farkındalığı sosyal ilişkilerine yansıtmasını ifade eder. Bireyin kendisinde kazandırmış olduğu farkındalık sosyal çevre üzerinde algı, tutum, değer, inanç, ihtiyaç ve beklentiler olarak duyuşsal farkındalığı yansıtır (Girgin, 2014).

Farkındalık, ilk bireyin zihinsel faaliyeti sonucu kendi benliğine katmış olduğu bir kazanımken bu aydınlanma süreci mekân ile desteklenir. Birey çevresinde gelişen olayları kendi iç dünyasına göre yorumlar, bu yorumlama süreci içerisinde, mekâna yönelik bir farkındalık oluşturur.

Bireyin farkındalık kazandığı bir durum veya olgu mekân üzerinde kodlanarak depolanır. Çünkü birey yaşadığı ortamdan bağımsız değildir. Bireyin algılama ve anlama süreci mekân ile desteklenir. Mekân ise sosyal yaşantının yer aldığı, toplumsal ihtiyaçların, toplumsal değerlerin ve çevresel faktörlerin bulunduğu sosyal yapıdır. İnsanlar tarafından herhangi bir sebep ile mekânsal ayrıcalık kazanan alanı diğer mekânlardan ayıran benzerlik ve farklılığı sunan olguya “mekânsal farkındalık” denir. Farkındalık aynı zamanda mekâna ayrıcalık kazandıran bir durumdur. Bu ayrıcalık toplumsal değeri yansıtan kutsal mekânlarda daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Kutsal mekânlar toplumsal değerleri yansıtan yapılardır. Bu yapılar üzerinde birey veya toplum kendi değerlerini inşa eder. Bu inşa süreci inanç değerleri ile örülür. İnsanlar mekâna yorumlamalar katarak kendi bilişsel farkındalığına kazanımlar ekler. Kutsal mekân için anlatılan öğretiler insan zihninde belli bir imge oluşturur. Genellikle bu imgeler mekân üzerinde insanı bir arayışa iter. Kutsalın fiziki bir ortam ile özdeşleştirilmesi sonucu mekân üzerinde kutsala ait izler oluşturulur. Bu izler genellikle sembol olarak yansıtılır. Bu semboller kimi zaman kutsalın kendisiyken, kimi zaman da kutsalın bir yansımasıdır. Bu durum soyut bir varlığı destekleyen somut bir nesne olduğu için insanın kutsalı benimsemesi daha kolaydır. Bu sebeple mekân üzerinde sembolleşen alanların yanında kült oluşumu da söz konusudur. Bu durum Nazimiye bölgesindeki kutsal alanlarda mevcuttur.

Mekânsal farkındalık, mekân üzerindeki benzerlik ve farklılığı yansıtan ayrıcalıktır. Birey ve toplumun zihninde imgelemiş oldukları olgunun, mekâna yansıtıldığı değerler bütünüdür. Nazimiye bölgesindeki ziyaret alanlarındaki anlatılar, anlatılara bağlı sembolleştirilen mekân ve kutsal mekânda uygulanan ritüeller, değerler ve buna bağlı olarak insanları mekâna çeken potansiyelin nedenleri farkındalıktır. Bu farkındalık Nazimiye'deki ziyaretler üzerinde farklılık göstermektedir. Ziyaretçi potansiyelinin en fazla görüldüğü ziyaret alanları ile ziyaretlerin tanınma ve bilinme düzeyi paralellik gösterir. Bütün kutsal mekânlarda

kutsala atfedilen bir menkıbe yahut bir efsanenin varlığı söz konusudur. Bu anlatılar yer alan kutsal mekânın sahibi olan kutsal ruh ya Tunceli bölgesinde bulunun başka bir kutsal ruh ile ilişkilendirilir ya da Nazimiye bölgesinde bulunun kutsal mekânların kutsallarının geçmişte birbiriyle olan ilişkilerine değinen anlatıları kapsar. Anlatıların hepsi geçmiş bir zamanı ele alırken, anlatılar bir mekân üzerinde gerçekleşmiştir. Bu yorumlar günümüzde var olan mekânı birebir karşılamaktadır. Çünkü günümüzde mekân üzerinde sembolleştirilen alanlar ile anlatıların geçtiği olay yeri birebir örtüşmektedir. Sembolleşen alanlarda belli başlı inanç değerlerine bağlı olarak ritüeller gerçekleşmektedir. Ritüeller fiziki ortama ve kutsalın değerine göre farklılık arz etmektedir. Ziyaretçi potansiyeli çeken mekânlarda ritüel ve sembolik alanlar daha fazladır. Mekânlar arasındaki ortak noktalardan biride doğaya karşı atfedilen kutsallıktır. Kutsallık sonucu mekândaki insan faaliyetleri daha titizlik ve duyarlılık içerisinde gelişerek, örtük çevrecilik anlayışı bütün ziyaretlerde görülmektedir. Bu duyarlılık ve titizliğin oluşmasında kutsal ruhun şifa ve şefaati sağlayıcı bir gücün olduğuna inanılmasının yanında cezalandırıcı bir özelliği de söz konusudur. Çünkü kutsalın huzuruna gelen canlı veya cansız tabiat içerisinde var olan her şey, kutsalın huzurunda bir misafirdir. Bu yüzden kimse ne kutsala ne de herhangi bir canlıya zarar verme hükmüne sahip değildir. Kutsal mekânların ön plana çıkmasındaki özellikler ziyaretlerin bulunduğu fiziksel ortam ile taşıdığı kült değerleri baskınlık göstermektedir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Mekânsal Farkındalık Tablosu

Ziyaretler	Düzgün Baba Ziyareti	Kureyş Baba	Ana Haskar	Khalmem	Kal Ferhat	Mora Sur	Hızır Taşı
Mekânların Tanınma Düzeyi	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük
Ziyaretçi Potansiyeli	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük
Anlatılan Menkıbe ve Rivayetler Var mı?	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Sembolik Alanların Varlığı	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Kutsal Mekânlarda Uygulanan Ritüeller	Düzgün Baba dağına tırmanma, adak adama, lokma dağıtma, Niyaz, Oruç, rüyaya yatma, Çaput bağlama	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz, Oruç, Rüyaya Yatma, Eldiven Ritüeli	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz, Oruç, Rüyaya Yatma	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz, Rüyaya Yatma	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz, Rüyaya Yatma	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz, Rüyaya Yatma	Adak adama, Lokma Dağıtma, Niyaz
Kültler	Dağ, Su, Toprak, Mağara, Ocak (Ata)	Su, Toprak, Ocak (Ata)	Su, Taş, Toprak, Ocak (Ata)	Su, Toprak, Ocak (Ata)	Su, Toprak, Ocak (Ata)	Su, Toprak, Taş, Ocak (Ata)	Taş
Örtük Çevrecilik Eylemleri	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
İnanılan Ortak Özellik	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh	Koruyucu ve Cezalandırıcı ruh
Baskın İnanılan Özellik	Koruyucu Ruh	Şifa ve Şefaati Sağlayıcı ruh	Şifa ve Şefaati Sağlayıcı ruh	Bereketi sağlayıcı ruh	Şifa ve Şefaati Sağlayıcı ruh	Şifa ve Şefaati Sağlayıcı ruh	Şifa ve Şefaati Sağlayıcı ruh
Ön Plana Çıkma Nedeni	Ocak Kültü, Peyzaj Çekiciliği	Ocak Kültü,	Ocak Kültü, Peyzaj Çekiciliği	Ocak Kültü	Ocak Kültü	Su Kültü	Taş Kültü

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kutsal mekânlar, birey ve toplumun inanç değerlerini yansıttığı için önemlidir. Mekâna, inanç ve değerlerin işlenmesi sonucunda kutsal sayılan mekânlar ortaya çıkarmıştır. Soyut kavramlar mekânla özdeşleştirilerek kendini ifade etme yolu bulmuş; bu şekilde hem inancı desteklemiş hem de kültürün devamlılığı konusunda önemli görev üstlenmişlerdir. Bu durum bireyleri kutsal mekana çeken motivasyon kaynaklarının oluşmasına da yol açmıştır.

İnsanoğlu, hayatı boyunca karşılaştığı felaketler ve kötü olaylar sonucunda geleceğine korku ve endişe içinde bakmaktadır. Bazen karşılaştıkları bu güç durumlar, insanların kendi başlarına yaşamlarının üstesinden gelemeyecekleri hissi uyandırmaktadır. Bu durum sonucunda bazı insanlar metafiziksel bir güç tarafından korunma ve şifa bulma arayışı içine girer. Bu arayış genellikle insanın kendi kökenlerine tutunması yoluyla gerçekleşir.

Atadan gelen değer yargılarının yansıtan bir mekân, insanda güven hissi oluşturur. Güven duygusu insanların mekâna karşı aidiyetlik hissini geliştirir. Aidiyetlik duygusu kazanan birey veya toplum mekâna, yaşantılara, anılara, zamana, sosyal ilişkilere ve kültürel kimliğe bağlılık kazanır. Böylece mekân ile duygusal bir bağ kurulur. Duygusal bağın oluşturulmasıyla birlikte insanların kutsal olarak tanımladıkları alanlara özel bir ilgisi oluşmaktadır. Bu durum bireylerin şifa ve şefaata bulmak için kutsal mekana gelmelerinde bir motivasyon kaynağı oluşturmaktadır.

Ziyaretçilerin Nazimiye bölgesindeki mekânları kutsal olarak tanımlamasındaki temel nedenlerinden biri bu alanda kutsal görülen evliyaların Ehli Beyt soyundan olmasıdır. Ziyaretçiler, bu mekândaki erenlerin kerametli olduklarını kabul etmektedirler.

Ziyaretçiler tarafından kutsal kabul edilen mekânlar, fiziki olarak belli bir alan üzerinde konum olarak belirtilse de “mekânsal boşluk” faktörünün etkisi ile kutsal mekânın asıl konumu dışında alternatif mekânlar yaratılmıştır. Nazimiye ilçesindeki kutsal mekânlar mekânsal boşluk üzerinden incelendiğinde; nişange oluşturulması ve teberik alınması yanı sıra ziyaretçilerin gittikleri bir kutsal mekânda inandıkları bütün kutsallara gitmişçesine dini eylemlerini gerçekleştirmesi mekânsal

boşluğu tanımlamaktadır. Bu durum bize kutsal mekânın sınırlarının çizilmesinde fiziki bir ölçekten çok insan düşüncesinin önemini göstermektedir. Mekânın boyutu insanın zihninde tasarladığı ölçek kadardır. Bu zihinsel ölçüğün oluşmasında, ziyaretçileri mekâna erişimlerini engelleyen maddi ve manevi unsurlar etkili olmaktadır.

Ziyaretçiler, zihinlerinde kutsal mekânın sınırlarını istedikleri alanlara taşısalar dahi onları buradaki kutsal mekânlara çeken motivasyon unsurları bulunmaktadır. Dini değerlerin nesilden nesile aktarıldığı fiziki ortamın varlığı önemli bir çekici faktördür. Kutsal mekânlar bireyin ait olduğu toplumun değer izlerini taşıyan ve tarihsel süreç içerisinde ortak değerlerin işlendiği, geliştiği ve beslendiği alanlardır. Bu yüzden toplumsal hafıza için önemli alanlardır. Bu alanlar birey ve toplum adına önem arz ettiği için herhangi bir alandan ziyade özel statüsü olan yerlerdir. Aynı zamanda toplumun değerlerini yansıttığı için sembolik alan olarak da nitelendirilir. Sembolik alanlar ise toplumsal hafıza ve mekânsal hafızanın nesillere aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. İnsanların gerçeklik arayışına somutluk kazandıran bu mekânlar atadan gelen geleneklerin sürdürüldüğü, birey ve toplumun aidiyetlik hissettiği alanlar olması bakımından insanları mekânsal boşluk alternatifini olsa dahi varolan kutsal mekâna çekmektedir.

Nazimiye’de bulunan kutsal mekânlardaki yorumlamalar (menkıbe, rivayet, efsane vb.) morfolojik yapı üzerine giydirilerek mekâna sosyolojik bir değer kazandırılmıştır. Bu değerlerin sonucunda mekân canlı bir organizma olarak algılanmaktadır. Morfolojik şekiller ile kutsal ruh özdeşleştirilmiştir. Böylece mekân kutsalın yansıması olarak görülmeye başlanmıştır. Bu algı mekânın insandan ziyade kutsala atfedilmiş bir alan olduğu sonucunu doğurmaktadır. Gelen ziyaretçilerin kendilerini mekânda misafir buna karşılık ev sahibinin kutsal mekânın sahibi olan erenler olarak görmesi insan davranışlarını sınırlandıran bir etki oluşturmuştur. Bu etki, kutsal mekânın yakınına herhangi bir ticari işletme açılmasına ve insanların gelişi güzel yerleşim alanı kurmasına engel olmuştur. Bunun yanı sıra kutsal mekânlar Alevilik mezhebine bağlı olarak geliştiği için inancın içerisinde vahdet-i vücud anlayışının ve kutsal ruhun koruyucu etkisi kadar insanları cezalandırabileceği inancı nedeniyle doğa ve çevrenin korunmasındaki hassasiyette dikkat çekicidir. Bu durum bilinçli bir eylemden ziyade hem kutsala hem de inancın içerisindeki değerlere saygıdan kaynaklı olarak örtük çevrecilik faaliyetlerini yansıtmaktadır.

İnancın ritüeli doğurmasıyla birlikte ritüeller mekânda sergilenecek davranış kurallarının da temelini oluşturmuştur. Bu durum bize mekânda sergilenen davranışların, inanç değerlerinden bağımsız olmadığını gösterirken, mekândaki hizmet anlayışı insanlar arasındaki birlik ve beraberliği desteklediği gibi bölgedeki ekosistemi de koruyan doğal bir işlev halindedir. Kültürel formların mekândaki bu yansımaları mekânı diğer fiziki alanlardan ayırmış ve özel alanların oluşmasını desteklemiştir.

Bölgede kültürel formların yaşam bulduğu mekânlar, mekânsal hafızayı destekleyen boyuttadır. Bu durum kültürün aktarımında mekânın etkin bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Örneğin Moro Sur ziyaret alanının yakınında yer alan taş ocağının çökmesi sonucu ziyaret alanının içerisinde yer alan kaplıca ortadan kalkmıştır. Yaşanan bu olayın sonrasında, bu kutsal mekândaki ziyaretçi potansiyelinin düştüğü yöre halkı tarafından belirtilmiştir. Bu durum mekânın form değişmesiyle birlikte yorumlamaların da değişebileceğini, bazı değerlere verilen önemlerin zaman içerisinde kaybolacağını göstermektedir. Rivayetlerin mekân üzerindeki yansımaları, mekânın değişimi ile birlikte birey ve toplum için mekânsal hafızanın desteklendiği alanlar olmaktan çıkıp ya farklı bir forma dönüşecek ya da bazı değerlerin zaman içinde ortadan kalkmasına yol açacaktır.

Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânların gelen ziyaretçiler tarafından hepsinin bir görülmesi ve eşit sayılması kutsal mekâna inananlar arasında söylenen yaygın bir tutumdur. Ancak kutsal mekânlardaki ziyaretçi potansiyeline bakıldığında ve mekânların tanınma düzeyi incelendiğinde yedi ziyaret alanı arasında ön plana çıkan üç ziyaret alanı bulunmaktadır. Bunlar; Düzgün Baba, Kureyş Baba ve Ana Haskar'dır. Bu ziyaret alanlarının ziyaretçi potansiyeli ile tanınma düzeyleri arasında paralellik bulunmaktadır. Bunun nedeni bu mekânların Pir sıfatını taşımalarıdır. Araştırma sahası kapsamında bulunan diğer üç ziyaret alanı (Khalmem, Moro Sur ve Kal Ferhat) talip sıfatına sahip ziyaret alanlarıdır. Pir ocağına sahip ziyaret alanlarının ziyaretçi potansiyeli ve tanınma düzeyi uluslararası ve ulusal çapta, talip ocağına bağlı gelişme gösteren ziyaretlerin ziyaretçi potansiyeli ve tanınma düzeyi ulusal ve yerel çapta kalmıştır. Bu durum mekânlar arasında kültüre bağlı gelişme gösteren hiyerarşik yapıyı yansıtmaktadır.

Ziyaretçilerin mekân algısında jenerasyonlara bağlı olarak görülen farklılığı açıklayan eylem “göç”tür. İç ve dış göçlerin etkisiyle birlikte, bireylerin kendi kültürel bölgelerinden uzakta yaşaması ve göç ettikleri alanın kültürel değerlerine adapte olma durumları söz konusudur. Bu durum jenerasyonlar arası gözle görülebilir düzeydedir. Genç kuşağın kutsal mekânlara karşı yaklaşımı daha çok sorgulayıcı ve aidiyetlik konusunda belirsizlik taşıırken; yaşlı kuşak kutsal alanlarda daha teslimiyetçi bir yaklaşım sergilemektedir. Bu teslimiyet ise coğrafi kökenlerine duyulan özlem ve kültürünü yansıtan değerler olduğu bir mekânda aidiyetlik hissetmesinden kaynaklıdır. Ayrıca genç kuşak mekânda anlatılan menkıbe yahut rivayetleri mitsel bir anlatı olarak görürken, şimdiki zaman koşullarında anlatıların neden gerçekleşmediğine dair bir kıyas haline gitmektedir. Yaşlı kuşak ise anlatıların günümüzde gerçekleşmemesinin nedenini itikatın kaybolmasına bağlamaktadır. Pir Ocakları; arazi çalışmaları esnasında yapılan görüşmeler ve gözlemler ışığında ritüel kayıplarının ve kültürel sentezin daha çok yaşandığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç kuşak, bazı sembolik alanlarda uygulanan ritüellerin neden yapıldığı ve nasıl gerçekleştiği hususunda yetersiz bilgiye sahiptir. Ancak bazı ritüellerin tam manasını bilmeseler dahi kutsal mekânlardaki diğer ziyaretçilerden gördüklerini eyleme dökme durumları söz konusudur. Yaşlı kuşak ise kutsal mekânlara karşı daha tecrübeli ve bilgilidir. Jenerasyonlar arasındaki bu farklılıkların ortaya çıkmasında göç faktörü başta olmak üzere bireylerin eğitim düzeyleri, yaşadıkları yerler, sosyal çevreleri ve farklı dünya algıları etkilidir.

Kutsal mekân ve insan arasındaki ilişkinin boyutu bireylerin mekân algısındaki farkındalık ile ön plana çıkmaktadır. Bireyler arasındaki kutsal mekân algısında yatan temel nedenlerinden biride bireyin bu mekânlara karşı geliştirmiş olduğu farkındalıktır. Bu durum ise kişinin çevresine karşı geliştirdiği bilinç düzeyi ile ilgilidir.

Dini toplumlarda din faktörü birey ve toplum üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak önemli bir etkisi bulunmaktadır. İnsan yaşamı, mekândan bağımsız olmadığı gibi birey ve toplumlar bir mekân üzerinde sosyokültürel ve ekonomik faaliyetlerini gerçekleştirir. Eylemlerini bir mekân üzerinde gerçekleştiren bireylerin dini değerlerini yansıttıkları kutsal mekânların varlığı söz konusudur. Bu mekânlar insan davranışlarının altında yatan derin manaları sembolize eder. İnsanın iç dünyasını ve mekân algısını kültürel anlamda gözler önüne süren somutlaştırılmış mekânlardır.

Kültürel coğrafya çalışmaları Türkiye’de yaygın olmasına karşın, kültürel coğrafya alanına ışık tutacak olan din faktörü göz ardı edilmiştir. Bu sebeple Türkiye’de din coğrafyası alanındaki literatür kısıtlıdır. Dünya literatüründe din coğrafyası çalışmaları bilimsel anlamda 1960’lı yıllarda tartışılıp din coğrafyası üzerine perspektifler geliştirilmeye çalıştırılmasına rağmen Türkiye’de din coğrafyası adına yapılan çalışmalar dünya literatürüne göre sınırlı kaldığı söylenebilir. Kozmopolit bir yapıya sahip olan Türkiye, din ve mezhep anlamında da çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik din coğrafyası açısından zengin ve özgün çalışma alanları yaratmış olmasına rağmen, Türkiye’de din coğrafyası alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde büyük bir literatür eksikliği ile karşılaşmaktadır. Bu alandaki eksiklerin giderilmesi, insanın mekâna olan algısında, kültürel etkinin ne derece önemli olduğunu da gözler önüne sürecektir. Mekânsal dağılışı, turizm, ekonomik faaliyetler, dinin çevre üzerindeki etkileri, mekânsal algıdaki din faktörünün rolü, arazi kullanımı vb. gibi konular üzerinden din olgusu coğrafi bir perspektifle değerlendirilirse, toplumun gizli kalmış kültürel değerleri de aydınlanacaktır.

Kutsal mekânlar genellikle kutsal ruha atfedilen bir anlatıya sahiptir. Bu anlatılar bazen zaman belirtilmeksizin bir mekân üzerinde gerçekleşir. Anlatıların içeriğinde kutsala ait değerler yansıtılırken, bu anlatılar içerisinde motiflerin varlığı söz konusudur. Bu motifler kimi zaman mekân ile bir tutulurken kimi zamanda kutsal ruha dair özellikleri yansıtır. Nazimiye bölgesindeki kutsal mekânlarda menkıbelere, efsanelere, rivayetlere sıkça yer verilmektedir. Sözlü anlatıların sıkça kullanıldığı bu bölgede anlatıların içerisindeki motifler ilgili disiplinler tarafından değerlendirilirse literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

Sözlü geleneğin yaygın olduğu, halk inançlarının yaygın kullanımının sürdüğü Kureyş Baba, Kal Ferhat’ın yakınında bulunan Akkoyunlara ait olduğu savunulan koçbaşı mezarlıkları ve bu mezarlar üzerindeki semboller arkeoloji bilimi tarafından incelenip bölgenin geçmiş tarihi aydınlatılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Batur, Z., ve Ekşili, N. (2014). Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı İle Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobik Yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(19), 165-182.
- Aksoy, G. (2009). *Anadolu Aleviliği'nden Dersim'e*. Ankara : Dipnot Yayınları.
- Akyol, Y. (2009). *Dinsel Ritüeller ve Modern Milliyetçilikte Ritüel İnşası; Şehit Cenazeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Tezi.
- Artun, E. (2007). Türklerde islamiyet öncesi inanç sistemleri öğretile dinler. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Makale Bilgi Sistemi*.
- Atalay, M. (2007). 'Ben' = Farkındalık. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(16), 355-369.
- Azaryahu, M. (1996). The Spontaneous Formation of Memorial Space. The Case of Kikar Rabin, Tel Aviv. *Area*, 501-513.
- Bars, M. E. (2017). Türk Destanlarında Mağara Kültü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52).
- Bartkowski, J., and Swearingen, W. (1997). God Meets Gaia in Austin, Texas: A Case Study of Environmentalism as Implicit Religion. *Religious Research Association*, 4(38), 308-324.
- Bayat, F. (2006). Türk Mirolojisinde Dag Kültü. *Folklor Edebiyat*, 12(46), 48-57.
- Bayatlı, N. Y. (2009). Irak-Diyale İlinin Hanekin İlçesinde Ziyaret Yerleri (Kutsal Mekânlar) ve Bu Yerler Etrafında Oluşan İnanç ve Pratiklerde Eski Türk İnançlarının İzleri. *Kardaşlık Dergisi*(44), 40-43.
- Baylan, E. (2009). Doğaya İlişkin İnançlar, Kültür ve Çevre Sorunları Arasındaki İlişkilerin Kurumsal Bağlamda Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 67-74.
- Bektaş, A. (2012). Her Yönüyle Alevilik. Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Besli, E. (2012). Eski Türkçe ve Türk Kültürü Açısından İnanç Sistemlerine Bağlı Kült İsimleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 401-411.

- Boyatlı, N. Y. (2009). Irak-Diyale ilinin Hanekin ilçesinde ziyaret yerleri (kutsal mekânlar) ve bu yerler etrafında oluşan inanç ve pratiklerde eski türk inançlarının izleri. *Kardaşlık Dergisi*, 40-43.
- Büttner, M. (1974). Religion and Geography: Impulses for a New Dialogue between Religionswissenschaftlern and Geographers. *Brill*, 3(21), 163-196.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Byers, B., Cunliffe, R., and Hudak, A. (2001). Linking the Conservation of Culture and Nature: A Case Study of Sacred Forests in Zimbabwe. *Human Ecology*(29), 187-218.
- Catherine, B., Bailey, A., and Harvey, D. (2006). Religion, place and space: a framework for investigating historical geographies of religious identities and communities. *SAGE Journals*, 28-43.
- Clarkson, J. D. (1970). Ecology And Spatial Analysis. *Annals of the Association of American Geographers* , 700-716.
- Cooper, A. (1992). New Directions in the Geography of Religion. *Area*, 123-129.
- Çakmak, H. (2013). *Dersim Aleviliği: RAA HAQİ - Dualar, Gülbenkler, Ritüeller*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Çelik, H. (2014). Alevilik ve Bektaşilik'te Gönül Eğitimi. *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 83-100.
- Çetin, B., Şahin, K., ve Çoşkun, M. (2017). Disiplinlerarası Yaklaşımla Bir Kutsal Mekânın Oluşumu, Peyzajı Ve Fonksiyonelözellikleri: Pir Hatip Ziyareti (Nusaybin). *Turkish Studies*, 180-206.
- Demirarslan, D. (2016). Din ve Tasavvuf Kültüründe Çilehane Kavramı ve Mekan Özellikleri Açısından Gelibolu Çilehanesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 175-196.
- Demirarslan, D. (2016). Din ve Tassavuf Kültüründe Çilehane Kavramı ve Mekan Özellikleri Açısından Gelibolu Çilehanesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştır Dergisi*(77), 175-196.
- Demirel, E. (2004). Boşluğun Mimarisi. *Mimarlık Dergisi*.
- Deniz, D. (2011). *Dersim İnanç Sembolizmi*. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Duymaz, A., ve Şahin, H. İ. (2008). Kaz Dağlarında Dağ, Ağaç ve Ocak Kültü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(19), 116-126.
- Düzgün, M. K. (2016). *İkrar-ı Name*. Ankara: Ekin Sanat.
- Gesler, W. (1998). Reviewed Work: Sacred Spaces, Sacred Places: The Geography of Pilgrimages. by Robert H. Stoddard, Alan Morinis. *Annals of the Association of American Geographers*, 535-537.
- Gezik, E. (2016). *Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak*. İstanbul: İletişim yayınları.
- Gezik, E., ve Çakmak, H. (2010). *RAA HAQİ-RİYA HAQİ Dersim Aleviliği İnanç ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Girgin, M. (2014). Pedagojik Değerler, Ankara: Vize Basın, 105-110.
- Güç, A. (2000). Kuran'da kutsallık anlayışı. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 9(9).
- Gül, İ. (2014). Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik. *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 67 - 82.
- Gültekin, A. K. (2004). *Tunceli'de kutsal mekân kültürü*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Gültekin, A. K. (2013). Şafii Kürt topluluklarda kutsal mekân inanmalarına dair güncel bir bakış: Beğendik/Bedar Örneği (Siirt – Pervari). *Ankara Üniversitesi Diil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 267-302.
- Gültekin, A. K. (2016). Cemevi Mi, Ziyaret (Jiar) Mi? Dersim'de Mekânın “Kutsal” Halleri. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 45-72.
- Henderson, M. L. (1993). What is Spiritual Geography? *American Geographical Society*, 469-472.
- Hughes, J., and Swan, J. (1986). How Much of the Earth Is Sacred Space? *Oxford University Press on behalf of Forest History Society and American Society for Environmental History*, 10, 247-259.
- Humanit, J. M. (2015). Sacred spaces, healing places: therapeutic landscapes of spiritual significance. *National Center for Biotechnology Information*, 19-33.
- Huntsinger, L., and Fernández-Giménez, M. (2000). Spiritual Pilgrims at Mount Shasta, California. *American Geographical Society*, 4(90), 536-538.
- Işık, Y. (2012). *Bir Tutam Tunceli*. Ankara: TC. Tunceli Valiliği.

- Jett, S. C. (1993). An Introduction to Navajo Sacred Places. *Journal of Cultural Geography*, 29-39.
- Karakaş, M. (2013). "Dersim Aleviliğine Kaynaklık Eden Kültürel Kutsal Mekanın Önemi Ve Munzur Baba". *Geçmişten Günümüze Alevilik L. Uluslararası Sempozyumu*, 332-348.
- Karakuzulu, Z. (2002). Cehennemagzı (Kdz.Ereğli) Mağraları'nın Turizm Coğrafyası Açısından Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(28-29), 227-243.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin Toplumsal Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 227-236.
- Kaya, İ. (2014). "Nitel Araştırma Yöntemleri" ed. Arı, Y. ve Kaya, İ. *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği, 267-301.
- Kılıç, O., ve CİNOĞLU, M. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Kırcı, A. B. (2015). *Zamana Direnmek: Kişisel Hafıza Meknları*. Ankara-2015: T.C. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ve Müzecilik Anabilim Dalı Müzecilik Yüksek Lisans Programı.
- Kıyak, A. (2011). Eski Türk Kültüründe Taş-Kaya Kültünün Elazığ'daki Yansımaları. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(10), 129-144.
- Kıyak, A. (2012). Halk dindarlığı bağlamında kutsal mekân anlayışı Baskil örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 159-181.
- Kıyak, A. (2013). Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ'daki İzleri. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 22-39.
- Kong, L. (1992). The Sacred and The Secular: Exploring Contemporary Meanings and Values for Religious Buildings in Singapore. *Brill*, 18-42.
- Kong, L. (2001). Religion and Technology: Refiguring Place, Space, Identity and Community. *Area*, 404-413.
- Korkmaz, E. (2014). *Dört Kapı Kırk Makam*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayın Evi.
- Kuzudişli, A. (2014). Dinlerin Çevre Duyarlılığı ve Çeşitli Yönleriyle Assisi Deklarasyonu. *II. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu*. Adıyaman: Akademik Platform, 1340-1347.
- Levine, G. J. (1986). On the Geography of Religion. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 428-440.

- Lucas, P. C. (2007). Constructing Identity with Dreamstones: Megalithic Sites and Contemporary Nature Spirituality. *Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 31-60.
- Mikesell, M. W. (1978). Tradition And Innovation In Cultural Geography. *Annals of the Association of American Geographers*(68), 1-16.
- Mitra, I. (2015). The Politics of Faith and Space: A Study of Faith-based Organizations. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 127-136.
- Olgun, H. (2016). İbadet, ritüel ve kurban . *Milel ve Nihal inanç, kültür, mitoloji Dergisi.*, 13(2), 82 - 99.
- Özcan, H. (2003). Alevî Bektaşî Kültürüne Bakışlar Canların Nefesinden. İstanbul: Horasan Yayınları.
- Özdemir, M. (2013). Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir Yüce Dağ: Halbaba. *Karedeniz Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 141-163.
- Pacione, M. (2008). The Relevance Of Religion For A Relevant Human Geography. *Scottish Geographical Journal* , 117-131.
- Park, C. (2003). *Sacred Worlds An Introduction To Geography And Religion*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Rennie, B. (2007). Mircea Eliade And The Perception Of The Sacred In The Profane: Intention, Reduction, And Cognitive Theory. *The Finnish Society for the Study of Religion*, 73-98.
- Salick, J., Amend, A., Anderson, D., Hoffmeister, K., Gunn, B., and Zhendong, F. (2007). Tibetan sacred sites conserve old growth trees and cover in the eastern Himalayas. *Biodiversity and Conservation*, 693–706.
- Saltık, V. (2009). Tunceli’de Alevi ocakları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 145-177.
- Shinde, K. A. (2011). “This Is Religious Environment”: Space, Environmental Discourses, and Environmental Behavior at a Hindu Pilgrimage Site in India. *SAGE Journals*, 448–463.
- Studstill, R. (2000). Elida, Phenomenology, And The Sacred. *Religious Studies*,36(2), 177-194.

- Singh, R. P. (1992). Nature And Cosmic Integrity A Search In Hindu Geographical Thought. *GeoJournal*, 139–147.
- Sönmez, S. (2008Na). *Türklerde Dağ Kültü İnanç ve Altay, Tiva ve Şor Destanlarında Dağ*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi.
- Sümer, N. (2016). Dinsel ve Mitolojik Bir Sembol Olarak Yılan. *International Journal of Social Science*(43), 275-288.
- Tatar, B. (2017). “Kutsal Mekan”: Fenomenolojik Bir Analiz. *Milel ve Nihal*, 14 (2), 8-22.
- Taş, K. (2018). *Tunceli (Dersim) Çevresindeki Aşiretler ve Sosyo Kültürel Yapıları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisans Tezi.
- Tokat, L. (2009). Dinin Sembolik Dili. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırma Dergisi*, 6(1), 75-98.
- Tuğrul, T. (2006). *Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2010). *Beşeri Coğrafya insan kültür ve mekân*. İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 549. <http://tdk.gov.tr> adresinden alındı.
- Winter, M., and Short, C. (1993). Believing And Belonging: Religion And Rural England. *British Journal of Sociology*, 35-51.
- Yavan, N. (2014). Nicel Araştırmalarda Veri ve Veri Toplama Teknikleri. Y. Arı, & İ. Kaya içinde, *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Yavuz, Ö. F. (2006). Kur'an'da Kutsal Mekan, Zaman ve Eşya Kavramlarının Sembolik Değeri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X (2), 385-403.
- Yazır, H., ve Doğan, S. (2014). *Bilgisayar Hatlı 5’li Kur’an-ı Kerim ve Meali*. İstanbul, Üsküdar: Aktifnet Dağıtım.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, E. (2010). *Tunceli Aleviliği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.